

ВАНДРОўКА ў ДЗЯЦІНСТВА

Фелікс ШКІРМАНКОў:
“Не-не, ды й задаю сам сабе
пытанне: а што гараджане ў
хуткім часе піць, есці будуць, калі
ўсё ў вёсцы застаецца так, як
сёння? Кока-калай і снікерсамі
сыты не будзеш...”

5

“АД ПРАўДЫ НЕ АДРАЧЫСЯ...”

Вершы
Алега ЛОЙКІ

8

ВАСІЛЕВІЦКІЯ МАНАЛОГІ НА “ТРАСЯНЦЫ”

Маналогі-апаведы
Міколы ЗАХАРАНКІ

9, 12

ДЗЯДЗЬКА РЫГОР

Вольга СІЗКО-ГАБРЫЕЛЯН:
“Беларусь багатая таленавітымі
цікавымі людзьмі, душы якіх
ззяюць зоркамі. Наша справа —
быць добрымі “астраномамі”,
ведаць свае зоркі і берагчы
ў памяці тыя, што ўзнесліся
ў вечнасць”.

10—11

КАБ НЕ СПАЗНІЦА...

Каментар
Аляксея КАўКІ
да апошняга ліста
Масея СЯДНЁВА

14—15

«Мой голас... у веку наступным пачуецца»

Міхась Стральцоў у родных бярозках на бальшаку пад Сычынам — светлы акорд нашага з ім лета 1985 года.

Тады, пакінуўшы на беразе Сожа пад Чэрыкавым маю Лімень, мы ехалі ў ягоны Сычын. Калі пад'язджалі да вёскі, ён папрасіў спыніць машыну. Выйшлі з яе каля гэтых бяроз. Ён стаяў паміж іх, усміхаючыся, абхапіўшы, як сястрычак, за бялюткія ў сонечнай чысціні ствалы, сам гэтакі светлы ў белай сарочцы пад гальштукам, сонечны, і я проста не мог не схіпіцца за фотаапарат. Гляджу цяпер на фотаздымак і бачу тую дарогу, тыя бярозы, тыя дні, як быццам нічым не азмрочаныя, і яшчэ, зусім нечакана, шукшынскага Ягора Пракудзіна, як той абдымае бярозкі перад смерцю. Навошта мне тут той Ягор? А матыў

псіхалагічна блізка да нашага, стральцоўскага. Ну, вядома, пачуцці Стральцова былі іншыя, у іх не было той кіношняй узнёсласці, таго драматургічнага надрыву, была ціхая, аж да вусцішнасці, засяроджанасць на шчымліва сваім, размова з родным без слоў, сэрцам і блізкай бяды мы тады не адчувалі. Перайшлі на другі бок дарогі — зноў я шчоўкнуў фотаапаратам, зноў ля бяроз, ужо іншых, здзіўлены тым, што Міхась і тут аж ззяў той самай радасцю. Звычайна яго ўсмішка была нядоўгая, яе заўсёды пільнавала драбінка горычы, падсцерагаў цень смутку — можа, таму, што ён пастаянна пра нешта думаў, а ў думках усяго хапала — і светлага, і сумнага. Тое мяне тады і здзівіла — доўгая шчаслівая ўсмішка.

(Працяг на стар. 6 — 7)

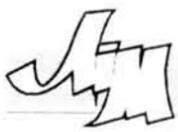
БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы!
Напамінаем, падпіска на “ЛіМ” на першае паўгоддзе працягваецца. Яе можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індывідуальнай падпіскі на адзін месяц — 1100 рублёў, на тры — 3300 рублёў.

Індывідуальны індэкс — 63856.

Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 2500 рублёў, на тры — 7500 рублёў.

Ведамасны індэкс — 63857.

КОЛА ДЗЁН

Надзея, кажучь, памірае апошняй. Пакуль ёсць надзея, чалавек (і народ) — жыве. Без надзеі ж застаецца адно — чаканне. Для чалавека (і народа), выхаванага савецкай таталітарнай сістэмай, пазбаўленага ініцыятывы, адвучанага ад мэтайснай дзейнасці, зацыленага на стэрэатыпах бясплатнасці і ўсёдаступнасці, ва ўмовах, калі трэба думаць і ўсёдаступнасці, чаканне — гэта стан душы, лад жыцця. У стане чакання сёння — ці не ўся Беларусь. Калгаснікі жывуць у чаканні мізэрных заробкаў і з'яўлення новых ратуўчых старшын-дваццацітысячнікаў. Пенсіянеры — у чаканні пенсій. Рабочыя — падвышкі заробкаў і больш-менш пэўнай стабільнасці цэн. Моладзь — у чаканні перамен, што высвецца і забяспечыць ёй прыстойную будучыню. Інтэлігенцыя — у чаканні цуду, які верне ёй ранейшы статус запатрабаванасці і пашанотнасці ў грамадстве. Бізнесоўцы і прадпрыемальнікі — у чаканні прыходу сапраўды рынковых стасункаў і рэгулюючых іх законаў. Палітыкі — у чаканні дапамогі з боку Расіі ці Захаду. Усе мы, кожны з нас — у чаканні ўчынкаў ад некага, ад іншых...

І нават сама наша прырода — у чаканні ці то вясны, ці то працягу зімы, па-лютэйску марознай і завірушнай...

МАЎЧАННЕ ТЫДНЯ

Апошнім часам шмат гаворыцца — у сувязі з распрацоўкай і прыняццем новага Закона аб адукацыі — пра рэфармаванне нашай сярэдняй і вышэйшай школы. Гэтану была прысвечана і нядаўняя прэс-канферэнцыя міністра адукацыі П. Брыгадзіна. Гаварыў прафесар-міністр пра многае: пра школьную п'яцідзёнку, абітурыенцкую кампанію, пра грошы, якія павінны самі зарабляць ВНУ і школы, пра ўзаемаадносінны рэлігіі і школы, якасць школьных падручнікаў і г. д. Пра адно амаль не гаварылася — месца беларускай мовы ў сістэме адукацыі. Быццам гэтай, самай набалелай з усіх школьных праблем, наогул не існуе. А між тым... У слаўным нашым горадзе Слуцку, які не без падстаў мог бы прэтэндаваць (і калісьці не прэтэндаваў!) быць сталіцай Беларусі, з трынаццаці сярэдніх школ толькі адна беларуская. І гэтка сітуацыя — паўсюль: ад Брэста да Віцебска і ад Гарадні да Гомеля. Дык ці не пра гэта трэба найперш гаварыць?

РЭАЛЬНАСЦЬ ТЫДНЯ

Многія з нас, асабліва старэйшага веку людзі, памятаюць колішні патрыятычны лозунг: "Савецкае — значыць, лепшае!". Выхваляліся гэтак, хоць і разумелі, што вельмі часта — зусім не толькі не лепшае, а, наадварот, нашмат горшае. Але ж — "у советских собственной гордости: на буржуев смотрим свысока". І як жа моцна ўелася ў нас гэтая недарэчная звычка! Колькі гадоў мінула, а мы ўсё выхваляемся і выхваляемся. Днямі Міністэрства працы і сацыяльнай абароны абнадазіла, што сёлета нашы заробкі вырастуць на 42 працэнты, а з улікам інфляцыі — на 7-8 працэнтаў. А заадно было падкрэслена, што летась у снежня зарплата па народнай гаспадарцы дасягнула аж 106 долараў, што пакупная вартасць зарплаты вырасла на 27 пунктаў, а сярэдні памер пенсіі — на 36 працэнтаў. І як бы між іншым згадваецца, што за рысай беднасці ўсё яшчэ застаецца 32,4 працэнта насельніцтва. Дык ці ёсць падставы хваліцца поспехамі, калі трэць насельніцтва — за рысай беднасці?

ІЛЬГОТЫ ТЫДНЯ

У аўторак справаздачу перад прэзідэнтам рабіў урад краіны. Сярод іншага прагучала там такое: колькасць ільготнікаў у Беларусі перавышае колькасць працаздольнага насельніцтва. Гэта стала адной з прычын невыканання леташняга бюджэту. Рознага роду прэферэнцыі юрыдычным асобам абышліся казне ў 270 мільярдаў рублёў, а 560 мільярдаў склалі ільготы розным катэгорыям грамадзян. Відавочна, што многія з гэтых ільгот страцілі актуальнасць і эканамічную мэтазгоднасць. Летась быў намер скараціць іх колькасць, але ў выніку яны павялічыліся ў 1,7 раза. І ўжо ў студзені міністэрствы і ведамствы завалілі Мінфін просьбамі аб ільготах, прэферэнцыях, адтэрміноўках і г. д. Ільготы, вядома, не ад добрага жыцця, аднак жа ці той гэта шлях вырашэння праблем?

НАПАМІН ТЫДНЯ

Жывём мы (прынамсі, большасць з нас) бедна, па прыцыпе: даношваем, даядаем, дагледжваем (старыя тэлевізары)... Старэе, дажывае веку і многае іншае. Друк гэтага тыдня нагадаў пра жахлівы стан нашага жылля. Капітальны ремонт катастрофічна не паспявае за яго разбурэннем — не хапае сродкаў. Летась, скажам, на гэтыя мэты было выдаткавана ў цэнах 1990 года толькі 22,8 працэнта ад узраўноўнага таго ж 1990-га. А стан жыллёвага фонду працягвае пагаршацца, плошча неабяспечанага (для жыхароў) жылля пераваліла за паўмільёна квадратных метраў. Вось і паўтары тут услед за жыхаром туманнага Альбіёна: мой дом — мая крэпасць!..

КАНСЬЕРЖКІ ТЫДНЯ

У адным з дамоў Гомеля з'явіліся кансьержкі, альбо вахцёркі ў больш звычайным для нас разуменні. З ранку да вечара яны наглядаюць тут за грамадскім і санітарным парадкам. Эксперымент (а гэта акурат ён) дае станоўчыя вынікі: пад'езды перасталі быць грамадскімі туалетами, а кватэрныя крадзяжы наогул спыніліся. Дык мо і мы дажывём-дацягнемся да Еўропы?

КОНІ ТЫДНЯ

На гэтым тыдні па кітайскім календары пачаўся год каня. З гэтае нагоды конь стаў "героем" многіх газетных публікацый. Самых розных, дарэчы. У тым ліку й тых, што даюць спажыву для роздуму. Накшталт інфармацыі з Мастоўскага раёна. Аб тым, што ў жыхароў Галубоўскага сельсавета сёння ва ўласных стайнях аж 123 кані — у шмат разоў больш, чым у іншых сельсаветах раёна. Чаму? Аказваецца, пры расфарміраванні калгаса "Чырвоны партызан" вяскоўцам тут далі магчымае выкупіць коней за нязначны кошт. Ці не шлях гэта і прыклад для іншых?

"ЗАБАВА" ТЫДНЯ

"Белорусская нива" за мінулую суботу апублікавала (чамусьці пад рубрыкай "Люстэрка забавнага, цікавага") інфармацыю з Пухавіцкага раёна пра мясцовых доўгажыхароў. У раёне 8 чалавек старэй 100-гадовага ўзросту. Усе яны — жанчыны. Гэтая акалічнасць падкрэслена загаловам: "З "дыстанцыі" сышлі мужчыны". Што ж забавнага убачылі ў гэтай акалічнасці аўтар інфармацыі і газета? Агульнавядома, што нашы мужчыны не дажываюць не толькі да 100 гадоў, але й да пенсійных 60-ці. І такая агульнавядомая прычына гэтага — п'янства, наступствы алкагалізму. Зрэшты, што да 100-гадовых мужчын, дык, зноў жа не сакрэт, занадта многіх іх равеснікаў забрала ў маладыя і сталыя гады вайна з фашызмам, якая крываваым, вынішчальным катком прайшла па нашай зямлі. Не ўсё, зусім не ўсё цікава для забавы...

ВЫСТАВЫ

Чытайце беларускае!

12 лютага ў Нацыянальным выставачным цэнтры "БелЭКСПА" адкрылася Беларуская кніжная выстава-кірмаш, арганізаваная Міністэрствам інфармацыі і грамадскім аб'яднаннем "Беларуская асацыяцыя кнігавыдаўцоў і кнігараспаўсюджвальнікаў". Амаль 300 удзельнікаў гэтага мерапрыемства (сярод іх не толькі дзяржаўныя, але і прыватныя выдавецтвы) выставілі ўзоры сваёй працы. Гэта фундаментальныя навуковыя выданні па гісторыі і культуры Беларусі, манаграфіі, фотаальбомы, кнігі па мастацтве, самыя разнастайныя слоўнікі і энцыклапедычныя даведнікі. І, натуральна, — мастацкая літаратура, у тым ліку дзіцячая. Словам, спектр экспануемай друкаванай прадукцыі — самы шырокі. Акрамя беларускіх кніжных бізнесоўцаў, самы чынны ўдзел у выставе-кірмашы бяруць і выдаўцы з Расіі, Украіны, Францыі, Германіі.

Як засведчыў у дзень адкрыцця выставы першы намеснік міністра інфармацыі Беларусі Станіслаў Нічыпаровіч (ён жа і старшыня аргкамітэта), нашы выданні былі шырока прадстаўлены ў экспазіцыі "Лепшыя кнігі" ў Франкфурце-на-Майне, а беларускія кнігавыдаўцы вярнуліся з гэтай прэстыжнай міжнароднай выставы з дыпламамі. У самы бліжэйшы час яны паўдзельнічаюць у чарговай выставе "Кнігі Расіі". Будзем спадзявацца, не з меншым поспехам.

У наступныя дні ў рамках Беларускай кніжнай выставы прайшлі прэзентацыі новых кніг беларускіх выдавецтваў.

Наш кар.

На здымках: у дзень адкрыцця кніжнага кірмашу. Фота М. ПРУПАСА

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Аднаўляюцца даўнія творчыя сувязі паміж літаратарамі Беларусі і Літвы. На старонках дзесятага нумара часопіса "Metai", што выходзіць у Вільні, разам з найноўшымі дасягненнямі сучаснай літоўскай літаратуры, якія прапанаваны ўвазе чытачоў, у рубрыцы "Беларуская проза і паэзія" пабачылі свет праявілі творы Васіля Быкава, Алеся Жука ў перакладзе Альгімантаса Антанавічуса, а таксама вершаваныя нізкі Генадзя Бураўкіна, Мар'яна Дуксы, Ніла Гіле-

віча, Алеся Пісьмянкова, Сяргея Законнікава, Васіля Зуёнка, пераклад якіх на літоўскую мову ажыццявіў Уладас Бразюнас. З "Версэтами" Алеся Разанова аматараў прыгожага пісьменства знаёміць палкая прыхільніца беларускай літаратуры Альма Лапінскене.

М. Р.

Сустрэча з бібліятэкарамі

Старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў В. Іпатава нядаўна сус-

трэлася з наведвальнікамі курсаў, якія арганізаваны для бібліятэкараў навучальных устаноў рэспублікі, што займаюцца ў Акадэміі паслядыпломнай адукацыі. Яна расказала пра дзейнасць пісьменніцкай арганізацыі, уласную творчасць, ахвярала бібліятэкарам кнігі, якія выпускала летась выдавецтва "Беллітфонд", а таксама публіцыстычны зборнік "Пісьма к жывым", перададзены ў Саюз беларускіх пісьменнікаў Васіліем Якавенкам.

Н. К.

У саюзе мастакоў

5 лютага ў Гомелі была ўрачыста адкрыта Карцінная галерэя Гаўрыіла Харытонавіча Вашчанкі. Як зазначыў старшыня БСМ У. Басалыга, "адбыўся значны крок наперад у прапагандзе выяўленчага мастацтва ў рэспубліцы. На Беларусі адчынены сёння толькі тры галерэі, прысвечаныя асобным мастакам, гэта В. Бялыніцкі-Біруля, П. Масленнікаў, Г. Вашчанка. На жаль, большасць твораў, якія напрацаваны вядомымі беларускімі мастакамі, не бачыць свет, знаходзяцца ў сховішчах і майстэрнях. Але ж асобных музеяў варты таксама і В. Цвірка, і Л. Шчамялёў, і

А. Кішчанка і шэраг іншых мастакоў".

БСМ заклапочаны спыненнем працы па выданні вялікага альбома, прысвечанага творчасці мастакоў Беларусі на працягу XX стагоддзя (па выніках выставы "Насустрэч трэцяму тысячагоддзю"). Альбом падрыхтаваны да друку, ён мае вялікую колькасць ілюстрацый і тэарэтычныя артыкулы па пытаннях беларускага мастацтва XX стагоддзя. Але для далейшай працы ні Міністэрства культуры, ні БСМ грошай не маюць. БСМ ускладае спадзяванні на падтрымку і дапамогу з боку прэзідэнцкіх фондаў.

У Рызе адбылося адкрыццё выставы скульптуры, падрыхтаванай секцыяй скульптуры БСМ. На адкрыцці ў Рызе прысутнічала дэлегацыя беларускіх скульптараў. Беларускія мастакі былі вельмі цёпла прыняты рыжскімі калегамі, наведвалі музеі, майстэрні, шмат цікавага даведаліся пра формы дзяржаўнай падтрымкі латвійскіх мастакоў. Такі вопыт варты ўвагі ў будзе разгледжаны на пасяджэнні БСМ.

У Палацы мастацтваў пры БСМ адбыліся выставы В. Нямецова, М. Чэпіка, працягваецца праца выставы "Дынастыі", прысвечанай творчай дынастыі Ціханавічаў.

Н. Ш.

ІМПРЭЗЫ

Міхасю Зарэцкаму прысвячаецца

На філалагічным факультэце БДУ прайшлі навуковыя чытанні, прымеркаваныя да 100-годдзя з дня нараджэння выдатнага беларускага пісьменніка Міхася Зарэцкага, імя якога навечна ўпісана ў мартыралог ахвяр сталінскага генацыду. Перад студэнтамі і выкладчыкамі факультэта выступіў даследчык творчасці пісьменніка, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктар філалагічных навук Міхася Мушыньскі.

У сваім цікавым і змястоўным дакладзе нястомны даследчык гісторыі беларускага прыгожага пісьменства пазнаёміў прысутных са сваёй манаграфіяй «Нескароны талент. Праўдзівая гісторыя жыцця і творчасці Міхася Зарэцкага», якая сталася удачай спробай новага працэнтан-

ня спадчыны пісьменніка. Ён ахарактарызаваў асноўныя этапы яго грамадзянскага і мастакоўскага сталення, асабліва сці творчай індывідуальнасці, звярнуў увагу на спецыфіку адлюстравання мастаком тагачасных жыццёвых праблем у празаічных і драматургічных творах. Выступоўца засяродзіў сваю ўвагу на актуальнасці праблемы далейшага пераасэнсавання гісторыка-літаратурнага працэсу 20—30-х гадоў, на неабходнасці ўзбагачэння канцэпцыі гісторыка-літаратурнага развіцця новымі тэарэтыка-метадалагічнымі падыходамі і рашэннямі.

М. Мушыньскі падзяліўся сваім бачаннем праблем, якія закрануты ў многіх апавяданнях і публіцыстыцы пісьменніка 20-х гадоў, у раманах

"Сцежкі-дарожкі" і "Вязьмо", нарысе "Падарожжа на новую зямлю". Усе яны, на думку вучонага, з'яўляюцца па-сваёму знакавымі творами ў беларускай літаратуры і сведчаць пра бяспрэчна гуманістычную пазіцыю М. Зарэцкага, які гора-ча імкнуўся спасцігнуць праўду "новага" часу, выпакутаваную глыбокім роздумам над сутнасцю гістарычнага моманту, над лёсам чалавека складаных віхурах жыцця.

Напрыканцы навуковай імпрэзы загадчык кафедры беларускай літаратуры XX стагоддзя прафесар Л. Сінькова і дацэнт кафедры В. Казлова сказалі шмат цёплых і ўдзячных слоў як пра М. Зарэцкага, так і пра даследчыка яго твораў.

В. М.

У чаканні ідыліі

Відаць, лёсам было наканавана доўгае жыццё першай беларускай оперы В. Дуніна-Марцінкевіча "Сялянка" ("Ідылія"). Чаму п'еса з просценькім сюжэтам увайшла ў гісторыю, ведае кожны беларускі вучань: у далёкім 1852 годзе на сцэне Мінска ўпершыню загаварылі па-беларуску (на "прастамоўным" дыялекце). Зразумела, тагачасныя ўлады такой драматургіі не стрывалі і забаранілі пастаноўку. І вось праз 150 гадоў "Ідылія" ідзе на галоўнай сцэне краіны, збіраючы поўную залу пад дахам Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы (6—7 лютага прайшлі святочныя паказы спектакля). У тэатры нават існуе выстава лялек-герояў легендарнай оперы, якія зроблены рукамі вядучай актрысы тэатра З. Белавосцік.

Дзевяць гадоў таму спектакль "Ідылія" паставіў таленавіты рэжысёр Мікалай Пінігін. Ён здолеў не толькі ўзнавіць першую беларускую оперу, маючы на руках адзін лісток з клавіра Станіслава Манюшкі (партытуру "Ідыліі". Скончыў беларускі кампазітар У. Кур'ян), але і паставіў наіўную прыгожую пастараль у стылі першых беларускіх пастацовак: з элементамі балета, драматычных дэкламацый, песень, танцаў. Спектакль абв'яргаў агульнапрынятае стаўленне да беларускай гісторыі. Там нельга было ўба-

чыць "быдла", "замілавання" этнаграфічным рыззём і лапцямі. Толькі гайдукі на пачатку дзеяння нагадваюць доўгімі бізунамі пра сялянскую долю, не датыкаючыся да іх спінаў. На першы ж погляд, "Ідылія" — легкадумная, павярхоўная п'еса, так бы мовіць, казачка. Малады шляхчюк Караль Лятальскі (А. Гарбуз) вяртаецца на сялянскую занябданую Бацькаўшчыну з самага шчаслівага месца на зямлі — Парыжа. Разам са слугою Янам Губачам (В. Манаеў) ён толькі і марыць зноў апынуцца ў Еўропе. Кузіна Лятальскага Юлія (З. Белавосцік) вырашае правучыць Караль і, пераапрунуўшыся ў простую сялянку, зачароўвае яго. Закаханы юнак забывае парыхкіх прыгажунь і застаецца на радзіме. Але Пінігін надае літаральна касмічную глыбіню немудрагелістай гісторыі Дуніна-Марцінкевіча. Калі прыгледзецца, то выразна бачыш, што героі "Ідыліі" — усёго толькі вытанчаныя фарфоравыя статуэткі-лялькі, якія вымушаны элегантна круціцца на сподзе старадаўняга каштоўнага куфэра. Іх воля — ілюзія. І Беларусь, што вялікім блакітным шарам узвышаецца над галоўным лялек-герояў, здаецца, вось-вось міжволі ўзляціць услед за дзіцячымі марамі герояў пра шчасце... але напрыканцы цяжка апускаецца на галовы персанажай пад урачыстае гучанне паланеза

М. Агінскага "Развітанне з Радзімай". Вынаходніцтва мастака Зіновія Марголіна — велізарная канструкцыя глобуса Беларусі. Гэты неабдымны шар нібыта сімвалізуе сувязь нашага этнасу з Сусветам, нібыта кажа кожнаму з нас, што нашыя захапленні і пакуты, мы самі — толькі крупіначкі, пячынкі сусветнай гармоніі. Бязвольныя і летуценныя, ад якіх анічога не залежыць. Таму рухі і жэсты герояў перабольшана тэатральна: "заведзеныя" персанажы механічна выконваюць свае лялечныя функцыі.

Ці не сімвалічнае вяртанне "Ідыліі" на нашыя сцэнічныя падмошкі менавіта?

Кацярына РУСАЛЬСКАЯ
На здымку: сцэна са спектакля.

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА

У балете — званні

Маладыя рэбячкі вядучымі, вядучыя — заслужанымі... Званне заслужанай артысткі Беларусі атрымала нядаўна салістка Нацыянальнага акадэмічнага тэатра балета краіны Жана Лебедзева. Аляксандр Марты-

наў, вядомы ў свой час таксама як саліст нашай акадэмічнай харэаграфічнай сцэны, адзначаны за плённую працу ў тэатры педагогам-рэпетытарам. Цяпер ён — заслужаны дзясц мастацтваў Беларусі. Увогуле ж, слын-

ная трупа на чале з Валянцінам Елізар'евым была ў чарговы раз ганараваная ўвагай, цікавасцю, аваяцыямі, прызнаннем замежнай публікі: кароткія гастролі тэатра прайшлі ў Кітай.

С. Б.

Першы выхад на сцэну

Апошнім часам значна актывізавалася дзейнасць Гродзенскай абласной філармоніі. З адкрыццём канцэртнай залы "Гродна" і Лядовага палаца пачыналі цікавыя падзеі, "зорных" імёнаў у рэкламных анонсах. Прыемна і тое, што кіраўніцтва філармоніі разумее шматпрофільнасць філарманічнай працы, і так званыя "касавыя" імпрэзы чаргуюцца з канцэртамі фартэпіянай, скрыпачнай, харавой ці іншай музыкі, якая не дае фінансавых прыбыткаў.

Як вядома, жывём мы "не хлебам адным", і духоўную карысць высокага мастацтва цяжка пераацаніць, асабліва ў нашы нялёгкае дні. І таму заўсёды радуе з'яўленне на канцэртных афішах не толькі "Машыны часу" ці "Smokies", але і "Класік-Авангарда" ці А. Сікорскага, і, магчыма, у новым годзе завяршаць фестываль "Беларуская музычная восень" у Гродне будуць не "Камерата" і эстрады аркестр Гродзенскай філармоніі, а, скажам, Дзяржаўны сімфанічны аркестр Беларусі. Толькі гэта ні ў якім разе не намек на крытыку, гэта проста пажаданне, бо ў сваім жанры заключны вечар фестывалю 2001 года быў цудоўны.

Тым часам, яшчэ адно добрае пачынанне нарадзілася нядаўна на сцэне канцэртнай залы "Гродна". Адбыўся канцэрт інструментальнай музыкі з удзелам навучэнцаў Гродзенскага дзяржаўнага музычнага вучылішча.

У першым аддзяленні выконваліся творы для ударных. На жаль, для многіх аматараў музыкі ўяўленне пра ударныя інструменты зводзіцца ў асноўным да эстраднай устаноўкі, барабана, талерак, ну, можа, яшчэ бубна. Між тым, гэта асобны своеасаблівы свет рытмаў і тэмбраў, цікавы і разнастайны, часам нават экзатычны. Выкладчык вучылішча Рыма Урублеўская і яе выхаванцы на добрую зайдзрасць калегам выставілі на сцэну увес свой "арсенал". Слухачы мелі магчымасць параўнаць таямнічы рокат літаўраў, і бліскучы каларыт кітафона, і чароўныя фарбы вібрафона і шмат што іншае. Упэўнены, што некаторыя інструменты для многіх у зале былі нечаканым адкрыццём, як і тое, напрыклад, што п'еса ў джазавым стылі на вібрафоне

гучыць ніколі не горш, чым на раалі.

Падкупляла таксама і апантанасць маладых выканаўцаў — гадаванцаў вучылішча. У вачах многіх свяцілася шчырая зацікаўленасць і любоў да ўсіх гэтых тэмплблокаў, маракасаў і тамбурынаў. Салраўднай кульмінацыяй "бенефіса" ўдарнікаў было выступленне ансамбля ўдарных інструментаў пад кіраўніцтвам Р. Урублеўскай, якая выканала чатыры народныя мелодыі ў апрацоўцы М. Пякарскага, прадэманстраваўшы не толькі рытматычнае багацце аранжыроўкі (адчувалася рука вялікага майстра), але і прыемныя для ўсяго толькі навучэнцаў зладжанасць і прафесіяналізм.

У другім аддзяленні канцэрта іграў эстрады аркестр пад кіраўніцтвам Льва Петрушака. І калі клас ударных інструментаў існуе ў вучылішчы ўжо даўно і мае традыцыі і дасягненні, то названаму аркестру толькі тры месяцы. Аднак за гэты кароткі перыяд калектыву здолеў падрыхтаваць хаця і невялікую, але цікавую праграму. А "суд слухачоў" быў даволі сур'ёзны і кампетэнтны, бо ў зале знаходзіліся амаль усе музыканты таксама нядаўна створанага эстраднага аркестра філармоніі на чале з дырэктарам: яны прыйшлі паслухаць, як самі жартавалі ў кулуарах, канкурэнтаў.

Менавіта жартавалі, бо якія ж тут канкурэнты! Тое хутчэй малодшыя сябры, ці нават браты. Браты па жанры, як кажуць, па зброі і, можна сказаць, па крыві. Бо ў "музычных жылах" пераважна большасці старэйшых братаў з філарманічнага аркестра, уключаючы і мастацкага кіраўніка Б. Мягкова, цяжкі агульна творчая кроў, і Гродзенскае музычнае вучылішча — іх родны дом, а выкладчыкі (у тым ліку і Л. Петрушак) — бацькі. Напрыклад, за пяці музыкантаў групы саксафонаў — тры былыя выпускнікі і адзін цяперашні навучэнец вучылішча; у групе трамбонаў — тры выпускнікі і г.д. Таму адзіным, на мой погляд, ці, прынамсі, галоўным пачуццём ва ўсіх павінна было быць пачуццё радасці за малодшых калег. За тое, што ёсць такі аркестр, які дае магчымасць навучэнцам далучыцца яшчэ да адной плыні мастацтва, што гэтае трохмесячнае "немаўля" ўжо робіць першыя крокі, што юныя музы-

канты не баяцца ўстаць і сыграць сола. Няхай сабе сціпла і не такім моцным і яркім гучам, як іх выкладчык, саліст філарманічнага аркестра У. Драчан — дык у яго ж за плячамі акадэмія музыкі! У кожным разе, для ўнёска калектыву рэжучых вуха фальшывых акордаў ды "кіксаў" было даволі мала, і Глен Мілер з Дзюкам Элінгтанам не надта б пракрыўдзіліся, слухачы свае творы, з густам аранжыраваныя і, я б дадаў, адаптаваныя для пачынаючых джазменаў, Л. Петрушаком.

Вось такое добрае пачынанне адбылося марозным вечарам на сцэне канцэртнай залы "Гродна". Пачынанне, таму што паводле дамоўленасці з кіраўніцтвам філармоніі выступленні навучэнцаў Гродзенскага дзяржаўнага музычнага вучылішча, раней выкладковыя, цяпер будуць рэгулярнымі. Добрае, таму што такія выступленні не толькі актывізуюць канцэртнае жыццё горада, але і дадуць магчымасць надзвычай карыснай творчай практыкі для маладых музыкантаў. І хто ведае: можа, праз некаторы час ужо сталыя, а, магчыма, і вядомыя выканаўцы, яны з настальгічным пачуццём будуць успамінаць тое незабыўнае ўзніслае хваляванне, якое суправаджаецца першы выхад на сцэну.

І ў заключэнне, перафразуючы славаўтага паэта, хочацца сказаць: калі на філарманічнай сцэне іграюць навучэнцы Гродзенскага дзяржаўнага музычнага вучылішча, значыць гэта кампусыі патрэбна. І напэўна нават не "камусыі", а многім, бо першы канцэрт прайшоў з аншлагам (!). Спадзяюся, гэтак будзе і далей.

А ў бліжэйшых планах — выступленне жаночага акадэмічнага хору, уладальніка Гран-пры Рэспубліканскага конкурсу харавых і аркестравых калектываў. Хорам кіруе лаўрэат прэміі Гродзенскага аблвыканкама імя А. І. Дубко "За творчы дасягненні ў галіне культуры і мастацтва" ў намінацыі "Лепшы выкладчык года" Ларыса Іконнікава.

Што ж, добраму пачынанню — добры шлях!

Аляксей САЛАДУХА,
дырэктар Гродзенскага дзяржаўнага музычнага вучылішча

Зьяўне палескіх зор

Пінскаму народнаму ансамблю песні і танца "Палескія зоры" споўнілася 25 гадоў. Арганізатар і нязменны кіраўнік калектыву — Міхаіл Цурканаў. Рэпертуар "Палескіх зор" складаюць беларускія, рускія, украінскія народныя песні, танцы, карагоды, прыпеўкі прафесійных і самадзейных паэтаў і кампазітараў Палескага краю. Ансамбль — шматразовы пераможца разнастайных фестываляў і конкурсаў, дыпламант тэлефестываляў. Ансамбль гастралюваў у Польшчы, Германіі, Югаславіі, Венгрыі, Чэхаславакіі, Румыніі, Галандыі, Бельгіі, Фінляндыі, Іспаніі. Рашэннем міжнароднай арганізацыі па народнай творчасці ўвайшоў у дзесятку лепшых ансамбляў Еўропы. Летась "Палескія зоры" пабывалі з гастрольным турам у Францыі.

Аксана КЛУНІНА

Мастак з глыбіні

У выставачнай зале Брэсцкага абласнога грамадска-культурнага цэнтра адкрываецца першая персанальная выстава самадзейнага мастака з Івацэвіцкага раёна Анатоля Галушко. У экспазіцыі — больш за чатыры дзесяткі прац майстра з сельскай глыбіні... Вось ужо дваццаць гадоў Анатоль прыкаваны да ложка, але здолеў вытрываць фізічныя і душэўныя пакуты, насуперак усяму заняўся жывапісам і стварыў каля сотні карцін, галоўным чынам пейзажаў. За ўдзел у конкурсе "Горад майстроў" на X міжнародным фестывалі "Славянскі базар" Анатоль узнагароджаны дыпламам першай ступені.

Наш кар.

ВІЦЕБШЧЫНА...

З'явілася песня

Прыемную вестку напярэдадні праваслаўных Калядаў атрымаў з Віцебска талачынскі паэт Аляксандр Мазур: кампазітар Мікалай Галаўнеў паведаміў, што на словы паэтавага верша "Святая крыніца", апублікаванага ў "Народнай газеце", ён стварыў песню з аднайменным назовам. Песня некалькі разоў выконвалася на абласным тэлебачанні, спадабалася слухачам. Кампазітар запрасіў паэта на свой творчы вечар, які ў хуткім часе адбудзецца ў Віцебскім гарадскім цэнтры культуры. На вечары прагучыць і "Святая крыніца".

Цяпер Мікалай Галаўнеў мяркуе стварыць песню "Чароўная Света" на паэтычны тэкст Аляся Мазура.

Спяваюць ветэраны

Пятнаццацігадовы юбілей адзначыў народны клуб "Ветэран" пры Талачынскім гарадскім Доме культуры. Гонарам клуба з'яўляецца хор, у якім зараз 38 спевакоў. Шчырыя песні ў выкананні ветэранаў заўсёды хваляюць слухачоў. Не дзіва, што гэты самадзейны калектыв з'яўляецца лаўрэатам рэспубліканскага фестывалю "Беларусь — мая песня".

Антон БЯРОЗКІН

МАГІЛЕЎШЧЫНА...

Стаў хор народным

Фальклорна-этнографічны гурт "Чабатуха" існуе пры Прусінскім Доме культуры Касцюковіцкага раёна. Стварыла яго спявачка Тамара Кірпічэнка. Калектыв выконвае толькі беларускія песні. Робіць гэта цудоўна. Нездарма хору прысвоена званне народнага.

Памяці земляка

У Касцюковіцкім краязнаўчым музеі больш за месяц будзе праходзіць выстава работ мастака, заслужанага дзясц мастацтваў Беларусі Антона Бархаткова, прымеркаваная да 85-годдзя ягонага нараджэння. На выставе прадстаўлена 18 карцін, якія аўтар стварыў у розныя гады жыцця. Усе работы Бархаткова — з музеяўнага фонду.

Вучні школы не падводзяць

Касцюковіцкая дзіцячая школа мастацтваў адметная сваімі выхаванцамі. На чацвёртым рэспубліканскім конкурсе дзіцячай творчасці дыпламаў удастоены Дзіма Бухалоўцаў, Юля Горбікава, Насця Баранава. З поспехам удзельнічалі ў мастацкім конкурсе з нагоды 15-годдзя чарнобыльскай катасстрофы Вася Нікіценка і Саша Гецаў. А Арцём Захарэнка браў удзел у конкурсе дзіцячага малюнка ў Індыі і атрымаў сярэбраны медаль.

Уладзімір КАПАЕЎ

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Галерэя Вашчанкі

У Гомелі адкрылася карцінная галерэя Г. Вашчанкі. Нарадзіўся Гаўрыіл Харытонавіч у палескай глыбіні, у вёсцы Чыкалавічы Брагінскага раёна, адсюль выйшаў на шырокі абсяг вялікага мастацтва. Стаў народным мастаком Беларусі, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі рэспублікі, акадэмікам жывапісу. Дзесяткі сваіх работ падараваў Гомелю. На адкрыццё галерэі, у стварэнні якой вялікая заслуга абласнога і гарадскога выканкамаў, прыйшлі прыхільнікі таленту Вашчанкі, прыехалі яго сябры і папечнікі з Мінска. Цёпла віталі мастака старшыня аблвыканкама А. Якабсон, старшыня гарвыканкама Л. Барабанаў, першы намеснік міністра культуры У. Рылатка, старшыня Беларускага саюза мастакоў У. Басальга. Як адзначыла дырэктар галерэі, мастачка Святалана Курашова, акрамя пастаяннай экспазіцыі палотнаў Вашчанкі, тут будуць наладжвацца выставы як сталых майстроў, так і маладых талентаў.

Зборнік акцёра

Аляксей Бычкоў — вядучы акцёр абласнога драматычнага тэатра. Ён добра іграе на гітары, спявае, піша музыку. Мае яшчэ адну творчую прыхільнасць: выпусціў зборнік п'ес "Цудоўная казка — прыгожая песня". Прадмову да яе напісаў доктар філалагічных навук, прафесар Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта Іван Штэйнер. Презентацыя зборніка Аляксея Бычкова адбылася ў літаратурным салоне "Сустрэчы на Замкавай", які працуе пры цэнтральнай гарадской бібліятэцы Гомеля.

Швед з беларускай душой

Шведскі жывапісец Ян Кузміцкі мае свой непаўторны погляд на мастацтва, свой філасофскі падыход да адлюстравання жыцця. Палатно Кузміцкага "Разарваныя душы" дало назву ягонай персанальнай выставе ў карціннай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў. Мастак цяпер жыве ў Швецыі, але сувязяў з Беларуссю, з Гомелем не губляе. У 1999 годзе арганізаваў тут сваю першую выставу. А летась прымаў удзел у рэспубліканскім пленэры разьбяроў па дрэве, які праходзіў у Гомелі.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

Праця літаратурнага знаёмства

Прямую навіну прынесла з Бухарэста пошта. Важкі пакет засведчыў, што беларуска-румынскае літаратурнае знаёмства працягваецца, а некалі перапыненыя пісьменніцкія кантакты пакрысе аднаўляюцца, набываюць другое дыханне. Усё больш прыхільнікаў беларускага мастацкага слова знаходзіцца ў Румыніі. Асабліва зачароўвае перакладчыкаў наша паэзія.

Ці не першай ластаўкай нанова аднаўляемых літаратурных стасункаў было некалькі вершаваных падборак Сяргея Законнікава ў перакладзе з арыгінала вядомай румынскай паэтэсы Пасіянарыі Стайчэску. Пасля ў тамашнім перыядычным друку з'яўляліся творы Алеса Петрашкевіча, Васіля Быкава, Вольгі Іпатавай, Максіма Валашкі, Святланы Алексіевіч. Нарэшце з добрага спрыяння Саюза пісьменнікаў Румыніі і Пасольства Беларусі галоўны літаратурны штотыднёвік "Лучафэрул" адзін са сваіх мінулагадніх нумароў амаль цалкам прысвяціў беларускай літаратуры. Галоўную арганізуючую і перакладчыцкую ролю ўзяла тады на сябе зноў жа Пасіянарыя Стайчэску. Дарэчы, менавіта яна пераклала на румынскую мову і таксама з арыгінала кніжку казак Максіма Валашкі "Прыгоды лісціка-карунчыка".

Не здрадзіла сваёй прыхільнасці да беларускай літаратуры Пасіянарыя Стайчэску і на гэты раз. Вядома паэтэса, перакладчыца і дзіцячая пісьменніца звярнулася да жаночай беларускай паэзіі. Яна перастварыла вершы Галіны Булькі, Зінаіды Дудзюк і Людмілы Рублеўскай. Гэтая падборка пад агульным загалоўкам "Жаночая лірыка з Рэспублікі Беларусь" змешчана ў нумары 1-2 за 2001 год культуралагічнага часопіса "Архіпелаг", які выдаецца гуманістычнай асацыяцыяй "Трыяда", выдавецтва "Лёс" з дапамогай муніцыпальнага савета горада Дзева. Да перакладаў годна спрычынілася і даўня прыярытэтная беларускім спраў наша зямлячка, якая даўно і стала жыве ў Румыніі, Ларыса Маня.

Да слова, у адпаведнасці з ранейшай дамоўленасцю цяпер рыхтуецца спецыяльны нумар газеты "Літаратура і мастацтва", прысвечаны румынскай літаратуры — у адказ на аналагічны беларускі нумар бухарэцкага тыднёвіка "Лучафэрул".

Анатоль БУТЭВІЧ

"Мастацтва", № 12

Апошні ў мінулым годзе нумар часопіса "Мастацтва" адкрываецца матэрыяламі, што маюць дачыненне да 10-гадовага юбілею "Беларускай капэлы" і, зразумела, працы яе кіраўніка В.Скорабагатава: "Адкрывальнік нашай Тройі" В. Вяткевіча, "Ад зямлі невядомай — да зямлі заветнай" Ганны Каржанеўскай, "І самі не ўсведамляюць значнасці зробленага..." В. Сёмухі (запісала Т. Мушынская), "Шырокая панарама музычнай культуры" В. Дадзімавай. Сам В. Скорабагатаў выступае з развагамі "Прагал у інфраструктуры", у якіх засяроджвае ўвагу на яшчэ больш ашчаднае стаўленне да нацыянальнай музычнай спадчыны, вывучэнне яе і прапаганду. Артыкулы А. Сабалеўскага "Тэатральнае спасціжэнне Караткевіча" папярэднічае такі невялікі ўступ: "Уладзімір Караткевіч належыць не толькі літаратуры. Яго творы ўзбагачаюць усю нашу духоўную культуру, у тым ліку і сцэнічнае мастацтва. Тэатры з імі ўжо неаднойчы сустракаліся, і, упэўнены, такіх сустрэч з часам будзе ўсё больш і больш. Тут расповед пойдзе пра нядаўняе спасціжэнне трох празаічных твораў класіка на розных падмоках і ў розных відах тэатральнага мастацтва".

Даведацца пра выстаўку габелена, што праходзіла ў залах Віцебскага літаратурнага музея як адна з культурных акцый мерапрыемстваў, што адбываліся падчас "Славянскага базару" ў Віцебску, можна даведацца з разваг В. Осіпава "Знакі і колеры роднай зямлі".

"Уладзімір Савіцкі: "Людзі мы ці не людзі?" — гутарка А. Ахметшына з рэжысёрам-пастаноўчыкам спектакля па п'есе А. Астроўскага "Свае людзі — паладзім" у купалаўскім тэатры. Можна пазнаёміцца таксама з артыкуламі Н. Сцяжко "Рэзервы тэлефіру", В. Нячай "Гоголь, Башмакцін, Манаеў...", Н. Бекус-Ганчаровай "Фатаграфія і штодзённасць", М. Цыбульскага "Пад флёрам міфаў вялікай эпохі", Н. Высоцкай "Украінская ікона XV — XVIII стагоддзяў у Беларусі", А. Лакоткі "Загадкі жалезных крыжоў". Прадстаўлены рубрыкі "Дыскаграфія", "Хроніка мастацкага жыцця".

ВЕЧАРЫНЫ

Цудоўны свет Аляксандры

У гісторыі культуры кожнага народа ёсць мастакі, якія ўвасабляюць у сваёй творчасці найбольш каштоўнае і заветнае, што было назапашана стагоддзямі, усё тое, што ў найбольшай ступені адпавядае спрадвечным памкненням іх народаў. Дантэ і Сервантэс, Шэкспір і Гётэ, Пушкін і Міцкевіч, Шаўчэнка і Купала стварылі бессмяротныя творы пра свае народы і менавіта таму іх творчасць стала здабыткам усяго чалавецтва. У румынаў і малдаван адным з такіх мастакоў з'яўляецца паэт Васіле Александры. Творчая апрацоўка мясцовага фальклору, гнуткая і меладычная дыялектная мова, увага да паваротных момантаў гісторыі і адлюстраванне багатага ўнутранага свету свайго народа, адкрылі зусім новую літаратурную эпоху ў адносінах да таго, што было створана раней на румынскай мове. Паэзія Васіле Александры стала рашучым і дзейным сродкам у барацьбе за нацыянальную самасвядомасць і сацыяльную справядлівасць. Асабіста мне Васіле Александры дарагі тым, што ён запісаў, апрацаваў і ў 1849 г. надрукаваў у газеце "Букавіна", якая выдавалася ў Чарноўцах, герайчную баладу гайдуцкага цыкла "Кадрану". Дзякуючы гэтай баладзе я адкрыў для сябе духоўны свет малдаван і з задавальненнем пера-

стварыў яе на беларускай мове. Баладалкам надрукавана ў газеце "Голас Радзімы" 9 студзеня г. г.

Не ўсё, што напісаў паэт, вытрымала выпрабаванне часам. "Дрэвы пладаносяць фруктамі і добрымі, і дрэннымі, але ніхто яго не ссыкае. Усё гнілое ападае, асыпаецца і знікае, а прыгожыя плады застаюцца на галінках", — пісаў Александры. 50 гадоў ён аддаў служэнню свайму народу і музам. І народ не забыў яго. Яго чытаюць, вывучаюць. Ім ганарацца. Не забыў яго і свет, пра што сведчыць вечарына, прысвечаная 180-годдзю з дня нараджэння класіка румынскай і малдаўскай літаратуры, якая адбылася пад гасцінным дахам Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі ў канцы студзеня. У вечары, які вёў я, прынялі ўдзел аташэ па культуры пасольства Малдовы ў Беларусі Сержыу Тэадор, народныя артысты Беларусі Марыя Захарэвіч і Генадзь Гарбук, цымбаліст Белдзяржфілармоніі Аляксандр Лявончык, студэнтка 4-га курса вакальнага аддзялення Беларускай акадэміі музыкі Наталля Аўчыннікава, канцэртмайстар Людміла Матукоўская, актывісты малдаўскай дыяспары г. Мінска на чале з Антанінай Валко, а таксама навучэнцы Мінскага педагагічнага каледжа № 1 са сваёю выкладчыцай шчы-

рай беларускай Валянцінай Карлаўнай Раманцэвіч. На вечарыне гучалі вершы Васіле Александры, цудоўна перакладзеныя на беларускую мову Васілём Макарэвічам, малдаўскія і беларускія песні і танцы. Свой верш, прысвечаны Васіле Александры, прачытаў намеснік старшыні малдаўскай дыяспары Георгій Пушкаш:

*В распевах птиц, в дурмане трав,
В могучем шелесте дубрав,
В лучах проснувшейся зари
Чудесный мир Александри.*

*Нежны, изящны и легки —
Как майской розы лепестки,
Плещают образы певца,
Людские души и сердца.*

*Рождает магия пера
Картины счастья и добра.
Наполнись ими и замри:
Ведь это мир Александри!*

Уладзімір СКАРЫНКІН,
старшыня Таварыства "Беларусь —
Малдова"

Прэзентацыя "сціпласці"

"Ну вось, мяне заўжды прадстаўляюць невядома кім", сказаў Адам Глобус пасля таго, як прадстаўнік "Беларускага калегіума" даў слова "мастак, паэту, мастацтвазнаўцу, пісьменніку і выдаўцу". Так распачалася сустрэча названай асобы з прыхільнікамі ягонай творчасці ў актавай зале бібліятэкі імя Янкі Купалы. Вечарына ладзілася з нагоды выхаду новай кнігі глобусаўскіх апавяданняў з цяжка запамінальнай назвай "Браслаўская стыгмата". Выступленню аўтара, натуральна, папярэднічала раздача кніжак. Разам з навінкай патэнцыйныя чытачы маглі атрымаць не толькі ўжо "старыя" глобусаўскія "Кантамінацыі", але і быкаўскі зборнік "Пахаджане". Апошняе, пагадзіцеся, дзіўна, паколькі нагода для сустрэчы ўсё ж прэзентацыя канкрэтнай кнігі канкрэтнага аўтара.

"Сёння я буду мастаком, які пачынае быць паэтам", — прадэкляраваў Глобус і напачатку прадэмастраваў сваю карціну, на якой, як уяўлялася для большасці, было намалёвана невядома што. Нават пасля тлу-

мачэння аўтарам сэнсу твора глядачы зноў пыталіся пра "змест" палатна. У выніку, як гэта часцяком бывае, уласна пра новую кнігу з сімпатычным афармленнем і выдадзенаму ў зручным "кішэнным" фармаце не было сказана ніводнага сказа. Пасля таго, як Глобус папрасіў слухачоў дасылаць яму пытанні, прэзентацыя ператварылася ў прэсавую канферэнцыю. "Ёсць людзі, якія здольныя даць адказы на ўсе пытанні. Я не з іх", — зазначыў мастак-пісьменнік, пасля таго як некалькі дзесяткаў слухачоў атрымалі па рэпліцы на закранутую імі тэму. Напэўна, спадар Адам меў на ўвазе свой мінулы публічны выступ, калі абяцаў адказаць на ўсе пытанні цікаўных у друку і ўрэшце не спраўдзіў абяцання. Гэтым разам усё выглядала прыблізна так:

— Чым ганарыцеся са сваёй выдавецкай дзейнасці?

— Мы сапраўды мала ўвагі надаём беларускай літаратуры. Ганаруся публікацыяй апошняй кнігі свайго бацькі Вячаслава Адамчыка. Спадзяюся, што буду ганарыцца зборам твораў Анатоля Сыса. (Заўважым, што

апошняе — не ініцыятыва Глобуса. Мастак Алесь Пушкін збіраецца зарабіць на гэтую карысную справу грошы ў Амерыцы. Выдавец жа Глобус зоймецца выданнем фаліянта.)

— Столькі напісана ў літаратуры! Што вы хочаце да гэтага дадаць? (Пытанне аналагічнае банальнаму "Вашы творчыя планы").

— Пра бацьку я ўжо напісаў, хачу напісаць пра маці

— Ці будзе трэцяя частка "Дамавікамерона"?

— Будзе і трэцяя і чацвёртая. Трэцяя нават ужо ёсць. Толькі не выдадзена пакуль.

— Вы такі добры, сціплы, мілы. Чаму ж пішаце усялякія жудасці?

— Я не добры, я куру... і г.д. і т.п.

Застаецца дадаць, што сярод слухачоў гэтага "сціплага" мужчыны гэтым разам былі заўважаны пісьменнікі Уладзімір Арлоў, Вітаўт Чаропка, перакладчык Лявон Баршчэўскі, бард Зміцер Бартошкік.

Вадзім ДОЎНАР

АДГАЛОСКИ

Начальніку галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення
Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь
КАРЭНДУ Івану Арсенцэвічу

Ад члена Саюза пісьменнікаў Беларусі, інваліда ВАВ 2-й групы
ПРЫХОДЗЬКІ Пятра Фёдаравіча
220030, Мінск, Ульянаўская, 29

Добры дзень, паважаны Іван Арсенцэвіч!

З вялікай цікавасцю прачытаў я ў газеце "Рэспубліка" Ваша інтэрв'ю, якое Вы давалі карэспандэнту гэтай газеты Тамары Абакумоўскай. Сама назва матэрыялу: "Ідэалагічны плюралізм у нашай краіне — рэальная з'ява" звярнула, перш за ўсё, на сябе ўвагу. Шчыра скажу — прачытаўшы ўважліва інтэрв'ю, я проста радаваўся, што ў кіруючых органах нашай улады ёсць такія людзі, як Вы, ведаючыя жыццё краіны, яе людзей, родную матчыну мову, літаратуру. І гэта, відаць, невыпадкова. Я, да прыкладу, даўно ведаю Вас асабіста як добрага паэта, сябра нашага беларускага Саюза пісьменнікаў, чытаў Вашы творы ў кнігах і ў перыядыцы. Вельмі спадабаўся мне і той верш пра родныя мясціны, якім Вы заканчвалі свае адказы на пытанні карэспандэнта. Але ўсё-ткі штосьці не было закранута ў Вашай размове з журналісткай з таго, што сёння хвалюе ўсю нашу пісьменніцкую арганізацыю, членам якой з'яўляемся мы з Вамі.

Вы, напэўна, і самі чыталі ў апошніх нумарах газеты "Літаратура і мастацтва" артыкулы старшыні саюза Волгі Міхайлаўны Іпатавай. З якім бодем у сэрцы і трывогай яна піша аб тым, у якім гаротным становішчы знаходзіцца не толькі апарат саюза, работнікам якога паўгода не выплачваюць яе бюджэтнікам зарплату, а і ўся пісьменніцкая арганізацыя. У яе ча-

мусці няма цяпер той клінікі, да якой былі прымацаваны дзесяткі творчых работнікаў — пісьменнікаў, кінематаграфістаў. Праўленне саюза па сутнасці пазбаўлена свайго роднага кутка — Дома літаратара, які быў пабудаваны за сродкі Беллітфонду. Многія пісьменнікі не маюць ніякай дапамогі матэрыяльнай ад свайго літаратурнага фонду, членамі якога з'яўляюцца: нават не аплачваюцца бюлетэні па хваробе. Вось да чаго дажылі мы. Пра гэта вельмі цяжка і балюча гаварыць, можна сказаць нават — сорамна ва ўсім гэтым прызнавацца.

"Чаго ж Вы хочаце ад мяне?" — запытаеце Вы. Скажу шчыра — мне асабіста ад Вас і ад вышэйшай улады нічога не трэба. Мне як інваліду вайны другой групы, палкоўніку ў адстаўцы, члену Саюза пісьменнікаў з 1947 года выплачваецца адпаведная пенсія, я атрымліваю невялікія ганарары за надрукаваныя вершы, артыкулы, у прыватнасці, за кнігу "Позняя восень", якую змагло выпусціць у свет выдавецтва "Мастацкая літаратура" роўна праз шэсць гадоў пасля здачы рукапісу ў рэдакцыю паэзіі таго ж выдавецтва. У гэтым, дзякуй Богу, дапамог мне фонд культуры, які існуе пры Прэзідэнце Рэспублікі. Так што я асабіста не магу скардзіцца на свой лёс і сваё матэрыяльнае становішча. Але мяне як чалавека, былога франтавіка, які прайшоў праз усю вайну ад пачатку да канца, быў двойчы паранены і кантураны, на шчасце застаўся ў жывых, сёння, на схіле веку, на восемдзесят другім

годзе жыцця, хвалюе больш за ўсё лёс і стан нашага Саюза пісьменнікаў. Ці ж нельга зрабіць так, каб ён не быў пазбаўлены свайго роднага кутка — Дома літаратара, сваёй паліклінікі, якую чамусьці аднялі ў яго, каб Беларускі літфонд, які раней, мог утрымліваць свой Дом творчасці ў раёне Іслачы, аказваць матэрыяльную дапамогу сваім членам? Я ўжо не кажу аб выданні кнігі мастацкай літаратуры, падтрымцы літаратурных выданняў, часопісаў, нашай літаратуры наогул. А колькі ў нас таленавітых маладых паэтаў, празаікаў, драматургаў! Чытаеш іх творы — проста радуешся за іх усёй душой, усім сэрцам. Дапамагаць ва ўсім нашай шматлікай пісьменніцкай арганізацыі, як і іншым творчым саюзам, нягледзячы на ўсе тыя цяжкасці, якія ёсць у нас ва ўсім, гэтага патрабуе наша сумленне, наш святы абавязак перад Радзімай, перад сваім народам. Гэта гаворыць Вам былы салдат, які сваёй крывёй заваёўваў перамогу над злейшым ворагам чалавецтва — фашызмам, каб ён не змог ніколі паўтарыцца ў гісторыі чалавецтва. Выбачайце, я ўжо стаў гаварыць агульнымі словамі. Вельмі прашу Вас канкрэтна дапамагчы чым можна нашаму Саюзу беларускіх пісьменнікаў, яго кіраўніцтву, ды і ўсім творцам мастацкага слова ў вырашэнні самых хвалюючых, надзённых пытанняў іх жыцця і працы.

Выбачайце за клопаты, якія прычыняю Вашай асобе. Шчыра, сардэчна жадаю Вам і ўсёй вашай адміністрацыі добрага здароўя, радасці ў жыцці, поспехаў у працы.

З глыбокай павагай,
Пятро ПРЫХОДЗЬКА
27 студзеня 2002 г.
г. Мінск

Апошнім часам усё часцей вяртаюся ў далёкія гады дзяцінства і з сумам заўважаю, што шмат з прамінулага беззваротна страчана ў памяці. Таму ашчадна збіраю ўсё, што раптам успамінаю, спрабуючы захаваць дакладнасць і паслядоўнасць малюнкаў, што ўсплываюць у памяці.

Навошта я гэта раблю – не ведаю. Але раблю кожны дзень, асабліва калі кладуся ў ложка і не прыходзіць сон. Вось тады з неверагоднай хуткасцю пераносіш туды, куды дазваляе памяць, і спрабую глядзець на ўспомненыя малюнкi вачыма хлопчыка таго часу...

У раннім дзяцінстве давялося змяніць некалькі месцаў жыхарства ў сувязі з пераводамі бацькі па службе. Нідзе больш трох-чатырох гадоў не жылі.

Найбольшую памяць пакінуў Бягомль. Напэўна, таму, што ў Бягомлі я рабіў свае першыя школьныя крокі ў нулёўцы, быў тады такі клас. Менавіта ў нулёўцы ў мяне з'явіліся першыя сябры.

Там, у Бягомлі, я ўпершыню ўбачыў легкавы аўтамабіль, на якім раз'язджаў начальнік палітаддзела МТС, мажны мужчына з ромбам у пяціліцах гімнасцёркі.

З Бягомля я ўпершыню трапіў з экскурсіяй у Мінск і быў уражаны гмахам Дома ўрада, трамваямі і фабрыкай-кухняй, дзе мы харчаваліся.

вядомых у той час камедыйных актораў Пата і Паташона. Тады ў фільмах не было сённяшняй усёдазволенасці, якая прапагандуе культ супэрмена, бандыцкіх разборак з бясконнымі выбухамі, забойствамі, распуства. Таму бацькам не трэба было думаць: а ці можна гэты фільм глядзець дзецям?

На ўскрайку Бягомля была выспа з назвай Лысая гара. На ёй з грамадзянскай вайны захаваліся акопы. Дзятва ўзімку злятала з яе на санках, а ўлетку гуляла ў вайну, падзяліўшыся на «чырвоных» і «белых», шукала патроны. Здаралася, што знаходзілі, і тады раскладвалі вогнішча і кідалі ў яго тыя патроны, захапляючыся, калі яны ўзрываліся.

Прачунуліся на світанку. Праз паўгадзіны былі ўжо на грыбным месцы. Там я ўпершыню ўбачыў, як шукаюць баравікі босымі нагамі. Знайшоўшы адзін, што тырчыць з моху, трэба, стаячы на адной назе, другой абмацаць мох навокал знаходкі. І амаль заўсёды побач пад мохам былі баравічкі-мацакі...

Ад галадухі нашу сям'ю ў трыццаць трэцім годзе ратаваў бацькаў вайсковы паёк. Як маці выкручвалася з ім на траіх – мне невядома. На першым месцы ў яе быў бацька, на другім – я, а ёй, як пазней яна сама казала, не заўсёды нешта забавалася. Таму той страшнай галадухі, якую зведала пераважна большасць вясцоўцаў, наша сям'я пазбегла.

Вясной, у канцы сакавіка – пачатку красавіка, як толькі сшышоў з палаткаў снег, мой сябра сказаў, што заўтра ранкам ён з сястрой ідзе на перакопкі перазімавалай бульбы. Я далучыўся да іх, і мы некалькі гадзін бадзьяліся па гразкім полі з кічкамі ў руках, адшукваючы тую бульбу, непрывабную і аслізлую.

Як-нік, а за паўдня назбіралі амаль поўны вядзёркавы кошык. Маці майго

вывезлі ў лес за Бягомль і там забілі. Забілі за «зраду Радзіме» без суда. А здрада была ў тым, што немцы звязлі некалькі дзятчат з Бягомля на экскурсію ў Германію, дзе ім паказалі, як нямецкія баўэры вядуць хатнюю гаспадарку. І ўсё для таго, каб дзятчаты, вярнуўшыся ў Бягомль, расказалі пра ўсё бачанае людзям і што-кольвечы з нямецкага вопыту ўзялі сабе на ўзбраенне. Прывезлі яны з Германіі і насенне розных кветак і агароднінныя культуры.

Вось тады ўпершыню ў мяне ўзнікла сумненне ў справядлівасці таго, што зрабілі смершаўцы. Але як яшчэ далёка быў я ў свае шаснаццаць год ад такіх паняццяў, як «правы чалавека» і «прэзумпцыя невіноўнасці»!

І сёння, на схіле гадоў, успамінаю Бягомль снежня 1942 года, а перад вачыма стаіць прыгожая дзятчына – мая аднакласніца, якую пазбавілі жыцця ў семнаццаць год. І душа мая плача ад усведамлення, што нічога нельга выправіць. І недзе яшчэ дажываюць свой век гэтыя «народныя мсціўцы» – смершаўцы і, відаць, сустракаюцца ў школах з вучнямі, расказваюць ім, як можна змагаліся ў гады Айчынай вайны з нямецкімі акупантамі і іх памагатымі...

Праз многа год сустрэўся я з адной жанчынай, майё аднагодкай, якая ў 1933 годзе жыла ў Бягомлі. Разгаварыліся, успамінаючы той час, і яна расказала пра «заможнае» калгаснае жыццё яе сям'і. Тады падворак калгасніка абкладваўся падаткам шмат за што. І калі гаспадар не разлічваўся з падаткам у тэрмін, у яго забіралі ад велічыні запазычанасці. Рэчы ацэнвалі прадстаўнікі падатковай службы і сельсавета.

У той год на працадні не выдалі ні капейкі грашыма, а тут поэма – тэрмінова сплаліць падатак. А дзе селяніну ўзяць тыя грошы? Не заплацілі ў вызначаны тэрмін, і на падворак прыйшлі апісаць маёмасць. А што апісаць? Самае каштоўнае, што ў іх было, – гэта кашушок, які застаўся пасля смерці бацькі. Гэта была і памяць пра яго і матчына адзенне ўзімку.

Пакуль інспектар з сельсаветчыкам агледзілі падворак, вышукваючы прыхаванае свінчо, маці ўпіхнула кашушок у мех і пасадзіла на яго сваю дачушку – маю субяседніцу. Агледзелі госці падворак, нічога вартага не знайшлі – і ў хату. А там таксама пуста. І звярнуў увагу інспектар на дзятчынку, што сядзела ў куце і сваёй спадніччай намагалася нешта, на чым сядзела, прыкрыць. Ён ёй і кажа: «Што ты там хаваеш, пакажы!» Дзятчынка спалохалася, яшчэ мацней уцалілася за мех і скрозь слёзы адказаў: «Не пакажу, бо гэта татаў кашушок!» Сілком сцягнуў інспектар дзятчынку з меха, выцягнуў кашушок і кажа: «Ну вось і разлічыліся з падаткам, а казалі, што няма чым плаціць!»

...Даўно гэта было, амаль сем дзесяткаў гадоў прайшло з таго часу. Шмат што змянілася за прамінулыя дзесяцігоддзі, ды вось бяда – не заўсёды ў лепшы бок. Пастарэла вёска. Шмат у якіх дзятчачага смеху не пачуеш. Маладзейшыя хто куды паразбегліся. А тыя, што засталіся, ці не ўсе спіліся. Ды ці дзіва, што дзятчачыя галасы ў вёсцы – з'ява анамальная?

Не ведаю, ды й задаю сам сабе пытанне: а што гараджане ў хуткім часе піць, есці будуць, калі ўсё ў вёсцы стане так, як сёння? Кока-колай і снікерсамі сыты не будзеш. Пытанне, канешне, у пэўным сэнсе рытарычнае, але ад яго, як ад мужы, не адмажнешся. Вядома, можна чарговым дэкрэтам абавязаць усіх гараджан (рабочых з заводаў, настаўнікаў, вучняў, студэнтаў, прафесараў) адпрацаваць тыдзень ці два на ўборцы бульбы і бульбакі, нарыхтоўцы кармоў для жывёлы. Гэта зрабіць можна, вялікага розуму не трэба. А як быць са статкам? Хто яго дагледзіць, каб не сорамна было за тыя казіны літры, што сёння ў калгасах надойваюць ад каровы? Гарадскую жанчыну ніякімі дэкрэтамі на ферму не загоніш. А калі нават такое і здарылася б, дык што яна будзе рабіць каля тых кароў?

Не ведаю, як там у Мінску ў тых, каго называюць абязлічана «ўлада», а ў мяне трывожна на душы, бо я жыву ў асяроддзі, якое беззваротна гіне ў п'янім ачмурэнні. І калі гэта канчаткова здарыцца – будзе позна рэфармаваць сельскую гаспадарку. Ды і сёння ўжо наўрад ці знойдуцца добраахвотнікі працаваць на зямлі.

У трыццаць трэцім я быў дзіцем і дзіцячымі вачыма глядзеў на ўсё, што адбывалася. Мне тады і «лапуны» былі смачныя, а сёння...

г. Слаўгарад

Вандроўка ў дзяцінства

У Бягомлі мяне прынялі ў піянеры. На адным з першых збораў абралі ў склад рэдкалегіі насценнай газеты.

У Бягомлі я ўпершыню, як і ўся краіна, сустрэкаў новы 1935 год з упрыгожанай сваімі рукамі ёлкаю, ролю якой выконвала сасонка, бо ў лесе, куды мы паехалі з бацькам, былі толькі яны. Гэта падзея адбылася дзякуючы артыкулу Максіма Горкага ў «Правде». Яго, калі не памыляюся, «Правда» надрукавала ў пачатку снежня, а ўжо ў канцы месяца ў кнігарні з'явіліся першыя ёлачныя цацкі. Неякую дробязь маці купіла, а ўсё астатняе прыдумвалі і рабілі самі. Я быў у захапленні.

З Бягомля мяне, цяжкапараненага, 22-га красавіка 1943 года вывезлі на самалёце ў Маскву, у шпіталь.

Апошні раз я наведваў яго ўлетку 1976 года. І якой жа маленькай я ўбачыў сваю першую школу! Хацеў зайсці ў свой першы ў жыцці клас, але дзверы былі зачыненыя.

У 1933 годзе Бягомль быў звычайнай вёскай і па забудовах, і па ладзе жыцця, хоць атрымаў у дваццаць чацвёртым годзе статус раённага цэнтра Лепельскай акругі. Самая вялікая забудова Бягомля была каменная царква, у якой у той час набажэнствы не адбываліся, бо вышэйшыя рэвалюцыйныя інтарэсы запатрабавалі размясціць у царкве пілараму і такім чынам выратаваць людзей ад опіуму, якім царква дурыла людзей. Што такое опіум, я тады не ведаў, але паколькі ў сям'і не было веруючых, не сумняваюся, што пілараму патрэбна людзям, а Бога няма.

На другім канцы мястэчка была двухпавярховая, складзеная з чырвонай цэглы школа-дзесяцігодка, якая адразу пасля забойства Кірава атрымала яго імя.

Былі ў Бягомлі і гандлёвыя ўстановы: крама «Цэнтрспірта», дзе на паліцах стаялі бутэлькі з гарэлкай ёмістасцю ад 0,25 літра да 3-х літраў.

З крамай «Цэнтрспірта» дзятва пасвойму сябрала. Кожную нядзелю на плошчы, дзе яна месцілася, адбываліся базары, на якія прывязджалі сяляне з навакольных вёсак. Прадашы тое-сёе, амаль кожны селянін купляў у «Цэнтрспірте» пляшку гарэлкі і тут жа, на возе, адкаркоўваў яе. А тады былі сапраўдныя коркі, з коркавага дрэва. Каб адкаркаваць пляшку, трэба было добра наддаць у донца далонню, і тады корак вылятаў.

Вось гэты момант мы і цікавалі, каб паспець схопіць «сувенір» і пры гэтым не атрымаць пугай па спіне. Але калі нават такое і здаралася, а корак быў у руцэ, то ніякага болю я не адчуваў, бо за здадзены ў краме «Цэнтрспірта» корак плацілі дзесяць капеек, а гэта адно вялікае марозіва, на якое бацькі давалі грошы вельмі і вельмі рэдка.

Але я зрабіўся сталым наведвальнікам іншай крамы, з назвай «Кнігарня». Напэўна, была і крама харчовых тавараў, але не магу прыпомніць яе. Была аптэка і балніца, кінатэатр, куды малеча прашмыгвала без квіткаў, а калі пачынаўся сеанс, усаджвалася на падлозе перад першым радам. Калі ўдавалася застацца ў зале пасля заканчэння першага сеанса, глядзелі з такім жа захапленнем і другі. Асабліва падабаліся фільмы з удзелам

Дзіўна, што нікога, наколькі я памятаю, не пакалечыла.

Аднойчы мне неверагодна пашанцавала – я знайшоў на Лысай гары добры на выгляд снарад ад трохдзюймавай гарматы. Абрадаваўся знаходцы. Прынёс снарад дамоў і паклаў у закутку за хатаю, дзе і вырашыў паглядзець, а што там у яго ўсярэдзіне.

Толькі ўзяўся за малаток, раздумваючы, як лепей ударыць, і атрымаў такую аплявуху ад бацькі, што малаток адляцеў у адзін бок, а я ў другі. Выратавала мяне тое, што бацька ў гэты момант зазірнуў за хату і ўбачыў, што я збіраюся рабіць.

Як толькі восенню трыццаць трэцяга года я быў залічаны ў школу, адразу папрасіў маці пайсці са мной у кнігарню. Мне вельмі хацелася, каб маці купіла як мага больш з таго, што я там выгледзеў. З кнігарні я вынес некалькі сшыткаў, ручку, колькі пёраў №86, шклянную чарніцу-невывільвашку, карабок з шасцю каларовымі алоўкамі, чарнільную і алоўкавую сціркі і драўляны трохкутнік. Але і гэта было для мяне казачным багаццем.

Неяк з сябрам наважыўся зайсці ў тамянічную краму з шыкоўнай назвай «Таргсін». На паліцах – прыгожа размаляваныя бляшанкі, пакункі, бутэлькі і шмат яшчэ чаго, што бачылі мы ўпершыню. У краме быў такі хвалюючы смачны водар ад недасягалых для нас прысмакаў, што нельга было вытрымаць, і мы моўчкі і хуценька выйшлі.

Праз нейкі час я даведаўся, што ў «Таргсін» можна ўсё гэта купіць, але не за грошы, а за нейкую «валюту» ці золата. Паколькі ў маіх бацькоў ні валюты, ні золата не было, не давялося паспрабаваць тады нічога з таго, што мяне так уразіла.

Згадваючы тое сёння, я так і не знайшоў адказу на пытанне, якое кожны раз пры ўспаміне гэтага выпадку ўзнікала: з якой мэтай у глухой вёсцы-мястэчку адчынілі гэтую валютную краму? Не было там учарашніх нэпманаў з прыхаваным золатам.

Побач з Бягомлем месцілася невялікая вёска Маргавіца, а крыху далей – Бродок. Нешта зрыфмаваў: «Маргавіца – сталаца, а Бродок – наш галоўны гарадок!». Гэта быў першы вусны твор, з якім я пазнаёміўся ў школе.

Цікаваць прывяла мяне і ў «сталіцу», і ў «галоўны гарадок». Я быў збянтэжаны, убачыўшы скасабочаныя, урослыя ў зямлю хаткі з маленькімі вакенцамі і саламянымі прагнілымі дахамі.

На ўскрайку Бягомля былі тры імшары: першая, другая і трэцяя. Так называліся невялікія пералескі, паміж якімі, акрамя балотных купін, нічога не расло. Вось у адной з гэтых імшар я знайшоў першы ў сваім жыцці баравік. Эрзаў яго, а месца, дзе ён вырас, прыкрыў мохам, каб ніхто не ўбачыў. Я туды прыходзіў кожны дзень паглядзець, ці не вырас новы баравік? І калі аднаго разу знайшоў адразу чатыры – незвычайна абрадаваўся.

З гэтага моманту я на ўсё жыццё зрабіўся заўзятарам ціхага палявання. Адноўчы пайшоў з суседскай сям'ёй па баравікі. Баяўся праспаць і папрасіўся ў маці, каб дазволіла начаваць у суседзяў.

Фелікс ШКІРМАНКОВ

«Міхасёвы прыгоды»

ЯКУБ КОЛАСА

ЯКУБ КОЛАСА

МІХАСЁВЫ ПРЫГОДЫ

Назву кнізе Якуба Коласа, адрасаванай дзецям малодшага школьнага ўзросту, якую выдавецтва «Юнацтва» выпусціла ў серыі «Школьная бібліятэка», дала вядомая паэма, якую з задавальненнем чытае не адно пакаленне хлопчыкаў і дзяўчынак — «Міхасёвы прыгоды». Міхасёвымі гэтыя прыгоды названы невыпадкова. Як вядома, у Канстанціна Міхайлавіча ёсць малодшы сын Міхась (доктар тэхнічных навук Міхась Канстанцінавіч Міцкевіч даўно дзядуля), які ў дзяцінстве цяжка захварэў. Бацька вельмі хваляваўся за яго лёс, рабіў усё магчымае, каб сын хутчэй паправіўся. Для ўзняцця настрою расказваў яму розныя гісторыі. Пакрысе нарадзілася і гэтая, вершаваная... Пра Міхася, які пасля цяжкай хваробы, улетку паехаў на адпачынак у вёску. Там і адкрыў хлопчык для сябе шмат незвычайнага. Пры гэтым часам трапляў у сітуацыі, якія ў вясковых дзяцей выклікалі ўсмішку. Асобныя раздзелы паэмы аб'яднаны ў вершаваныя апавяданні, што маюць пэўную назву, таму лёгка ўспрымаюцца і паасобку — «Напрадвесні», «На ўлонні прыроды», «Рыбацтва», «Ягады», «Грыбы»... Дні, праведзеныя ў вёсцы, для Міхаскі не прайшлі бяспладна. Ён шмат навучыўся, а сам, у сваю чаргу, змог вясковых дзяцей зацікавіць гарадскім жыццём. Расказваў ім пра горад, пра дзіцячы сад:

*У дзіцячым садзе
Ты ў цяпле, даглядае,
Прыйдзеш рана-рана,
Там усё прыбрана,
Хораша і чыста,
Аж блішчыць падлога,
Дзетка многа-многа —
Шумна, галасіста.*

Укладальнікі кнігі І.Гімпель і Л.Кузняцова змясцілі і іншыя творы Якуба Коласа, знаёмства з якімі дзецям прынясе радасць. Для прыкладу, шмат досціпу, нязлой усмішкі, што неўзабаве пераходзіць у выкрывальную сатыру, у «Савосю-распусніку». Пра хлапчука, які жартуе жорстка, не задумваючыся, што там самым прычыняе боль. Пра катка, які і не здагадваецца, што яго могуць ні пра што і ні за што пакрыўдзіць. Няма сумнення, што ў героях маленькі чытач адразу пазнае ім падобных. Вось Савось: «...рукі ў яго не мыты, нос неабцёрты; а сам ён сярдзіты, такі задзірака, такі забіяка, буян і грубіян. Зачэпіць старога, пакрыўдзіць малага, — такі ўжо нягоднік, ды гэтакі шкоднік!» А гэтак каток:

*У Савосева суседа
Быў пярэсенькі каток,
Выхаванец Паўла дзёда
Такі слаўны пестунок!
Нос чарнявы,
Хвост бялявы,
Задзірасенькі;
Кіпцік-шчылчык
Заграбасенькі;
Лапкі-драпкі
Машастовыя.
А шарсціначкі
Шаўковыя;
Губкі, зубкі
Адмысловыя;
Вусы-русы
Патырчастыя;
Тая спінка
Як націнка...*

Проста пра ўсё гаворыцца, а як запамінальна! Таленавіта напісаны і такія творы, як «Рак-вусач», шэраг вершаў. Прынясе дзецям асалоду і знаёмства з асобнымі раздзеламі з паэмы «Новая зямля»: «Дарэктар», «На рэчцы», «Раніца ў нядзельку».

Алег ГУЛІЦКІ

«Мой голас... у веку наступным пачуецца»

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

За дорогою даспявала жыта, за ім, прыдарожным спалавелым шнуром, стаялі зялёныя кусты алешніку, далей быў лог, за логам уроскід сычынскія хаты, хлявы, платы. Міхась зайшоў у жыта і, цярэбачы ў руках каласок, задумліва глядзеў на вёску, можа — і на сваю страху, потым павярнуўся да мяне тварам, і гэтак ужо быў іншы твар — шэры, змрочны, быццам там, за жытам, дзе шукаў сваё, знайшоў чужое. А можа, заўважыўшы сваю страху, злавіў і ўспамін пад ёю? Ці нашы ўспаміны заўсёды светлыя? Гэта ж было так звыкла для яго — з жыццёвае кудзелі высмыкваць ніць успаміну. Хіба не з гэтак, з-пад роднае страхі, кудзелі і радкі: «... ён бачыў сябе жаўтлява-светлай саломінкай, вытыркнутай са страхі, — яна трымцела, грала, смуткавала і гарэзіла разам з ветрам; вецер шкуматаў яе, але усё адно любіў, і яна любіла яго, і баялася, і не баялася ягонай моцы».

Калі аповесць «Адзін лапаць, адзін чунь» была надрукаваная ў часопісе «Маладосць», і мы, яго сябры, чыталі яе з захапленнем, не проста зразумеўшы, але адразу палюбіўшы Іванку, яго вачыма і ягоным сэрцайкам перажываючы сваё — кожны сваё — ваеннае ды пасляваеннае маленства, тады ўсе ўбачылі ў Іванку самога Міхася, а наша да яго прыхільнасць і любоў прырасла яшчэ і любоўю да Іванкі. І нават тая жаўтлява-светлая саломінка, вытыркнутая са страхі на вецер, каб ён яе шкуматаў то гарэзіла, то балюча, зрабілася ў маіх вачах вобразам самога Стральцова.

Так, ён і да скону быў той саломінкаю на вятрах, ад бацькавай ды матчынай страхі, вятры яго не шкадавалі, а ён ад іх не хаваўся, бо ведаў, што гэтак лёс мастака-беларуса — заўжды быць на сваіх, хоць і на могільках, вятрах.

У вёску прыехалі, калі ўжо добра шарэла і пачынаў імжыць дробны, нейкі восеньскі, дождж. Пад'ехалі да хаты. Міхась звякнуў на варотцах клямкаю, праз двор падаўся ў хату. Неўзабаве адтуль выйшаў з маці Марыяй Міхайлаўнай. Яна сказала, што бацька ў лесе, рыхтуе дрывы на зіму з суседам, паказала, у якім лесе, як туды праехаць, і мы пакацілі шукаць дрывасекаў.

Як у лес заехалі, дык і бензапілу пачулі. Лявон Клімавіч і маладзейшы сусед крыжавалі апошнюю бярэзіну. Пагаманілі — сцягнула. Што рабіць? Дарэзачь дзеравіну — піла не заводзіцца. Вяртацца ў вёску? Але мне якраз прылянуўся вялізны кап на жывой бярэзіне, з'явілася ахвота яго забраць. Лявон Клімавіч узяўся настройваць пілу. Залілі ў яе бензін, паставілі новую свечу — завялася. Звалілі, ужо цемеанню, дрэва, выразалі кап, уклалі ў багажнік машыны, пакрыжавалі апошнія бярозы. Змяклі з-за таго капа — навошта спатрэбіся? Тады я сябе дакараў, але пасля, як вярнуўся дадому ды аглядзеў у дзівоснай бярозавай нарасці абрысы ды формы бабра, як вылушчыў тыя формы з непатрэбнае закарэласці, не выгаблёўваючы, абшкроб наждаком, пацягнуў лакам, дык і зарадаваўся: ну якраз бабёр, пра якога ў той сычынскі дзень расказваў Міхась, як звярок жыві ў Галубе, раць Міхасявага маленства, пад самай хатай, як Міхась хлапчуком падпілноўваў яго, за ім сачыў, а той, заўважыўшы, да сябе не падпускаючы блізка, заўсёды паспяваў з берага даць нырца ў рэчку.

Галубы тым летам ужо не было — звялі меліяратары. Але з яе, жывой і паўнаводнай, што засталася ў памяці, да апошніх дзён выплівалі думкі і вобразы, радасць і смутак празаіка і паэта:

*Прысніўся верш — не верш, а два радкі:
Абломак лодкі ўсплыў са дна ракі,
І кружыць вір счарнелую траву.
З абломкам лодкі к берагу плыву.
Прачнуўся. Дзень трывогаю прапах,
І два радкі гаркотай на губах.*

Ад рэчкі маленства на той час засталася канава, зялёная лагчына паміж пажоўкла-бурых берагоў, грудок лам'я на былым дне ды ламіны, можа, нават ад былое лодкі, на былым беразе.

Гаркату гэтай страты паэт адчуваў усё жыццё. За вячэраю ў Сычыне мы тады не заседзеліся. Я ведаў, што Міхась даўно, шмат гадоў не быў у сваёй вёсцы, не бачыўся з бацькам і маці, ды і заехаў на адну ноч, каб назаўтра развітацца з вёскаю, і я пакінуў Міхася з бацькамі. Загнаў машыну ў двор, раскінуў у ёй спальны мех і ўлёгся.

Распагодзілася, узышоў месік, выбліснулі ў небе зоркі, ноч настроілася ціхая, светлая, вокны ў хаце доўга свяціліся, і так да душы было ляжаць з адчуваннем, што свет ва ўсе бакі адкрыты насцеж, што ляжыш паміж агнёў у вокнах і ў небе, са свайго зацішку і прыцемку бачыш і адчуваеш увесь свет і ў ім — вёску

Міхася Стральцова, матэрыяльную і духоўную планету яго вачэй, душы, памяці, паэзіі і прозы.

Запомнілася і раніца.

Прачнуўся я ад гоману гусей. Вялізныя белыя птахі збіліся ў табун пасярод двара і, павыцягваўшы ў мой бок даўгія шыі, абурана гагакалі і шыпелі. Я вылез з машыны. Выйшаў на ганак Міхась:

— З кім тут гамоніш?

Паперадзе табуна стаяў самы вялізны, смеель і дзіўна белы, чысты, аж ззяў той чысцінёю, гусакаў гагакаў грамчэй за астатніх, ба-сам, выкаціўшы шырокія грудзі і надзьмуўшы таўстую шыю.

— Ды вось, кажу, — паслухай Шаляпіна.

Міхась рагатаў, аж цыгарэтка вывалілася з рукі пад ногі.

— Ну, так, Шаляпін. Бацькаў любімы бас...

Паснедаўшы, сабраліся ехаць. Прышоў сусед, з якім Лявон Клімавіч павінен быў зноў ісці ў лес да сваіх дроў. Усе выйшлі ў двор і тут яшчэ раз сфатаграфаваліся, як кажуць, на

ленне вепрука». Эмацыянальная памяць маленства выключная. Здзіўляе багацце найтанчэйшых нюансаў у пачуццях хлапчука, хоць і Іванкі, іх глыбіня і дакладнасць, натуральнасць выхаду да высокіх адчуванняў добра і зла, жыцця і смерці, зямнога і нябеснага. Адкуль яны ў малага? Ад мудрасці самой прыроды, якая ад бацькі ды маці, ад дзёда ды бабулі, у інтуіцыі, не сапсаванай хлуснёю, — ёй Стральцоў давае найбольш і таму пастаянна думае пра сябе-хлопчыка, шукае сустрэчы з ім.

*Хачу я з тым, з маленства хлапчуком,
Свае гады ў дарозе пераняўшы,
Спаткацца.*

Сяргэца б толькі ім.

Жаданне не аднаго імгнення, не аднаго верша. Гэты матыў у Стральцова скразны, праз усю творчасць. Ён моцны і ў аповесці: «Ты пазнаеш мяне?» — спытаў чалавек у Іванкі, трымаючы шапку ў руцэ і трохі павярнуўшы ўбок галаву, як бы прыслухоўваючыся да нечага. «Дзядзечка, я не ведаю вас,» — ледзь не

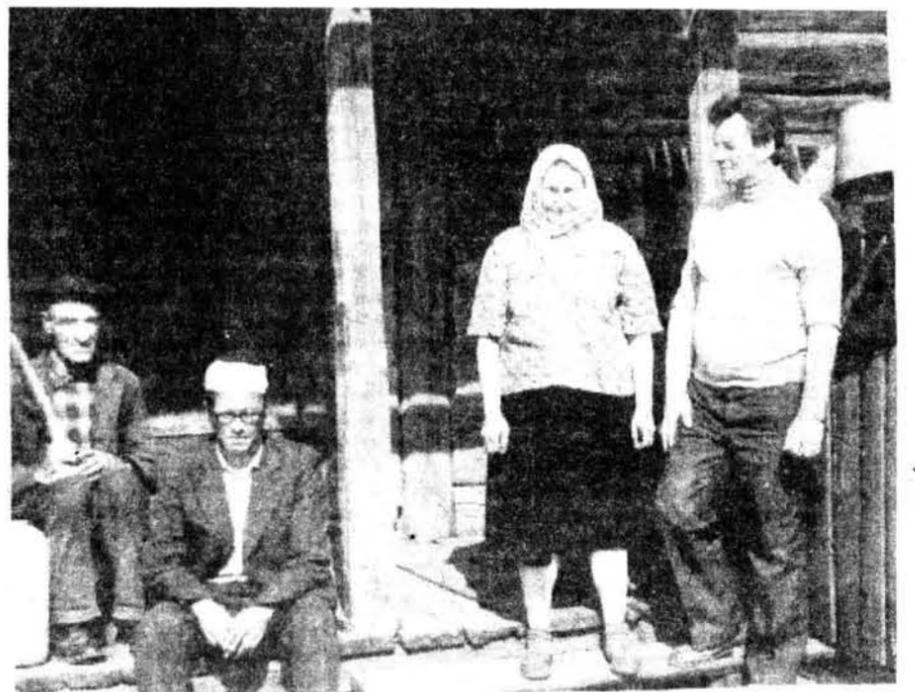
памяць. Лявон Клімавіч прысеў на ганку з сякераю на плячы, з ім побач — сусед, Марыя Міхайлаўна спынілася каля плота, на якім сохлі гарлачы і ведры, Міхась — ля маці. Сумна было развітацца маці ды бацьку з сынамі, як сыну — з маці і бацькам, з роднаю хатай, ды яшчэ і прадчуваючы, што гэтак — апошняя сустрэча і апошняе развітанне, аб чым Міхась сказаў мне па дарозе — прызнаўся ў змрочных прадчуваннях. Праз два гады я гэтак успомніў і жажнуўся — як чула сэрца!

Сэрца Міхася Стральцова: два пачуцці — пачатку і канца — у ім вельмі моцныя, што асабліва выявілася ў мастацкай прозе, найвыразней у творах, якія Адамовіч назваў хрэстаматыйнымі не толькі ў часе, калі былі напісаныя, але і для наступнага стагоддзя: «На чацвёртым годзе вайны», «Адзін лапаць, адзін чунь», «Сма-

заплакаў Іванка. «Не трэба мне гаварыць — дзядзечка, — сказаў чалавек. — Я — гэтак ты, Іванка. Толькі я дарослы, а ты малы».

Сон? Так, сасніў Іванка. Але гэтак сну Стральцоў надае вялікі сэнс, адвёўшы яму аж не адну старонку надзвычай лаканічнай прозы. Святою чысцінёй Іванкі, шырэй — маленства, ён правярае і судзіць усё і ўсіх, нават і тое, што напісаў, кожнае сваё слова. Ці шмат хто з нас, смяротных, вытрымае гэтакі суд? Стральцоў вытрымлівае. «Ні ў чым, ні ў чым ён тут не вінават», — высакародна ўзвышае ён свайго суддзі і з палёгкаю, з поўным на яе правам, прызнаецца: «І я яму ніколедкі не віна».

А там, па дарозе з Сычына, не даехаўшы да Чэрыкава, мы спыніліся на скрыжаванні асфальтоўкі з лесавой, пясчанай, накатанай ма-

шынамі. Налева яна, лясавая, вяла ў Лімень, адкуль вязьджалі ў Сычын, але цяпер звярнулі направа і неўзабаве пад'ехалі да брамы. Я выйшаў з машыны і адчыніў браму. За ёю сталі старыя яліны, пад імі, на ўзгорку, дамок, а за дамком — лагчынка з ручаём у алешніку, стажок сена. У агароджы, якая замыкала гектараў дзесяць рознанароднага, пераважна лісцянага, лесу, жылі алёні, а хатка стаяла прытулкам вальерных егераў, хоць называлася дамком паляўнічых. Мне гэта быў свой дамок, тут я неаднойчы жыў, пісаў сваю «Пушчу» і не адну яе, з егерамі адсюль вязьджаў на кабаню, ваўкоў, сюды жожны раз вярталіся з палявання, а Міхасю яна была навіною. Цяпер у хатцы не было нікога, але ключ ад замка ляжаў у вядомай мне шчыліне, і мы яе адчынілі. Пабылі на рачульцы, абшылі кармушкі для алёняў, стажкі, хлявы, вярнуліся да дамкі, селі за вялізны, на добрую каманду паляўнічых, стол пад ялінамі, ля ганка. За гэтым лясным сталом я зняў Міхася на фотаплёнку і пайшоў з вядром па ваду. Вярнуўся — ён ужо сядзеў з Петраком Ерафеевым, егерам. Тут Пятрок вынес з хаты, паставіў на стол каструлю са смажанай дзічынкаю, паўпляшкі сівахі. Сказаў, што быў на возеры, узяў качку, ужо не худая, несорамна і гасцей пачаставаць. Міхась не піў, а мы з Петраком сіваху разлілі па шклянках. Калі з размовы Пятрок дазнаўся, хто перад ім, са мною побач, падняў над сталом каструлю са смажанкаю, выхаліў з-пад яе кнігу, на якой прынёс ды паставіў каструлю, у паветры, як жанглер, вертухнуў і пляснуў перад Міхасём на стол. А кніга была Міхасёва, на рускай мове, і называлася «Двое в лесу». Міхась адгарнуў вокладку, за ёю знайшоў і асцярожна ўзяў шыгалінку, старонку адгарнуў, знайшоў бярозавую галінку з засохлымі пупышачкамі, яшчэ старонку адгарнуў, перабраў там, між старонак, у пальцах лісцікі, засохлых камарыкаў, крыльцы матыльковыя, голкі хваёвыя ды яловыя, і яго твар, пакуль пераглядаў усё гэтае начынне кнігі, мякчэў, святлеў. Потым скаў кнігу, перавярнуў яе ўгару апошняй вокладкай, на якой стаяла каструля, падзівіўся на след, які яна пакінула і полелам, і тлушчам. А круг на вокладцы быў не адзін, кругі ляжалі розных памераў і колераў, было відаць, што яна неаднойчы бывала і пад скавародамі, і пад чыгункамі, і пад пляшкамі ад віна. Ён, аўтар кнігі, мог пакрыўдзіцца за гэтакую да яе вавагу? Ну, вядома. Але быў у захапленні, і гэтае захапленне раптам выплеснула з усіх берагоў:

— Ну, Пятрок!.. Вось — карысць ад кніжачкі, га?.. Хоць з аднаго боку, хоць з другога — лясныя аўтографы. ... І аднаго тут не хапае. Ці ёсць, Пятрок, у цябе шарык?

Шарык я яму падаў, ён пачаў пісаць на кнізе свой аўтограф, і пакуль думаў ды пісаў, Пятрок соўгаў у кнігу пальцам і супакойваў не то яго, не то сябе:

— Ты паглядзі, першая вокладка чыстая, адна пячатка ад пляшкі віна, а што ад скавародаў, чыгункоў — усё на апошняй вокладцы, дзе твайго — ні слова, няма што чытаць, акрамя цаны. Сам ведаеш, як гэта бывае, калі голай рукою выхаліш з агню пасудзіну, сунеш пад яе, што пад рукою. А што пад рукою? Твая кніга! Бо тут цябе чытаюць. Іван Лесечка яе прывёз з Магілёва, доктар, як тут паляваў, чытаў, на ноч пад падушку клаў, каб хто не сплавіў, а як ад'язджаў, тады нам, егерам, пакінуў: чытайце, кніга стояшчая, лечыць мазгі і душу... Ды... ты ж Лесечку ведаеш, разам палявалі? — Пятрок глядзеў мне ў вочы, як чакаў падтрымкі.

Ён казаў праўду. Быў тут доктар Лесечка, прывёз кнігу, тут усе яе чыталі, але ў тым, што Міхась убачыў ды пачуў, была не адна праўда факта, была яшчэ інтрыжка, маленькі лесавы сюжэцік, які лячыў хоць ад роспачы, хоць ад нуды, і якраз гэтым лёг на душу. Міхась расмяяўся:

— Ну, кніжачка!.. Ну, кабета!.. Лёгкіх паводзінаў?.. То пад чыгунком, то пад доктарам — га?..

— А хочаш, — падвясляўся яшчэ больш Пятрок, — я табе раскажу анекдотік пра генеральшу?..

З маіх тутэйшых, на Ліменьчыне, сяброў найбольшую цікавасць Міхась меў да Петрака і Ягора Захаравіча Лісікава. Абудва яны людзі бывалыя, лясную народную акадэмію прайшлі, як кажуць, «ад» і «да», Пятрок Ерафееў — з маленства ляснік і паляўнічы, Ягор — ляснік і рыбак. Ад прыроды і філосафы — натуральныя. Пятрок яшчэ і ад вайны — прайшоў некалькі лагераў смерці і немцы з ім за яго пакуты яшчэ ўсё разлічваюцца маркамі ды падарункамі. А Ягор, пражыўшы сто чатыры гады, філосаф і ад рэвалюцыі. Пятрок — быў і ёсць, Ягор — быў, пайшоў у рай гадоў пяць назад. Я дастаю з свайго архіва касетку, закладаю ў магнітафон і слухаю галасы Ягора, Стральцова і ліменскага лясніка Васільевіча, таксама сябрука-нябогу. Запіс зроблены ў Мірагошчы — Міхасю тады вельмі спадабалася назва вёскі, — што там, дзе і Лімень, праз Сож, хаты абедзвюх вёсак стаяць над вадою, праз раку глядзяць адна на адну, вокнамі ў вокны. Там, у сваёй хаце, стары «баіць байкі», а Міхась іх аздабляе то вершыкамі, то рогатам, зрэдку — нерыфмаваным слоўкам. Вось кажа дзед Ягор:

«Дзела было за рэвалюцыяй, і я, значыцца, шукаў выйсце насіць хромавыя боты, каб са

скрыпам. Прышоў да ўласці і, кажу: хачу абзаружываць кулакоў, як ворагаў беднага пралетарыя. Пытаюцца: якім пуцём? А такім. Кулака сцеражэ сабака. Я буду яго абессабачваць. Ну, мне тут далі паперку, дакумент, і я пачаў вайну супраць кулацкіх сабак».

Стральцоў смяецца, а Васільевіч кажа: «Тут ты, Ягор, як той дзед Шчучар...» Стары не згодны: «Я ў партыю не падаваў і Шчучар мне не таварыш». — «А сабак ты страліў?» — «Ну, так...» — «А не хлусі. У цябе надта добрая душа і з гэтай душою страліць сабак ты не мог.» — «Дык я, — дае назад дзед Ягор, — сабак сам не страліў, у мяне былі добрыя сябры, у іх былі ружжы, яны мяне паважалі за тое, што я быў рукавадзіцель, і яны стралілі...» «А ты сабак лупіў?» — працягвае свой наступ Васільевіч. — «Н-не, не лупіў...» — «Вырабляў шкуры?» — «Н-не, не вырабляў, — пачынае ўжо губляцца стары. — У мяне быў друг яўрэі...» Васільевіч не супакойваецца: «Ну, заліваеш, Ягор. Сабак ты не страліў, не лупіў, шкуры не вырабляў, а боты хромавыя насіў, ды яшчэ са скрыпам?...» Міхась рагоча, заліваецца, а дзед Ягор ажно з-за стала ўсхапіўся: «Дык я ж меў працэнт, як рукавадзіцель!.. Што такое рэвалюцыя, таварыш ляснічы? Я яе зразумеў — гэта ўмець рукавадзіць!..» — Тут у старога ўжо і горла перахапіла, раскшляўся, ажно са свістам. Дзедава хата разломалася ад рогату, нават старая Хадора прыбегла са двара з сахаром, стаяла на парозе і не ведала, разгубленая, каго ёй ратаваць. А даўжэй за ўсіх рагатаў Міхась — аж слёзы з вачэй каціліся. І плакаў насупраць яго, цераз стол, дзед Ягор, ад таго, што Васільевіч пакеліваў пры людзях, не даў веры апавяданню пра хромавыя боты і кулацкіх сабак. Але і пасміхаўся, пазіраючы ў задаваленні на Міхася: хто не паверыў, а хто паверыў — хай будзе так.

А вось і фотаздымак — сам дзед Ягор. Тут, праўда, час ранейшы, гадоў на дваццаць, за той, калі ў дзеда Ягора быў Стральцоў, і Міхась тут няма, але ёсць, маладзейшы на тыя дваццаць, дзед, і ёсць Васільевіч, які старога, перад Міхасём, разыгрываў (крайні справа), і фон для дзеда Ягора тут таксама не благі — Уладзімір Караткевіч, Янка Брыль, Рыгор Бардулін разам з маімі сябрамі-леснікамі Віталем Шаблоўскім, Міколам Клімавым і Карпенкам, тым жа Васільевічам. І ўсе вясёлыя, як у хаце ў старога, дзе быў Міхась, бо і тут пачаставаліся ягонымі юшкамі, сівахуаю, байкамі. Усім весела, а ў дзеда Ягора — заслужаны перакур і прыкурвае ён таксама прыгожа — ад вялізнае, з жывога вогнішча, галавешкі.

Іванкава неба — дзед Міхалка. Гэтае пачуццё Стральцоў добра ведае. Бязмежная дабрыня — на той мяжы, якую Міхалка адчувае ўжо як нешта небяспечнае, знак з неба, дарогу туды, на неба. Іншы, але таксама цікавы ў сваёй зямной трываласці дзед Трахім. І ці не ў гэтым шэрагу вясковай і жыццёвай мудрасці ўбачыўся Стральцову дзед Ягор? Бо вочы ў Міхася на яго загарэлліся — то былі вочы мастака. І дзеда Ягора ён меў на ўвазе таксама, думаю, калі назаўтра, ужо ў Крычаве, у маім доме, зашыўшыся ў пакойчыку, пакіне мне на стала старонку такіх аголеных пачуццяў: «У Мінску пазваню табе, дружа, каб падзячыць за радасць сустрэчы з нечым неад'емна сваім, нашым, што там, у Лімені, цярпіла чакала нас і, дзякаваць богу, не пракаласа. Наталіўшы, яно адпусціла нас, хочацца думаць, з лёгкім сэрцам, але наказала вяртацца сюды, можа, і з цяжарам на душы — па цудоўнейшым сваёму леку. Няхай будзе бласлаўлёная ўлада ўсяго роднага нам».

І як шкада, што туды мы ўжо з ім не вярнуліся. Вось і яшчэ ў маім архіве здымак: Стральцоў і Кудравец. Гэта — годан раней, як была тая Лімень. Мы ехалі з Мінска ў Крычав і па дарозе, каля Чэрыкава, спыніліся. Глядзіш на здымак — так шмат душы гавораць і постаць Міхася, і постаць Кудраўца, і нават прасвет, які між іх.

А гэта — Стральцоў у Крычаве. І Генрых Далідовіч, і Віця Куліненка, крычавускае прозы класік, і цікавы пісьменнік ды артыст, нават у званні заслужанага, Рыгор Налівайка, які ў тыя дні здалёк прыбіўся да майго парога, каб усіх нас пачаставаць цудоўнай украінскай мовай, песняй, Тарасам Шаўчэнкам і які тут, на фота, таксама з «Кабзаром» у руцэ, ля сэрца.

Ёсць у Стральцова верш «Размова з часам» — споведзь і не толькі, працэнта і не толькі: **Я — голас і думка, я — праўда і зрок. Даў мову я камяню, траве і расіцы. Мой дзень — не імгненне, планеты віток, Друкую свой крок на сусветным гасцінцы. Спасцігнуць усё праз цябе я хачу, Табою маё ўсё няхай аплякуецца. Знай пункты гульні.**

А паруш — закрычу, Аж голас у веку наступным пачуецца.

Век новы, наступны — пачаўся. У ім добра чуецца голас Міхася Стральцова. Ён не проста жыве ды радуе. І ў новым веку ён вядзе, як той лоцман, карабель мастацкага слова, людскія душы і пачуцці да вышыняў, якія аднойчы назваў «гамбургскім рахункам» і замацаваў залатой «пячаткаю майстра».

Віктар КАРАМАЗАЎ
Фота айтара

«Калыханка для каханай»

Як быццам небеспадстаўныя чуткі, што сёлета скароціцца з-за цяжкага фінансавага становішча перыядычнасць выхаду «Бібліятэкі часопіса «Маладосць». А шкада, бо пачынаючы з другога паўгоддзя 1988 года, калі выйшаў першы яе нумар, гэтая серыя дала пуцёўку ў літаратуру дзесяткам маладых празаікаў, паэтаў, крытыкаў. Калі ж быць больш канкрэтным, з явілася ўжо 159 зборнікаў. Менавіта гэтая лічба значыцца на кніжцы паэзіі Міколы Адама «Калыханка для каханай», якая стала вераснёўскай за мінулы год. Мікола Адам родам са слыннай Мікалаеўшчыны, сапраўднай літаратурнай калыскі. Нарадзіўся ў 1978 годзе. Да 1992-га жыў у Казахстане. Пасля заканчэння сярэдняй школы вучыўся на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, працаваў акцёрам, журналістам. Цяпер з'яўляецца студэнтам кінасцэнарнага аддзялення Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры. З вершамі выступаў на старонках той жа «Маладосці», друкаваўся ў газетах

«Сям'я», «Чырвоная змена». І вось першая кніга. Прадстаўляючы яе чытачу, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа Віктар Гардзеі надзіва лаканічны. Сваё ўступнае слова «Ілюзія каханя» ён умясціў у некалькі сказаў: «Калыханка для каханай» — першая кніга маладога паэта Міколы Адама. Ці не праўда — дзіўная назва? І адкуль гэтыя радкі: «Імправізацыя каханя на сцэне восенёўскай слоты растала ранішнім туманам, нібыта цыгарэтны дым...»? На самай справе, каханай яшчэ няма — пакуль гэта мара, летуценне ідэаліста і рамантыка. Таму і надта шчырым здаецца юначнае прызнанне: «Я абраны каханнем у сховішча рамантычных ілюзій — надзей...»

Сапраўды, гэтая летуценнасць, заснаваная на мары, у Міколы Адама выліваецца ў радкі, у якіх шмат ускладнёнасці, вобразнай насычанасці, але праз усё гэта (нярэдка сапраўдную вобразную эквілібрыстыку) праступае тое сапраўднае пачуццё, што прагне свайго выяўлення і самараскрыцця. Яно, як і жыццё, складанае і няпростое. Яно ж, як і жыццё, не падлягае нейкай адназначнай ацэнцы. Гэты стан лірычнага героя яскрава выяўляецца ў першым жа вершы кнігі, каб пасля неаднойчы набываць новае раскрыццё, новую інтэрпрэтацыю. Гучыць сама споведзь душы, спакутаванай адзінотай; душы, якая прагне сустрэчы з чалавекам, бліжкім, і не знаходзіць такога чалавека, бо ў гэтым мітуслівым свеце людзі, пры ўсім, вельмі адзінокія:

Мой раман
напісан
не асадкаю,
не алеем —
на палатне.
Мой раман
напісаны
вакзальнаю
мітуснёй
бяссонных начэй.
Я
абраны каханнем
у сховішча
рамантычных ілюзій —
надзей...
Што мне з гэтага
дрэннага зробіцца
апаля?
Толькі тонш
і глыбей
мой раман
у кантэксце раскрыецца
як бутон, пасля
доўгага сну.

Акрамя вершаў, у кнігу ўвайшлі і паэмы «Сцэнар не для кіно» і «На адным дыханні», напоўнены тым пошукам каханя і самога сябе ў каханні. Праз страты і набыткі. Але страт, як відаць з твораў, у лірычнага героя пакуль больш.

Алег ГУЛІЦКІ

ПАЭЗІЯ

Алег ЛОЙКА

«Ад праўды не адрачыся...»

Лірыкі прашу!..

Трывог не прашу, трывожыць
Тым больш не хачу родны плёс, —
Лірыкі прашу, Божа,
Мядовае, без вос;

І слот не прашу злавесных
Прысадам клёнаў і ліп, —
Праменні няхай весцяць
Лірыку сяліб;

І слёз не прашу слязлівіць
Даль роднае стараны, —
Бусел яе хай шчаслівіць
З дзедавай бараны!..

Шляхоў не злічыць расстайных, —
Тайны іх, ці рашу?..
Каханя ўсебоскія тайны,
Лірыка, рашыць прашу!..

Цярэбіцца шлях наскі, —
Напасці ўсе, ці скрышу?..
Легенды ўсе і казкі,
Лірыка, займець прашу!..

Дзень грукае наступны
У пустую маю душу, —
Дзень гэты, светла і рупна,
Лірыка, прыняць прашу!..

Які ж гэты свет прыгожы
Поўняй сонечных дзён!..
Лірыкі прашу, Божа,
Лірыкі жадзён.

Які ж гэты свет цнатлівы,
Спачувальны ён!..
Лірыкі прашу, цяплівай
Да непагодных дзён.

Лірыка — не хлусіць,
І я з ёю — не хлусу:
Лірычнае Беларусі
Лірыкі прашу.

А хмары ліхое варажаць,
І я — сам не свой:
Лірыкі прашу, Божа,
Крынічнай, — вечна жывой;

Ля кожнага раздарожжа,
Ля алтароў усіх
Лірыкі прашу, Божа,
У кожны час і міг;

Дык дай жа мне, Божа, сілы
Між летаў усіх і зім
Узняць з любое магілы
Лірыку над усім!

Аляксею Кузьмічу — мастаку

Я ўражаны, што гэта — не міраж,
Яшчыра бласлаўляю пэндзаль Ваш,
Хаця не Папа Рымскі, не Алексій,
(Макулечкі няма на тое права,
Лексем бракуе, клічнікаў і флексій)
Ды, бы ў экстазе, выхаду няма ж,
Яшчыра бласлаўляю пэндзаль Ваш,
Магутнаснавясёлкавы, ласкавы.

Дзень добры, Беларускія Мадонны,
Як ружы, як вяргіні, як півоні,
З якіх зямных, нябесных пантэонаў,
Сышліся на дзівосны вы кірмаш?!.

Прад Багародзіцай хіліўся і хілюся,
Чало, дух светлячы між лет і зім,

Ды ці ж Мадоннаў нам не завяшчаў
Максім,
Знайшоўшы першую сваю
на Беларусі?..

Не, як святым, і ім не будзе скону,
Прасветленым дажджамі і расой,
Жывым, павеўналеткім,
не іконным!..
Як Кант, стаю прад чыстаю красой.

Іканастасы, алтары, амбоны,
Даруйце!.. Ды я, пэўна, не грашу,
Зямны паклон б'ючы зямным
Мадоннам,
Святочнячы свае дух і душу.

Ні ў срэбры, ні ў пазалоце...

Ні ў срэбры, ні ў пазалоце,
Аднак вы мне, як родзічы:
Самаравічы, Падбалоце,
Конная і Бародзічы.

Хоць вы за няблізкай Зяльвянкай,
Ды, як на далоні, вас бачыў,
Як нямецкія танкі
Уцякалі скрозь вас па-сабачы;

Чуў, як іграла «Кацюша»,
Бачачы, як пакрывала,
Адвейваючы душы
Не толькі чужацкай навалы..

Зяльвянка! О, вось дзе рэчу
Гон,
ды напал гон той рэха:
Самаравічы — Рэйхам,
Остляндам — правабярэжжа.

І як не ў свойскую далеч
За рэку — на суседа
Крывічы паглядалі —
Вёска майго дзеда:

Звужвалася даліна,
Ды зноў па-над ёй неба — звонам,
І я па-над ім сынам
Антана, Цімоха, Лявона,

Ды яшчэ і Ігната —
Трэцяе ўжо стагоддзе!.. —
Ні парабкам магната,
Ні іх высакароддзя!..

Бо тут не было прыгону,
Кані шугалі арліна:
Ці ж не заўдзячна разгону
Зяльвянкавае даліны?..

Ля ног маіх — дзеда магіла,
Далеч зрок адбірае...
Толькі б духу хапіла!..
Дух у грудзях замірае.

Наконт сплывання роўц

Я думаў: адракуся,
І верш, як сон, міне, —
Ды як ад Беларусі
Адрачыся мне?!

Я думаў, краю мілы,
Што доўг табе сплациў,
А тут — адкуль браць сілы,
З якіх бароў і ніў?

Не чуў распараджэння?..
Жадзён новы закон:
Плаціў за нараджэнне,
Плаці за вечны сон!..

Блок, не да рэшты ўмершы...

Блок, не да рэшты ўмершы,
Гаварыў ад душы:
Пісаць навучыўшыся вершы,
Болей іх не пішы.

Ад праўды не адрачыся...
Вершы — далёкім руно, —
Каб я іх пісаць навучыўся,
Не пісаў бы даўно!..

Вершы

Вершаў не планую:
Вершы — не планавая гаспадарка,

А тым больш не
камандна-адміністрацыйная
сістэма.

Вершы — не вертыкаль,
Вершы — не гарызанталь:
Не слуп тэлеграфічны,
Не карыта плоскае —
Плыткае ці больш глыбокае —
Усё адно.

Вершы — неба ў зорах,
Вершы — дол у кветках:

Колас,
Якуб Колас —
Паэмы;

Колас,
Васілёк —
Максім Багдановіч;

Колас,
Купальская кветка —
Янка Купала.

Цесна

Цесна стала, цесна на зямлі, —
Можа, і таму ў край паднябесны
Заспяшаліся мы, знемаглі:
«Цесна!..»

Сапраўды ж: у космасе — прастор
Зыняням апаўночным, зор карыдзе...
Ды сказаў пра тое ўжо не бор:
«У цеснаце — не ў крыўдзе!..»

Перакладаю...

Перакладаю: што на каго?..
Роўна радок у радочак пішу,
Не прызнаючы ніякіх багоў,
Перакладаю душу на душу.

Перакладаю народ на народ...
А ці не завельмі, мой дарагі:
Мо хоць проста лучыць берагі,
Слоў чараду да іншых чарод?..

Перакладаеш?.. Відаць, ані:
Словы ўздываеш, як кяліх,
Прагны зорнае вышыні,
Зразумелае для іншых.

Нас ці прыме?

Не прыме нас Дваццаць Першы,
Сышлі мы на пыск няўзнак,
Завязвай пісаць вершы,
Дваццатага веку зак.

Адштамплёвана, падпісана
(Нат згодзен Быкаў Васіль),
Ды сябе я з Сябе не выселю
І маўчаць не маю сіл.

Светам не запатрабаваны,
Аніякаю мытнёй,
З летуценняў абрабаваны,
Пустою матляю матнёй,

Ды ніяк не магу паверыць,
Дваццатага веку зак,
Што калі ёсць на свеце папера,
Без мяча застанеца казак.

О, пустыя, ніцыя вушы,
Пустату — просяць — падавай,
Глуха-нямыя душы,
З катарактаю каравай, —

А я і ў Дваццаць Першы
Веру і не ілгу,
Бо нельга ілгаць вершам,
Заўжды ў праўды ў даўгу.

Хай смешна, анахранічна
І ты, нібыта графаман,
І час, нібыта нанічны, —
Здрада ў ім, здзек, падман,

Ды я ўзнікаю, як фенікс,
Апошні валанцёр:
Нішто мне капейка і пфенінг, —
Дайце жменьку зор.

Дайце расы срэбнай,
Купальскіх дзяўчат карагод,
Які ўсім на свеце патрэбны
І ў трэцюю тысячу год,

Бо як гэта без сонца —
Кастра Купалля — не быць:
Ні ў якім аконцы
Нікога не палюбіць?..

Не веру і не паверу
Паверх усіх сістэм, —
Не можа быць новых эраў
Без Купалля і паэм!..

«Трасянка», на якой размаўляе вясковы, местачковы і, асабліва, «вяскова-гарадскі» люд на Беларусі – сумны вынік русіфікацыі беларускага народа.

«Трасянка» – з’ява непажаданая, часам смешная, часам пачварная – глядзячы, з чыіх вуснаў яна зыходзіць. Але ці толькі русіфікацыя спарадзіла яе нам? Зрэшты, гэтае пытанне найперш моўна-лінгвістычнае, а, значыць, неадназначнае і не такое простае, як здаецца на першы погляд.

Які сама мова...

Клясці «трасянку» можна і варта, але ці шмат карысці дзеля ратавання «чыстай» мовы дасць нам адно грэблівае стаўленне да гэтай клятай трасянікі? Дарэчы: а што такое «чыстая» беларуская мова?

Літаратурная? Унармаваная? А як быць з рэгіянальнымі дыялектамі, няўжо яны не зусім «чыстыя» ці другарадным моўным плыні: ім жа сотні гадоў!

А яшчэ ёсць выраз – «жывая мова»... Нашы дыктары на цыяналянага тэлебачання, нашыя артысты на цыяналяных тэатраў, нават нашыя «моўна ўнармаваныя» літаратары наўрад ці валодаюць жывою моваю больш дасканала, чым якаясь цётка Вара з усходне-палескіх Васілевіч ці, прабачце, дашчэнтку «трасянкаваная» баба Соня з-пад Рэчыцы? Смешнае пытанне, ці не так?

Мова – гэта стыхія!

Аднак дзеля чаго гэта я?..

На ўсе мае хаатычна ўзнятыя пытанні існуюць сістэмна-абгрунтаваныя навуковыя адказы – здагадваюся, сам на філфаку вучыўся! Проста хачу прапанаваць чытачу гэтыя дзесьці-калісьці падслуханыя, але збольшага прыдуманія маналогі-апаведы, каб ён сам вырашыць: а ці такая ўжо вялікая пагроза роднай мове-стыхіі зыходзіць ад такога вострага кшталту «трасянікі»?

Каб прачытаў і... абнадзеіўся.

АЎТАР

ВАСІЛЕВІЦКІЯ МАНАЛОГІ НА «ТРАСЯНЦЫ»

Суседка

Яны абое некія прыдуркаватыя. Яна ў магазін прыдзе, дак то спадніцу задам наперад адзене, то чобаты ні на тую нагу... Учора прышла, стала ў вочарадзь па хлеб. Мы, бабы, усе, хто тамака буў, зір! – і пападалі з рогату. А яна што зрабіла? Губы бураком ці чым накірасіла і чорным каран-дашом абвяла. І стаіць у шляпе, як вурда-лака! Жэнішчыны смяюцца, аж пальцамі на яе паказваюць, а яна нам:

«Не бачу нічаво смяшнова!»

Прыдур, адным словам. Па вуліцы ідзе, сцёгнамі ўлева-ўправа «дыр-дыр, дыр-дыр». А ўжо ж старая, мо з майго году...

У іх дварэ дзічка расце. Дае ён увосень як прыпаданчы пад ёю поўзае, гнілікі есць. Я нешта сваё каля плота рабіла, палода ці што, а ён, чуо, па той бок ужэ дзічку ламошыць. У шэсць часоў утра! А яна ходзіць каля яго да прыгаворвае:

«Семён, будзет запор, Семён, будзет запор».

Дык і праўда, ён як нажрэцца тых гнілак – яго абдуе, што і аправіцца не можа. Сядзіць тады ў вуборнай – а мне ж чутна – і стогне. А тады як завьё! Я перае ўрэмя дак дажа баялася. А тады – што вы думаеце? – вылазіць і зноў прама пад ігрушу! Камедзія!

Хадзілі па хатах перапісваць скаціну. Ігната Брыкуновага хлопца большы хадзіў, ён у сельсавеце секратаром ці кім... У мяне свінню і казу запісаў, а парасаты не пабачыў. А тады, чуо, да іх у калітку стукіла. А яна падышла к плоту, цыцкі на шыкет вываліла і не адчыняла. Чуо, гавораць, а мне ж усё чутна! Ён кажа, хлопец еты:

«Я, мамаша, перапісваю скаціну».

А яна «хі-хі» да «ха-ха» – выломваецца перад ім, як... Перад етым хлопчыкам! Ну? Я, кажа, не магу вам аткрыць, у мяне цяперака дома мужа нет. Той расцяраўся да кажа:

«А гдзе ваш муж?»

А яна:

«Мой муж аб’еся ігруш!»

Дае хлопец, чуо, сам сабе пад нос гаворыць:

«Праўда, што ў цябе не ўсе дома».

Так і не зайшоў!

Эт-т, жывуць людзі, як ім што ў галаве павернецца. Косы дыбам становяцца, як панаблюдаец. Але ж... кожнаму сваё. Мой, унь, разумны, а што з таго? На пілараме той здароўе паклаў ні за панюх табакі. Пайду ў кантору палучаць, дак і палучаць няма чаго, толькі што – піларамшыч... Тры пальцы адрэзаў, дак ішчэ ж два асталася, рабі! Ай, гора!..

А етыя не глядзі, што прыдуркаватыя. Яна бібліятэкаркай сядзіць, а ён у клубе

акалачваецца, кімса так робіць. От, так-сяк, дай пражывуць жыць. Шчэ мо лепш за разумных...

Паліцай

Як немец нас пагнаў, дак усіх мужчын зразу сталі срочна ў сельсавеце запісваць на мабілізацы. А я тады рабіў у пажарнай часці. Прыходжу запісвацца, я і ўсе мае хлопцы з пажарнай, а нам кажуць:

«Нет! Вы знаходзіцеся на службе. Ждзьце асобага распаражэння».

Мы й парасходзіліся па дамах. А назаўтра мо, ці на другі дзень, не помню ўжо, немец тут як тут. І так мы асталіся на бабах.

Прыехалі жандармы і дом, дзе райком, занялі. Тады ўжо немцы сабралі мужчын, хто стаўся. І сказалі ўстрайвацца на работу. Паабяшчалі, што будуць даваць паёк: хлеб, крупы, муку – ну, усё, каб жыць.

Дае, а дзе было дзецца? Мяне і Васіля Шлуда паставілі старажываць склад, той, дзе загатскот цяпер, ці што там зараз... А тады, мо месяцаў цераз колькі, усім падавалі вінтоўкі і павязкі на рукавах, сказалі, што цяперака ўсе далжны служыць у паліцы. От так!

А ета ж ужо не шутачкі. Тыя, што зразу пашлі ў паліцыю, ужо і жыдоў білі ў Рубаніках, і ўжо яны булі «нямецкая ўласць», такія камсамольцы-дабравольцы булі.

Ага... А тут і нам вінтоўкі падавалі, дак хто етага хацеў?

Так от і выйшла: адны супастаты пашлі, а другія прышлі. А і тыя й тыя пілі нашу кроў чалавечаскую...

Думаю, як адкараскацца? Тады малады буў, дак па дурасці мог бы і ў партызаны пайсці. Да й то, наўрад. Пойдзеш, а яны возьмуць ды застрэляць, яны доўга ні з кім не чыкаліся, ета ж такія самыя... А не ўб’юць партызаны, дак немцы сям’ю ўніштожаць!

А буў такі немец у камендатуры. Юзік. От харошы чалавек буў! Ён і не немец, а некі паляк ці што. Ён з Познані сам. Еты Юзік немцаў знаў! Ён ім не служыў. Ён так, папаўся да іх у плен. І ён мяне чаго-та ўважаў. Дае я асмеліўся, да к’ етаму Юзіку. Кажу, так і так, здароўя няма, кашляю, схуднеў саўсім, як бы мне дзе другую работу знайсці, каб не ў паліцы. А ён, – от буў чалавек разумны! – мяне зразу раскусіў. Кажа:

«Сохар, едзь у Гомель да ўрачоў, яны там цябе правераць і дадуць спраўку, што ты не годны ў нашай паліцы служыць».

Я й паехаў. Ужо на рыск: што будзе, то будзе!

Ага... А ехаў жа як: на нямецкім перавозе! Два немцы-машыністы і я. Там, дзе

вугаль, сядзеў. І ў іх з пяском платформа спераду: а мо, слухай, міна якая ці што... Дае страшна было. Яны то быстрой разгонуцца, то – ціхенька. Доўга ехалі, уночы.

Зайшоў я к тым урачам, а яны мне там кажуць:

«Прывязі самагонкі, прывязі мёду, прывязі сала, дак тады табе дадзім спраўку».

Дае я й назад. Хоць ты што хочаш рабі!

А назад ехаў – вялікая дрэзіна хадзіла, я таею дрэзінаю ўжо прыехаў.

Іду са станцыі – і етага Юзіка стрэіў.

«Ну што, Сохай (ён так не вугаворваў: не Сохар, а – «Сохай»), далі табе спраўку?»

Дае я кажу: такое й такое дзела. Дае ён немцаў нагаварыў: бальны я... А немцы каб табе патрэбавалі спраўку ці што. Ета табе не нашы, не бальшавікі, немцы вераць! Еты Юзік нагаварыў ім, набалбатаў, і я патрохі, патроху – і асвабодзіўся. Шчэ хадзіў трохі ў паліцыю. Цераз два, цераз тры дні. Думаю: а мо там дзеям хлеба дадуць? А далей – адкараскаўся?

Выйшаў я ўжо з паліцыі, дак стараэта Васілевічкі страчае, да:

«А-а, Рыгорка, ты ўжо тую кавеньку кінуй?» – ета ён пра вінтоўку так. Дае я кажу:

«Я бальны».

А ён мне – на рад на работу!

На жалезнай дарозе, тамака, за могілкамі, будка стаяла. Раньш на жалезнай дарозе па ўсёй пуці будкі стаялі. У лесе... Дзе б сабе ні было... Дае хадзілі туды і насілі лес на плячах. І строілі ўкрапленне кругом етай будкі. Трэба было адну сценку бровен

Мікола ЗАХАРАНКА

накласці, а побач другую, а сярэдзіну закідаць зямлёю. І кругом усёй будкі! Дае лета хадзілі з етым жа вот Васілем Шлудавым.

Вот такая наша жыць была. Галодныя. І я, і сям’я, і няма дзе дабываць. А як пражылі? Я чобаты шыў, рамантаваў чобаты, а то – дзе хто што, як-небудзь... А ішчэ трэба хадзіць немцам на работу...

А тады, як нашы прышлі, мяне зразу забралі на фронт. Мінамётчыкам. І дайшоў аж да Кенігсберга. А там раніла ў дзве нагі – і баэта. Тады й шчэ год на гаспіталёх вяляўся, у мяне і цяперака два асколкі ў правай назе сядзць, памацай во. Мне медалёў на фронце навывісвалі мо шукт пяць, але потым эмгабісты адабралі ў пяцьдзесят першым, як арыштоўвалі.

А як мяне забралі? Буў такі прадсядацель калхоза Ёська Яшчын, ён і цяпер мо ішчэ жыве. Кажа:

«Пайдзеш на летні сезон калхозны тавар пасвіць».

Ета трэба было ўсё лета ў лесе ў Пасужы на кашары жыць. За нішто. Ета была галодная смерць сям’і. Дае я кажу:

«Пашоў ты!» Ругнуўся на яго. А ён:

«А-а, так? Дае пойдзеш туды, дзе Маркар цяляты пасці!»

І усё! Цераз тры дні я ўжо ў Мозыры ў кэпээ сядзеў. Судзілі мяне як паліцай, забыўся, па якой там станцыі. А ета ж быў пяцьдзесят першы год, ужо к той пары і паліцэйскія некаторыя з шормаў папрыходзілі! А я ішчэ тры гады Куйбышаўскую ГЭС строіў. От так...

Дае я не быў у паліцыі, людзі знаюць. І яны ета знаюць, эмгабісты! Да яны і цяпер камандуюць. Перастройка! Растармашыць нада уласць етую, от тады будзе добра, тады будзе перастройка. Перастроіць – дак нада увольніць іх усіх, да адзядзіць куток які, да іх туды пасяляць, асобна ад людзей, – тады б мо і жыць пашла...

Паліцаева жонка

Выкапала я тую бульбачку, а як прывезці? Ссыпала на зямлю ў адну кучу, накрыла гічку дай пашла. Прышла дадому плачучы. Аж бачу, пад’ехалі к суседцы шафэры на машыне, смяюцца, гавораць – суседка добра ўмее жыць. Дае я падышла да папрасіла іх:

«Хлопцы, можа б, вы прывезлі мне мяшочкаў пяць бульбы. Тут недалёка, добрая дарога...»

А дарога не добрая, у балота нада было лезці! От Павел сеў з адным шафэрам да паехаў. Забралі тую бульбачку, той шафёр сам і насыпаў. А машына засела, дак чуць вулез. І прывёз мяне ету бульбачку, сказаў-

шы:

«Эх ты, цётка, падманіла!»

А я кажу:

«Мой галубчык, табе грэх не будзе, ты здзелаў добрае дзела, я за тебе буду маліцца Богу».

Дае яны мне, і шафёр, і начальнік яго, тую бульбачку сцягалі з машыны і ў хату ўцяглі.

А ў маёй сястры былі радзіны, дак яна мне прынесла місачку аладак, місачку кісялю, у мяне ў самой гарбузоў багата, дак я навывібрала зярнят. А болей нічога няма ў двары і ў хаце. Етыя шафэры паглядзелі да й кажуць:

«Ох, Божа ж мой, Божа».

Я расказала, як жыву, які слухай: тры дні, як асудзілі бацьку дзяцінага. Дае яны ўдзіўляюцца, ужасаюцца:

«Дае як жа ты будзеш жыць?»

А я кажу:

«А вот бульбачка е, буду жыць».

«Дае етай жа бульбачкі табе не хваціць на сям’ю».

Ноч сядзелі да гаварылі, у іх было што выпіць, дак яны не спяшылі. Тады кажуць:

«Ну, нам нада ехаць у Мозыр».

А я ведала, што мой Рыгор акраз цяпер недзе ў Мозыры сядзіць. Як яны ета казалі, што едуць у Мозыр, дак у мяне ў ваках цёмна, цёмна робіцца... Думала, галавой крануся. Здалося, што кінула дзяцей і еду з етымі шафэрамі ў Мозыр. А яны, мабуць, замецілі ета, да мне:

«Чаго ты, цётка?»

Я апомнілася, кажу:

«Нічога, хлопчыкі, едзьце з Богам, дзякуй вам за ўсё ваша добрае».

Яны й паехалі...

Дае от цяперака ў мяне пяць сыноў і дзве дочки. Сыны харошыя, і ўнукі харошыя, і сама пражыла добра, крэсіва. А ўсе раўно хто-небудзь плахім чым назаве. А іменна хто? Хто крывапіўскім пуцём ішоў, банда тая, што людзей нішчыла і мяне разам. І слава Госпаду Богу, што мы ета перажылі, а цяпер – што Бог даець. Мне цяпер не страшна ўміраць, бо ўжо неіншарэсна жыць, уся сіла мая ўпала. Мне ўжо семдзесят сем, а дзеду восемдзесят першы, хваціць з нас. Дай Бог, дак дзеці нашы столькі пражылі. Судзі, Госпадзі, святым Вялікаднем і памагай дзецям так, як нам памагаў усю дарогу. От!

2
Было такое ў жыцці, што мы асталіся без куска хлеба.

І паабяшчаў адзін чалавек купіць у нас хлеб. Дай не прыйшоў! А нам жыць няма за што. Бацьку забралі, дзеці галодныя – няма ходу. Пашла я к етаму чалавеку аж на Варашылаву вуліцу. Прышла, а еты чалавек з жонкай адказаліся, з хаты мяне выпхнулі і дзверы зашчыпілі. Я вышла, на двары завая...

А хлопчык мой большы, Шура, малы ішчэ, гадоў чатырнаццаць-пятнаццаць, на станцыі памагае грузіць скот і паедзе са скотам у Ленінград. А чым ён будзе жыць? Ён не з’еў нічога, устаў раненька і пашоў.

Іду а ад тых людзей, вышла на поле, завая, нідзе нікога, няма надзежды нікакой! Дзіця паедзе галоднае, памрэ ў дарозе.

Стала я плакаць і прасіць святога Міколу: «Мікола святы, пабач маю жыць, паглядзі на мяне, не астаў мяне, не астаў маіх дзяцей!»

Іду і за слязамі не бачу свету. Завая, ўюга... Выйшла я ў полі на сцежку, ужо кудою мне йсці дадому. Паглядзела направа, аж адтуль ідзе з Ведрыча чалавек. І так спяшыць, так спяшыць! І прабег мяне. А там, як глядзець уперад, сабака ляжыць на дарозе, а сабак я вельмі баюся.

Той чалавек параўняўся з сабакам, паглядзеў на яго – сабака і не гаўкнуў, як ляжаў, так і ляжыць. Ну тады, думаю, пайду і я, што ўжо будзе. Падыходжу – ляжыць торба. Не торба, а насыпка з падушкі. Я нагою гаўх – мякка. Падняла – важка. Падумалася, што нехта кінуй цэмент. А нашто ён мне? Паважыла – не, лягчэй цэмент, мяккае. Я пад руку етую сумку, перад сабою нясу і аглядаюся, думаю: а мо хто даганяе, а мо еты чалавек вернецца, што пайшоў? Бо ён жа бачыў ету сумку!

А дзіця маё на станцыі, грузіць скот. Па той бок пуці. Падыходжу к станцыі. Падыходжу і колькі маёй сілы прычытаю: «Святы Мікола, памажы!».

Мой Шура кінуй тоеса, бажыць ка мне. Бачыць, што я нешта нясу цераз сілу. Ён падбягае:

«Мамачка, што ты нясеш?»

А я кажу:

«Сынок мой салавейка, я і сама не знаю, што я нясу. Мо які попел, мо які цэмент, а мо які пясак магільных! Добра ж у мяне кругом нідзе няма, і табе я нічога не нясу».

«Мама, стой, я пабачу!»

Ён етую сумку ад мяне ўзяў, дадолу бухнуў – дак пыл пайшоў. Я думаю: мабуць, цэмент, бо вельмі важка. Ён развязаў:

«Ой, мамачка, – мука! Харошая, пшанічная, мо вышшы сорт. Мама, завяжы ды накрый чым, бо нехта адбярэ!»

А я загаласіла да кажу:

«Сынок-салавейка, адбярэ – значыць, то не наша. А не адбярэ, дак мо Госпадзь нам і памог, мо святы Мікола даў».

(Працяг на стар. 12)

Трагічны «Індэкс» беларусаў

Не так даўно ў музеі Янкі Купалы адбылася прэзентацыя выдання, якое, безумоўна, зацікавіць тых, чые сваякі ў мінулым былі асуджаныя ў гады сталінскіх рэпрэсій. Гэта кніга — «Індэкс ураджэнцаў Беларусі, рэпрэсаваных у 1920—1950-я гг. у Заходняй Сібіры» (укладанне кандыдата гістарычных навук Ігара Кузняцова), дзякуючы якому многія з тых, хто згубіў след сваіх родных, змогуць даведацца пра іх горкі і трагічны лёс.

Для ўсіх жа іншых кніга, якая выдана «Архівам Найноўшай Гісторыі пры грамадскім аб'яднанні «Дыярыуш», — напамін пра трагічныя гады палітычных рэпрэсій, помнік ахвярам сталінізму. З дапамогай архіваў КДБ Рэспублікі Беларусь і ФСБ Расійскай Федэрацыі даследчыкі ўкладальнікі «Індэкса» І. Кузняцоў вяртае беларускай гісторыі 1261 прозвішча ўраджэнцаў Беларусі розных нацыянальнасцяў, якія, у асноўным, былі расстраляныя па даносах і прысудах сталінскіх троек.

Акрамя мартыралогу бязвінных ахвяр, сучаснаму чытачу прапануецца азнаёміцца з вытрымкамі з сакрэтных документаў тых часоў, у прыватнасці, з пастановай «О фашистско-повстанческой, диверсионной, шпионской и террористической деятельности польской разведки на территории СССР» ад 13.08.1937 г., на падставе якой праводзіліся масавыя рэпрэсіі ўраджэнцаў Беларусі, з іншымі дакументамі, што стваралі юрыдычную базу для вынішчэння людзей розных нацыянальнасцяў. Есць у кнізе і дакументы, якія тычацца рэабілітацыі ахвяраў сталінскіх чыстакаў.

Нагадаем, што «Індэкс ураджэнцаў Беларусі, рэпрэсаваных у 1920—1950 гг. у Заходняй Сібіры» — важкі крок у аднаўленні справядлівасці да бязвінна пацярпеўшых. Але не апошні. «Архіў Найноўшай Гісторыі» аб'ячае працяг гэтай важнай працы па аднаўленні справядлівасці да ахвяраў сталінскіх рэпрэсій.

А. МЯЛЬГУЙ

На казачнай хвалі

У Брэсцкім тэатры лялек — «гарачая» пара, самы разгар чарговага тэатральнага сезона. І багацце ды разнастайнасць афішы — лішняе таму пацярджэнне.

Заўсёды поўныя залы збірае вечна неуміраючая казка «Чырвоны Каптурок». Асабліваецца спектакль БТЛ у тым, што ён разыгрываецца ў стылістыцы французскага Тэатра Жака Гіньёля, прычым яго з задавальненнем ужо паглядзелі не толькі беларускія, але і ўкраінскія, а таксама нямецкія гледачы. А вось берасцейская публіка зноў сустрэлася з любімымі героямі гэтай казкі 10 лютага. Яшчэ праз тыдзень, 17 лютага, у неверагодна і вясёлыя прыгоды ўцягнуць Цётку Марыну мышаня Мыцьц і кацяня Кыцьц у спектаклі «Вось дык Мыцьц!».

Я. Чапавецкага, а завяршыць рэпертуар гэтага месяца рамантычная «Балада пра белую вішню» С. Клімковіч, у аснове якой — рэальныя падзеі з гісторыі нашай краіны. Таксама ў лютым тэатр мяркуе зладзіць прэм'еру паводле казкі «Дзюймавачка», работа над якой у поўным разгары.

Не менш цікавым і насычаным аб'ячае быць і рэпертуар сакавіка. Ужо другога сакавіка на казачны баль добрага настрою і дзіўных пераўвасабленняў запрасіць гледачоў бессмяротная «Папялушка», а літаральна праз дзень самыя юныя гледачы патрапяць у незвычайнасць добрай казкі «Маленькая фея» В. Рабадана. Шмат год не выходзіць са сцэны БТЛ спектакль «Чароўная лямпа Аладзіна» Н. Гернэт. У чароўны свет

Усходу, поўны загадкаваці і неверагодных прыгод, можна будзе патрапіць 9 сакавіка. Непасрэдным і мілым выглядае ў берасцейскіх лялечнікаў музычны спектакль «Прынцэса-паскакушка» У. Дворжскага, які будзе дэманстравацца 10 сакавіка. Яшчэ раз ақунца ў краіну казачнага дзяцінства, якое, на жаль, калі-небудзь зыходзіць ад нас назаўжды, можна будзе 16 сакавіка, паглядзеўшы пастаноўку «Пітэр Пэн» Дж. Бары, створаную сумеснай беларуска-ўкраінскай групай (рэжысёр Л. Папоў, мастак В. Выхадцэўскі).

Апошняя прэм'ера тэатра — «Гусі-лебедзі» А. Благінінай. Казка, вядомая многім з дзяцінства, атрымалася густоўнай і цікавай, артысты ж тэатра іграюць у ёй з вялікім захваленнем. А пераканацца ў гэтым можна будзе 17 сакавіка. Практычна на працягу тыдня, з 23 па 27 сакавіка, БТЛ запрашае на спектакль «Сіняя птушка паводле М. Метэрлінка, які таксама па праве лічыцца адной з найлепшых пастацовак тэатра. А ў апошнія два дні першага веснавага месяца на яго сцэне — вялікі казачны мюзікл «Алі-Баба і сорок разбойнікаў» В. Смехава, у якім занятая ўся тэатральная трупка.

І. Х.

ДАТЫ

Памятаю яго з дзяцінства. Вельмі цікавы твар, не падобны ні да каго: глыбокі, разумны погляд, сівыя валасы і вусы, ледзь насупленыя бровы, у сур'ёзных вачах ззяе нікому не вядомая думка. «Гэта Шырма», — з вялікай павагай казалі нам маці, і мы з сястрой адчувалі, што да гэтага чалавека трэба ставіцца асабліва. Ужо дарослым прафесіяналам-музыкантам я зразумела, хто ёсць Рыгор Раманавіч Шырма для беларускага народа, для беларускай музыкі.

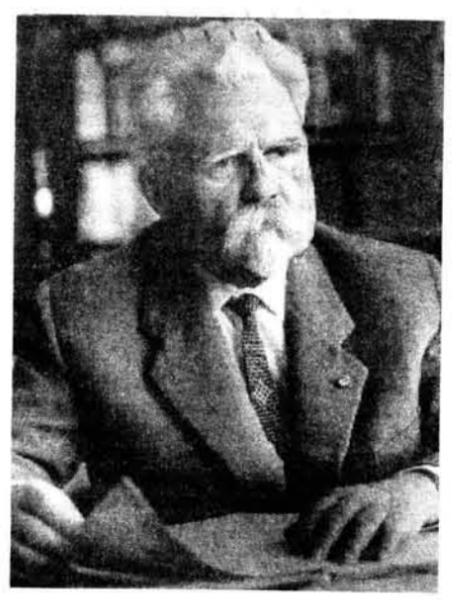
Гэты таленавіты музыка жыў і працаваў у гады цяжкіх палітычных рэжымаў, войнаў, адмовы ад Бога. Ён працаваў, не шкадуючы сябе, каб зберагчы душу народную — песню.

Яшчэ ў студэнцкія гады Рыгор Шырма пакляўся «нашу простую сялянскую, беларускую народную песню, вывесці ў людзі і зрабіць дамай высокага культурнага свету». На працягу ўсяго жыцця ён збіраў і запісваў народныя песні (абышоў пешкі амаль усю Заходнюю Беларусь), шукаў сярод кампазітараў добрых апрацоўшчыкаў, стварыў Дзяржаўную акадэмічную харавую капэлу і некалькі дзесяцігоддзяў

Адышоў, сёння ён жыве, Калі песня шчыра хвалюе.

Больш за стагоддзе таму на Брэстчыне, у вёсцы Шакуны блізу Пружанаў, у беднай і працавітай сям'і нарадзіўся Рыгор Шырма. Вядома, што ягоны прапрадзед быў прыгонным сталяраром, па-майстэрску рабіў разнастайныя драўляныя шырмы. Адсюль і прозвішча. Прадзед Мікіта, дзед Васіль і бацька Раман таксама майстравалі, а за працай любілі спяваць народныя песні.

Рыгорка дапамагаў бацькам з маленства: пасвіў гусей, кароў. Яму дапагалі матуліны бацькі — баба Агата і дзед Дзям'ян. Прыходзілі з суседняй вёскі да ма-

«Дзядзька Рыгор»

ДА 110-ГОДДЗЯ РЫГОРА ШЫРМЫ

быў яе нястомным кіраўніком. З ім капэла аб'ехала паўсвету. Яе кіраўніка называлі майстрам-чарадзеям.

«Капэла Шырмы» вылучалася непэўторным гучаннем, чысцінёй інтанацыі, магутнай дынамікай, шматлікімі нюансамі. Рэпертуар быў усеахопны: Моцарт, Керубіні, Бетховен, Чайкоўскі, Рахманінаў, Танеяў, Мурадэлі, Шабалін, Свірыдаў, Тактакішвілі, усе лепшыя творы беларускіх кампазітараў; песні розных народаў... Але ж, галоўнае, «Капэла Шырмы» паказала ўсяму свету характаст і веліч роднай беларускай песні. Рыгор Раманавіч здзейсніў сваю мару: наша «простая сялянская» зрабілася «дамай высокага культурнага свету». А «Зорку Венеру», напрыклад, называлі выключным шэдэўрам, якому можа пазайздросціць кожны народ.

Талент Р.Шырмы быў усебаковым. Музыканты памятаюць яго як стваральніка знакамітай капэлы, як фалькларыста-этнографа, як старшыню Саюза кампазітараў Беларусі. А ён быў яшчэ выдатным літаратарам, уваходзіў у Саюз беларускіх пісьменнікаў, з якімі яго звязвала вялікае, шчырае сяброўства. Трэба чытаць іх успаміны пра «дзядзьку Рыгора»!

Народны пісьменнік Іван Шамякін на ўсё жыццё запамніў сваё першае спатканне з капэлай і яе чарадзеям: «Ва ўсім адчувалася пацудзе меры, густу. А вось і ён — сам Шырма... Было ў яго постаці, у яго паставе, у адзенні нешта сапраўды класічнае ў самым высокім разуменні гэтага слова... Стаіўшы дыханне, чакаў я чуд. І ён адбыўся... Спачатку ціха, як здалёк, а потым усё гучней залу запэўняла песня, народная, знаёмая, многа разоў чутая. Але што здарылася? Адбылося нейкае чараўніцтва... Залы не стала, расступіліся сцены, адкрыліся прасторы роднага поля, леса, рака, свяціла сонца, шумеў дождж і здзіўляюча цёплымі хвалямі наляталі незвычайныя вецер... І ўсё гэта разам улівалася ў душу дзівосным бальзамам».

Сам Р.Шырма пакінуў нам шмат цікавых артыкулаў пра кампазітараў, пісьменнікаў, паэтаў, праблемы беларускай культуры і г.д. Сваім публіцыстычным словам ён падтрымаў многіх творцаў, артыстаў, спевакоў. Ці не ён першы заўважыў талент маладога Яўгена Скурко і дапамог яму зрабіцца вядомым пэтам Максіма Танка! «Дзядзька Рыгор» (гэтак яго клікалі вучні, вяскоўцы, пісьменнікі) зрабіў прадмову да першага зборніка Максіма Танка «На этапах», быў рэдактарам і выдаўцом гэтай кнігі. Яўген Іванавіч сябраваў з Шырмам усё жыццё, называў «хросным бацькам» сваёй паззіі, пра якога потым напісаў:

*Часам прыслухаюся нясмела.
Мне здаецца, зноў я чую спеў
Родных рэк, палёў, вятроў і дрэў —
Адгалоскі Шырмавай капэлы.*

*Каб яе паслухаць, замірала
Усё жывое ад зямлі да зор,
Нарач бушаваць пераставала,
Бог сцішаў сваіх анёлаў хор.*

*Вось і зноў я спеў капэлы чую.
Знаць, няпраўда, што тварэц яе*

ленькага пастушка, спявалі песні, расказвалі казкі. Дзед навучыў рабіць цудоўныя дудачкі-жалейкі з ліпы, аеру, травы. І сам хлопчык, застаючыся са статкам, спяваў сабе, граў на жалейках, любаваяўся прыродай. Можна, тады і становіўся ён музыкантам?..

З дапамогай «хатняга настаўніка» Рыгор навучыўся чытаць. Але на сямейнай радзе вырашылі не пасылаць яго ў школу, бо трэба было займацца гаспадаркай. Не пагадзіўшыся з такім жыццём, хлопчык збег з хаты. Адшукала яго маці Тадора, пазычыла ў суседзяў 15 капеек (залатоўку) на чарніла і паперу, каб можна было здаць іспыты, і пераканала сям'ю аддаць сына вучыцца.

Вучыўся Рыгор Шырма заўсёды ахвотна і толькі на «пяцёркі». Сябраваў з кнігамі. Пачаў сам рыфмаваць, злучаць вершы з музыкай і спяваць. Пазней, ужо вучнем гарадскога вучылішча, у спецыяльны сшытак ён запісваў беларускія песні, якія чуў з маленства. Сшыткі збіраліся з месяца ў месяц, з году ў год — пачалася дзейнасць Шырмы-фалькларыста.

Як выдатнік вучобы, ён быў рэкамендаваны рэпетытарам для тых, хто хацеў паступіць у вучылішча. Сам яшчэ вучань, Шырма пачаў зарабляць грошы, і калі з першай палучкі аддаў бацьку пяць рублёў, той даваўся, як дзіця. Потым выдатніка-выпускніка накіравалі ў Віленскае юнкерскае вучылішча, але ён адмовіўся ад вайскавой кар'еры: марыў настаўніцтва. Скончыў двухгадовыя настаўніцкія курсы, у 1914-м стаў студэнтам Сядлецкага настаўніцкага інстытута. Але з пачаткам першай сусветнай вайны трапіў у армію.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі Шырма выйшаў з вайскавай службы і быў накіраваны ў вёску Навагольскае Варонежскай губерні. Там ён заснаваў 4-гадовую школу другой ступені, там сустрэў будучую жонку — Клаўдзію Іванунаў, настаўніцу матэматыкі. Яны стварылі добрую сям'ю, выхавалі дачку Алену і сына Рас-

ціслава. Клаўдзія Івануна мела шчырае сэрца, цудоўны голас і спявала ў хоры, які стварыў Рыгор Раманавіч.

Дарэчы, усюды, дзе даводзілася працаваць Шырма, ён ствараў харавыя гурткі, аб'ядноўваў моладзь. Яго настаўніцкая дзейнасць заўсёды была побач з музычнай і культурна-асветніцкай. У Пружанах ён сабраў народны хор, які хутка набыў папулярнасць і пачаў «гастрэляваць», набыўшы славу аж да Вільні. Адтуль прыехаў дэпутат польскага сейма беларус-граммавец Браніслаў Тарашкевіч і запрасіў Р.Шырма ў Вільню — працаваць настаўнікам гімназіі.

Ён быў і выдатным настаўнікам, і выхавателем у інтэрнаце. Выкладаў у Віленскай гімназіі спевы, літаратуру, на грамадскіх асновах кіраваў харавым гурт-

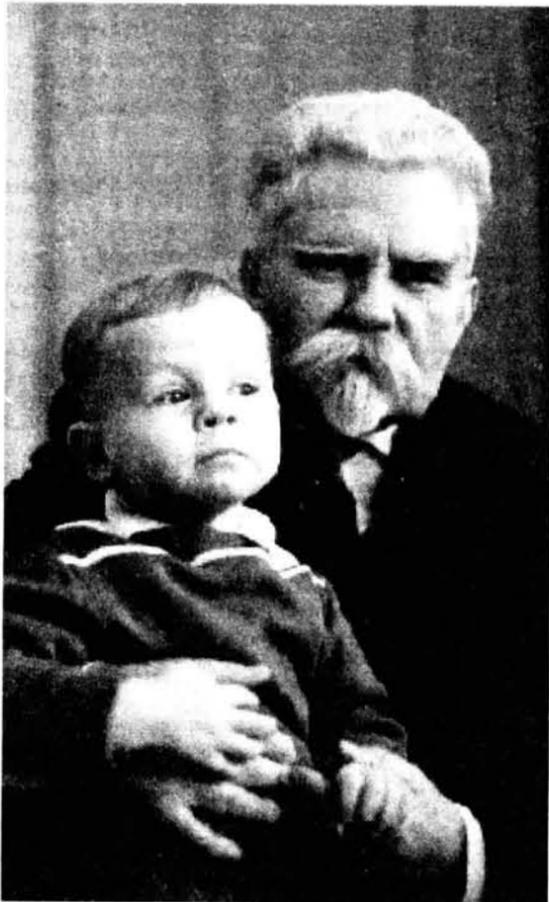
ком, стварыў студэнцкі ўніверсітэцкі хор, рэпетыцыі якога заўсёды праводзіў са скрыпкай. Сам добра іграў на ёй. Напэўна, цяжка знайсці хормайстра, які б ладзіў «строй» свайго хору пры даламозе скрыпкі!

Усюды, дзе працаваў Рыгор Раманавіч, ён займаўся грамадскай і культурна-асветніцкай працай; яго імя звязана з дзейнасцю Таварыства беларускай школы ў цяжка для нашай мовы і нацыянальнай самабытнасці часы. Пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР Р.Шырмы трапіў у Беласток, дзе сфарміраваў і ўзначаліў Беларускі ансамбль песні і танца (1940 г.). Менавіта з гэтага ансамбля праз 10 гадоў атрымаўся Дзяржаўны хор БССР, а яшчэ праз пяць — Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла, якая сёння носіць імя свайго стваральніка.

Пасляваенная праца Р.Шырмы добра вядомая творчай інтэлігенцыі нашай краіны. Ён ва ўжо сталым узросце паспяваў многа: кіраваў капэлай; рабіў запісы на Беларускім, Украінскім і Усесаюзным радыё; сабраў 12 тамоў беларускіх народных песень; выступаў у драку; клапаціўся пра стварэнне харавых школ на Беларусі (вядомы яго артыкул «Заспявае школа — заспявае народ»); вёў дэпутацкую працу, узначаліў праўленне Саюза кампазітараў...

Шматгранная плённая дзейнасць Рыгора Раманавіча Шырмы — гэта наша гістарычная спадчына. На жаль, сёння мы не маем ні яго грамадска-біяграфіі, ні музея — такога музея, у якім бы адчуваўся дух гэтага «волата, чарадзея песні», у якім была б магчымасць паслухаць запісы, зробленыя майстрам і яго капэлай, у які можна было б прывесці сённяшніх маленькіх харыстаў і распавесці пра іх музычнага прадзеда.

Беларусь багатая таленавітымі цікавымі людзьмі, душы якіх ззяюць зоркамі. Наша справа — быць добрымі «ас-

траномамі», ведаць свае зоркі і берагчы ў памяці тыя, што ўзнесліся ў вечнасць.

Гучыць Акадэмічная капэла імя Р.Шырмы — ззяе зорка «дзядзькі Рыгора». Распавесці б пра гэтую зорку нашчадкам...

Вольга СІЗКО-ГАБРЫЕЛЯН, канцэртмайстар і выкладчык Беларускай акадэміі музыкі

Фота з архіва айтара і рэдакцыі
На здымках: народны артыст СССР Р.Шырмы; бацька — Раман Васільевіч; М.Танк, Труцько, Р.Шырмы; з Пружанскім хорам (1923 г.); з цуцкам Аляксеем (1966 г.); сярод дзеячай Заходняй Беларусі (знаёмыя твары М.Танка, кс. С.Глякоўскага, К.Галкоўскага, М.Забэіды-Суміцкага ды інш.).

ПРЭМ'ЕРЫ

Жанчына рыцарскіх часоў

«Сцэны з рыцарскіх часоў» — менавіта так ганараваны жанр новага спектакля Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі. «Балада пра Бландою» стала новай рэдакцыяй п'есы вядомага драматурга Сяргея Кавалёва. Калісьці яго «Люстэрка Бландоі» ўжо ішло на пляцоўцы былой «Вольнай сцэны» пад назвай «Заложніца каханя».

«Балада пра Бландою» — з адметнага шэрагу «герменеўтычных» п'ес, як вызначае іх сам аўтар, дацэнт кафедры гісторыі беларускай літаратуры філфака БДУ, Сяргей Кавалёў. За аснову гэтай п'есы быў узяты беларускі рыцарскі раман «Бава». Але ён стаўся толькі адпраўным пунктам для разважання драматурга над вечнымі праблемамі чалавецтва. Галоўным героем п'есы становіцца не рыцар Бава, а ягоная маці, княгіня Антонія Бландо, якая ў рамане толькі ўзгадваецца. Распусніца, забойца мужа — за гэтымі «ярлыкамі» драматург угледзеў няшчасную жанчыну, якая пакутуе ў свеце, дзе валадарыць мужчынскі разлік і дзе няма месца каханню. У пятнаццаці гадоў бацькі выдаюць Бландою за старога нялюблага Гвідона, потым прычыны атрымалася да забірае на выхаванне сына (дарэчы, шырока распаўсюджаны ў Сярэднявеччы звычай). Так, муж у яе — моцны ўладар, сын будзе выхаваны сапраўдным ваяром. Ганарыцца ёсць кім, а каго ж кахаць? Бландо, зусім не падобная на бязвольную «ружовую» геранію, бярэцца пераіначыць свой лёс. «Я прыдумваю свае законы, буду жыць па іх», — кажа яна. Але аднойчы парушыўшы грамадскія законы, яна выклікае лавіну жалівых і непапраўных наступстваў, спыніць якую ўжо не ў стане.

Даць Бландоі другое сцэнічнае жыццё ўзялася штатны рэжысёр РТБД Уладзіслава Паржэцкая. Малады рэжысёр спрабуе перадаць пачуцці гераніі праз пластыку і харэаграфію, але гэтыя элементы ніяк не хочуць упісвацца ў тканіну спектакля. Яны не тлумачаць, а часцей дубліруюць перажыванні Бландоі. Паказальная ў гэтым плане апошняя сцэна зняволення асуджанай на смерць галоўнай гераніі. Бландо перастае мітусіцца па сцэне, гаварыць пачынаюць твар, вочы, пляшчотныя рукі — усё гэта выклікае сапраўдны ўзрыў глядацкага спачування і суперажывання. Але праца над спектаклем працягваецца і пасля прэм'еры, рэжысёр удасканальвае мізансцэны, працуе над асобнымі вобразамі, і ёсць спадзяванні, што наступныя глядачы ўбачаць ужо больш цэласную і гарманічную пабудаваную «Баладу...».

Мастак Вольга Грыцаева, афармляючы сцэну і апрацоўваючы акцёраў, прытрымлівалася аскетызму. Доўгія вертыкальныя палосы тканіны, падсвечаныя злавеснай чырванню, і свечкі на авансцэне ствараюць атмасферу змрочнага Сярэднявечча, якая ўздзейнічае не канкрэтыкай рэквізіту, а сімваламі колеру. Чорны, белы, чырвоны — спалучэнне, упадабае многімі рэжысёрамі і мастакамі. У гэты класічны трохкутнік Вольга Грыцаева ўносіць яшчэ адзін кампанент — шэры колер касцюмаў рыцарства, што сімвалізуе холаднасць і «металічнасць» мужчынскага свету. Але не вее цеплыні і ад Бландоі, якая чамусьці ўвогуле не мяняе белую сукенку на працягу тых пятнаццаці гадоў, што паказаны ў п'есе.

Рыцарскія часы... Высакародныя ваяры без страху і дакору, чый меч не ведае спакою. Як спраўдзіць гэтыя глядацкія чакаванні? Вядома, ніхто

не патрабуе ад акцёраў узорнага валодання сярэднявечнай зброяй. У свой час ТЮГАўскі рэжысёр Андрэй Андросік знайшоў выдатнае рашэнне гэтай праблемы, запрасіўшы да ўдзелу ў таксама гістарычнай «Палачанцы» хлопцаў са школы баявых майстэрстваў «Тай-Пін». У «Баладзе...» рэжысёр вырашыла падаць бой у рэалістычнай манеры і... прайграла, нават нягледзячы на намаганні спартыўнага Ігара Сігава, які непасрэдна займаўся сцэнічным боем. Адчувальны і недахоп у труп акцёраў-мужчын. А ў выніку — некалькі вялых стыхак у закутках сцэны і асцярога перад мячом у вачах мужа рыцарства, якую не хавае нават прытушанае святло. Між тым зараз у Мінску існуе не менш дзесятка рыцарскіх клубаў, якія «прафесійна» займаюцца пастановачнымі баямі, вырабляюць сапраўдныя даспехі, зброю і з задавальненнем усё гэта дэманструюць. Ад супрацоўніцтва з імі спектакль відавочна б выйграў.

Пяць вялікіх мужчынскіх роляў, яшчэ колькі «дэмануў і рыцараў», і толькі адна жаночая роля — не лепшы расклад для маладой і не да канца збалансаванай трупы РТБД. З гэтай прычыны атрымалася, што партнёрам вядучай актрысы тэатра Людмілы Сідаркевіч стаўся малады Кастусь Міхаленка — добры характарны акцёр, але ніяк не герой-палюбоўнік, хай сабе і адмоўны. Чым выклікана романтичнае каханне да яго з боку Бландоі, што прымусіла яе адважыцца на забойства сына — патлумачыць цяжка. Затое дуэт Людмілы Сідаркевіч (Бландо) і Ігара Сігава (закаханы ў яе прыворны Рычарда) у спектаклі яшчэ раз паказаў свой высокі клас. Зладжанасць, пачуццёвасць, дакладнасць і мэтазгоднасць кожнага душэўнага і фізічнага руху — усяму гэтаму вершы без ваганняў. З маладых спадабаліся ўжо ўзгаданы Кастусь Міхаленка (Дадон, князь Маганца) — нават у неадпаведным амплуа ён паказаў добры тэмп, пластывасць і наяўнасць індывідуальнасці — і Раман Кроман, што сапраўды здзівіў шчырасцю і лірызмам.

Тэатр наогул ужо не адно стагоддзе заняты пытаннем: «Што трэба кожнаму чалавеку?» Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі адказвае так — кахаць і быць каханым. Нягледзячы на пэўную недасканаласць формы, рэжысёру і акцёрам удалося выклікаць непадробнае суперажыванне з жанчынай «рыцарскіх часоў».

Юлія ПАЛАЧАНІНА

На здымку: сцэна са спектакля.

Фота М. ПРУПАСА

Перафразіраваўшы вядомага пісьменніка, смела можна сказаць, што паэзія — усе прафесіі падуладны. Вядома, пры ўмове, калі той, хто бярэцца за напісанне вершаў, валодае талентам. Пацвярдзіце таму — жыццёвы і творчы лёс Людмілы Хейдаравай.

Нарадзілася ў пасёлку Ялізава Асіповіцкага раёна. Скончыла факультэт прыкладнай матэматыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, атрымаўшы прафесію, пры ўсведамленні: «все работы хороши, выбирай на вкус», тым не менш далёка не пазычваю. Працавала старшым інжынерам навукова-даследчага інстытута электронных вылічальных машын, а затым вядучым канструктарам Беларускага навукова-даследчага і практна-тэхналагічнага інстытута арганізацыі і кіравання будаўніцтвам пры Дзяржбудзе БССР, а ў 1985—1987 гадах была вядучым інжынерам Мінскага навукова-даследчага практнага інстытута.

Ды пры ўсім мела душу пазычваю, пісала вершы. Спачатку, як і многія, для сябе. Іншая справа, што гэтак для сябе, у параўнанні з іншымі, цягнулася больш. Але пачатак працы вядучым канструктарам стаў і пачаткам літаратурнай біяграфіі. У 1980 годзе на старонках часопіса «Маладосць» была змешчана першая нізка вершаў Л. Хейдаравай, тады яшчэ Л. Пялікавай, а праз пяць гадоў выйшла і першая кніга паэзіі з прыгожай назвай «Адрэзаны рамонак паляны». Затым з'явілася другая — «Тваё святло» (1988), паэма-казка «Можна і Нельга» (1987). А на вокладцы кнігі паэзіі «Купанне ў росах» ужо значылася: Людміла Хейдарова.

Шлях яе ў паэзію быў імклівы. Тым, хто ў свой час пазнаёміўся з першымі творамі паэтэсы, здзіўляўся, наколькі паметарскі яны напісаны, якая глыбокая думка закладзена ў аснову. Прываблява і лірычная геранія, так не падобная на іншых. Са сваім поглядам на жыццё, з уласным стаўленнем да таго, што адбываецца ў ім. З жаданнем разабрацца не толькі ў самой сабе, а і ў тым, хто мы, адкуль мы.

У гэтым сэнсе характэрны верш «Беларусы», напісаны яшчэ ў 1979 годзе:

*Пачэсна дзвілілі з зямлі цяжар —
Вырасціць хлеб златавусы,
Таму з пачывасцю: «Гаспадар» —
Зваў беларус беларуса.*

*Ды хлеб, здабыты сляняскай рукой,
Знатны засек нявольі,
І толькі бой заставаўся свой,
І толькі гней заставаўся свой,
І толькі спеў заставаўся свой —
Насеннем бунтоўнай волі.*

*На ростанях двух грымотных вясюў
Зямля заспявала ўголас:
Насустрач жыццю прарос з акоў
Песняй зямлі — Колас.*

*...За рунню рунь набіраецца сіл —
Край рунец бяскошкі!
...Да сонца цягнуцца каласы,
Промні зямлі — да сонца.*

Напісана новая кніга паэзіі — «Ласкавы анёл». Гэтая і кніга апавяданняў — «Мае сабакі». О, гэтыя назвы зборнікаў! Яны ў Л. Хейдаравай заўсёды нечаканыя, а калі пазнаёмішся з творамі, дык нязменна нясуць і важную сэнсавую нагрузку, самі па сабе ўжо шмат гавораць... А яшчэ ў характары пісьменніцы, — як сведчыць аўтар юбілейнай нататкі пра Л. Хейдараву, змешчанай у адрывным календары «Родны край» за сёлетні год на лістку за 10 лютага, Я. Прыхільны, — усё адметнае цягнуць на беларускую глебу. — а раптам прыкываецца? Зацікавілася ў свой час астралагічнай навукай халдзееў — калі даска, маем беларускую нізку санетаў Вянок Задзяка. Захапіла яе кітайская філасофія ідзін — стварыла кнігу ідзін-сэкстэтай «Вечаровае веча». На чарзе знаёмства чытача з яе, думаецца захапляліся гістарычна-прыгодніцкім раманам «Князьбіна Дарута», аснову якога складаюць паданні родных мясцін.

Творчы партрэт Л. Хейдаравай будзе няпоўным, калі не прыгадаць яе пераклады асобных твораў Міхаіла Лермантава, Марыны Цяглавай, Барыса Пастарнака, Анны Ахматавай, а таксама шэрагу іншых, і не толькі рускіх, а і ўкраінскіх паэтаў на беларускую мову. Нарэшце, шмат зроблена пра прапагандзе беларускай літаратуры падчас працы на Беларускім тэлебачанні — з 1987 года — старшым рэдактарам, а з 1990 — намеснікам галоўнага рэдактара літаратурна-драматычнай рэдакцыі. Рабілася гэта з нязменнай улюбёнасцю ў роднае слова, з тым пазыччым настроем, які сам па сабе з'яўляецца зарукай поспеху.

З поўднем веку, шануюная Людміла Фёдаравна! Няхай ваша рамонаквая паляна ў літаратуры заўсёды будзе багатай кветкамі!

Андрэй ВОЛАК

ВІШНУЕМ!

У роднае слова ўлюбёны

Споўнілася 70 год беларускаму мовазнаўцу, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі Беларусі Івану Якаўлевічу Яшкіну. Калі паглядзець на навуковую накіраванасць інтэрсаў мовазнаўцы, можа паказацца, што ён раскідваецца: дыялекталогія, лінгваграфія, лексікаграфія і лексікалогія, гісторыя беларускай літаратурнай мовы, тэрміналогія, анамастыка, таланіміка, гідранімія, айканімія, сацыялінгвістыка. А ў дадатак яшчэ этнаграфія, фалькларыстыка, краязнаўства. Нічога сабе абсяг! І тым не меней ва ўсіх названых навуковых напрамках ёсць прыкметная часцінка яго працы. А ўсё нарадзілася з любові да роднага слова.

Захапленне, якое стала сэнсам жыцця, пачалося паўстагоддзя назад, калі юнак набываў грунтоўныя веды ў Магілёўскім педагагічным інстытуце. Там пад кіраўніцтвам вопытных мовазнаўцаў П. Юргелевіча і А. Юрэвіча зараджалася яго імкненне высветліць вытокі роднага слова, прасачыць яго жыццё ў прасторы і часе, пранікнуць у таямніцы народнай мовы.

Адчуўшы, што ведаў недастаткова, навапечаны настаўнік адразу паступае ў аспірантуру Мінскага педагагічнага інстытута, узмоцнена працуе над вывучэннем розных аспектаў гаворак роднай Слаўгарадчыны.

Пасля завяршэння вучобы маладога спецыяліста накіравалі ў Полацкі педінстытут. Там на пасадзе старшага выкладчыка ён чытаў курсы беларускай дыялекталогіі, гістарычнай граматыкі, гісторыі беларускай літаратурнай мовы. А са жніўня 1959 года амаль сорок гадоў працаваў у Інстытуце мовазнаўства Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

У 1971 годзе выходзіць з друку навуковая праца І. Яшкіна «Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія». Тут пададзены мясцовыя геаграфічныя назвы, якія вызначаюць марфалогію зямлі, гідралагічныя асаблівасці вадаёмаў, раслінныя асацыяцыі і ландшафт.

У манаграфіі «Узаемадзеянне рознадыялектных сістэм. Фанетыка» (1976) І. Яшкін на багатым фактычным матэрыяле

паказаў асаблівасці фанетычных сістэм усходнебеларускіх сярэднепоўначных гаворак, іх узаемазвязь і ўзаемадзеянне з суседнімі беларускімі, рускімі і ўкраінскімі гаворкамі. А праз чатыры гады выйшаў працяг гэтай працы «Узаемадзеянне рознадыялектных сістэм. Марфалогія. Сінтаксіс».

Малады вучоны прыняў актыўны ўдзел у стварэнні «Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы». Яго матэрыялы ў ім склалі больш за дваццаць аўтарскіх аркушаў, гэта каля 4500 слоўнікавых артыкулаў.

Шмат часу аддаў І. Яшкін падрыхтоўцы пяцітомнага «Тураўскага слоўніка», які заняў належнае месца ў дыялекталогічнай працы беларускіх мовазнаўцаў.

Актыўна ўдзельнічаў І. Яшкін у зборанні матэрыялаў і распрацоўцы навуковых тэм для «Лінгвістычнага атласа Еўропы», напісаў даследаванні «Дыстрыбуцыя галосных», «Дыстрыбуцыя зычных». Для працы «Усходнеславянскія ізаглысы» падрыхтаваў лінгвістычныя карты па фанетыцы і лексіцы, напісаў некалькі даследаванняў. Не абышоў увагай шырокую тэму «Вывучэнне беларускіх, літоўскіх, польскіх і рускіх гаворак на тэрыторыі ўзаемадзеяння балтыйскіх і славянскіх моў». Шмат увагі ўдзяліў вучоны збору матэрыялаў для «Слоўніка гаворак паўднёва-заходняй Віцебшчыны». Запісаў каля сямі тысяч мясцовых слоў у трыццаці населеных пунктах. Не змог ён абсыці ўвагай мікалогіі (вывучэнне грыбоў). У 1986 годзе сумесна з Г. Сяржанінай выдаў даследаванне «Грыбы», а ў 1995 годзе з-пад яго пера выйшла арыгінальная кніга «Грыбы ў традыцыйнай беларускай кухні».

Вяршыняй навуковай дзейнасці І. Яшкіна з'явіўся ўдзел у выданні пяцітомнага «Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак» (1993—1998). Вялікую працу выканаў ён па арганізацыі і ажыццяўленні ўсяго выдання. Неаднаразова выязджаў у экспедыцыі, укладаў карты, пісаў каментарыі, складаў спісы, індэксы, рэдагаваў падрыхтаваныя матэрыя-

лы. Па навуковай і практычнай каштоўнасці атлас з'яўляецца унікальным выданнем у славянскім свеце. У ім найбольш поўна зафіксавана народная мова з усёй тэрыторыі Беларусі.

Істотную дапамогу аказаў І. Яшкін складальнікам гісторыка-дакументальнай хронікі «Памяць. Слаўгарадскі раён». Ім напісана гісторыя старажытнага Прапойска, даследавана паходжанне назвы. Цікавы яго матэрыял пра прапойскае староства, пра этнічную супольнасць радзімычы, мясцовыя моўныя скарбы. Ім складзены падраздзел «З гісторыі населеных пунктаў Слаўгарадчыны». А іх нямала — 375. І пра кожную вёску, вёскачу, пасёлак сказана нешта сваё, адметнае.

Усяго І. Яшкіным надрукавана каля 120 прац. Здавалася б, можна і адпачыць. Але такі стан Івану Якаўлевічу не па душы. Цяпер ён працуе ў Нацыянальным навукова-асветніцкім цэнтры імя Францішка Скарыны, у тэрміналагічным сектары. Значыць, будучы новыя знаходкі, прапановы, удакладненні. Такі неспакойны характар у юбіляра.

Георгій ЮРЧАНКА

ВАСІЛЕВІЦКІЯ МАНАЛОГІ НА "ТРАСЯНЦЫ"

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9)

«Мама, хадзем!»
«А я кажу:
«Не, сыноч, прадзяржыся, а можа, і паедзеш. Раз эта мука, я скарэй пайдзі да табе хоць каржа спяку».

Прышла дадому да скарэй вады паставіла, да закіпяціла, да зацірк здаровы чыгун наварыла, да напярэла етых каржоў яму — нішчымых, з соллю і з вадою. Штук шэсць спякла на дарогу да Ленінграда.

Прышоў ён, смеяцца і радуецца:
«Мамка, эта табе Бог даў, я знаю, ніхто табе больш не дасць».

І так я адправіла тое дзіця ў Ленінград. Мукі тае пуда паўтара было. Я палавіну адсыпала і кажу дзецям:

«Памром, а есці не будам! К Вялікадню будзе, на Паску!»

Схавала ету муку. І хлопец прыехаў, і ўсё багапалучна, і ўсё добра.

Дажылі да Вялікадня. Мой Шура сабірае таварышаў на Усяночную. Яны ноч гуляюць па сяду, і к нам заходзяць. І вот ужо людзі з царквы выйшлі, ужо развідняцца стала. Етыя хлопцы ўжо дадому сабіраюцца. А я заплакала да кажу:

«Нет, дзеткі, не пойдзеце дадому, у нас будзем разгаўляцца. У мяне й бутылка гарэлкі е!»

(А я купіла бутылку гарэлкі, нехта даў і сала крошачку, дак я й пасвяціць узяла, і хлеба к Вялікадню разкыліся.)

Хлопцы адзін на аднаго паглядзелі да паселі за стол. Я ім паналівала па чарцы, булку паклала, дак яны ўдзіляюцца: няма ж нідзе етай булкі...

Дак разгавеліся.

І плакала я, усё ўрэмя плакала! І ўзваны звоняць, а я плачу, і «Хрыстос васкрэс!», а я плачу. І хрэснік Толік Басімовіч прышоў, а я плачу — усё ўрэмя. Я ўжо не па том плакала, што гора мне, а па том, што е Бог на свеце. Е! І над кажным чалавекам е свая судзьба. І Гасподзь дае ўсё кажнаму добраму чалавеку. А не етым людзям, якія толькі знаюць пагане, толькі знаюць асудак, толькі сабе панімаюць, а на другога не абрашчаюць ўнімання, беднаты не бачаць, нічыгй гора не прызнаюць.

Дак і я ж грэшная, і ў мяне е сваё гора...

Хадоска

Унь, унь, пабач у вакно, эта тая, што я табе раскавала, — Хадоска. От ты дума-

еш, куды яна йдзе аж з Брылёў? На пошту, па пенсію! Яе ўжо й паштальёнка ведае: як носіць пенсію, дак ёй не нясе. А чаго я буду, кажа, на сваю галаву старацца, яна ж мяне з хаты кійком выганяе ды прыгаворвае:
«Мне твае ногі не трэба, я шчэ й на сваіх дакульгекаю да пошты, так тваю да рас-так». Матам!

І во — ідзе на пошту. Сама палучыць, распішыцца і пашчытае. А тады йшчэ й пасварыцца:

«Мне ў том месяцы таўсцейшая пачка была!»

Дзеўкі на пошце прывыклі, кажуць: бабушка, не дуры нам галавы.

Дак каб жа яна іх шчытаць умела! Цяперка етыя новыя грошы кожны месяц другія. Я й сама ў магазін пайдзі, дак, бывае, як атарапенне якое нойдзе: ці мільён даваць, ці тысячу?... А яна ж, Хадоска етая, увесь век цёмная была. Ну, няразвітая...

Але от скажы ты: няразвітая-няразвітая, а колькі жыве — усё перад ёю на дыбках хадзілі. От як умее чалавек сябе паставіць!

Яна пяць мужыкоў за жызн пахавала. Скажы каму чужою — не павяршыць. Эта ж табе не два, не тры, а — пяць! Да каб красівая, ці якая, а то — ніякая. Недарэка. А мужыкі ў яе былі ўсе як на падбор, адзін у адзін, як дубы! Даўно зямельку параць... А яна во — жыве і ў вус не дзьме.

Усю жызн у калхозе пратрубіла, нічога не бачыла добрага. І сямейнай долі Бог не судзіў. Мо за свае грахі, а мо за матчыны — хто эта можа ведаць?

Я ў яе раз папытала: чаго ты, кажу, Хадосся, у царкву ніколі не сходзіш, старая ж ужо? Дак не рада была. Эта, кажа, табе самой, так тваю растак, у царкву хадзіць трэба, а ў мяне грахоў нет! І пашла. А я й думаю: як жа нет, як жа нет? Ты ж не за так сабе пяцярых у зямлю закапала, усе ж яны пераз цябе прайшлі, а ты — збоку-прыпёку? Не, тутака нешта не тое, хай мне Бог даруе.

Ета цяперака ўжо папрывыкалі, а раней усе людзі жахаліся. Хто кажа — яна чары ведае, хто — яна іх патруціла ўсіх. Хто — што! Хведзька Брэдур йшчэ на трэцім яе мужыку, які сталы былі, напіўся і сказануў на ўсю хату:

«За тваё здароўека, Хадоска-трупавозка!»

Яго за рукі-за ногі і выкінулі з хаты. А ён жа як у вадзі глядзеў. Патом і па чацвёртым сталы былі, і па пятым.

У яе ад першага мужыка, Сцяпана, быў сын Максім. Дак ужо пры пятым бацьку, пры Мікіце, ажаніўся, а тады спіўся дай прапаў. І роду не аставіў. А яна як з жалеза была і з мужыкамі, і з людзьмі...

Пасля вайны прыбіўся к ёй некі мужчына з Расіі. А красівы, а вясёлы, а спасобны! І печ складзе, і чобаты падаб'е, і палазы на сані пагне! Дак мала табе — шчэ й на гармоніку йграў. Увечары выйдзе на вуліцу, сядзе на браўно (тады ж усе строіліся) да як зайграе, як запяе:
«Кагда бямеў златыя горы і рэкі, поўныя віна!»

З усяго асяродку сходзіліся слухаць. Тады ж гора было, а ён — пя! Дак усякі чалавек быў етаму рад. А Хадоска хаця б калі з двара выйшла! Прачыніць калітку дай апазорыць пры людзях:
«Ідзі дадому, п'яніца блатны!»

А ён віду не падасць да як гроне прыпеўку:

«Ах, Хадоська мая, жопка цёпленькая, неважможна сматрэць, хачу ручкі пагрэць!»

А яна калітка — бразь! А то йшчэ й машоканецца. Ён аж учарнее.

Прапетаваўся ён з ёю гадзе тры. А тады стаў сохнуць, сохнуць і за месці сышоў на нет! Эта ён быў чацвёрты, Іван.

Ох, было дак было. А тады ж бабы не маюкалісь. У тое ўрэмя? Што ты, крыў Божа!

Ужо цяперака, нядаўна. Іду я ў нядзелю з царквы і даганяю Хадоску. Яе ўжо ў крук сагнула, ты ж бачыў, на кіек апіраецца, чуж паўзе. Давай, кажу, Хадосся, пасядзім дзе на лавачцы, ты ж упадзеш. Селі. Яна мне й жаліцца:

«Так той пракляты Маньчын бык рогам за рабрыну зачাপіў. Каб не той бык, я б роўная хадзіла».

Дак мяне смех разабраў. Ну, думаю, мне семдзесят няма, а ногі не ходзяць, а табе дзевяност з гакам, дак табе бык вінаваты!

Не, мабуць, ні бык, ні карова так не сагне, як старасць...

От табе й Хадоска-трупавозка. Усякія бываюць людзі ў Бога. Мо ўсякія і трэба. Цяперака чарнобыль маладых як касой косіць, дай паспіваліся, абы-што робяць... Дак на старога чалавека глядзець радасна. Які ён ні быў. Думаеш: а мо эта шчэ не канец?

Васілевічы — Мінск

Ён быў адналюбам...

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА

У працудым, цёплым навагоднім віншаванні, якое Эсфір Саламонаўна даслала былым калегам па акадэмічным Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы, ёсць багатае на сэнс словаспалучэнне: «здалёк і нібы зблізку». Чаму «здалёк»? Ды таму, што Эсфір Саламонаўна ўжо даволі доўгі час жыве за морам-акіянам, у далёкім Кліўлендзе... Але памяць чалавечая здольная скарачаць адлегласць, нават калі вымяраецца адлегласць не сотнямі, а тысячамі вёрстаў-кіламетраў. І тады, здавалася б, далёкі беларускі край і людзі старэйшага і маладзейшага веку, з якімі доктар філалагічных навук Э. Гурэвіч шмат гадоў працавала побач, супольна вырашала складаныя літаратурныя праблемы, застаюцца для яе па-ранейшаму блізкімі, дарагімі. А што гэта сапраўды так, сведчаць ейныя паштоўкі, лісты, са зместу якіх бачна, што Эсфір Саламонаўна востра перажывае нягоды і цяжкасці цяперашняга нашага жыцця, глыбока спачувае тым, хто, не шкадуючы сіл, самааддана працуе на ніве адраджэння нацыянальнай культуры, беларускай мовы, літаратуры. У лістах часта прыгадвае шматлікія падзеі, здарэнні, якія адклаліся ў тайніках яе памяці, а найперш успамінае пра канкрэтных людзей, пра тых асоб, з кім калісьці звёў яе лёс на ваенных, а затым і мірных жыццёвых дарогах.

«Штрыхі да партрэта» — якраз і ёсць адна са спроб аўтара

Пайшоў ужо трэці дзесятак, як няма з намі Навума Саламонавіча Перкіна. З такімі людзьмі, як Атлантыда, адыходзіць цэлае пакаленне. Тыя, хто блізка ведаў Навума Саламонавіча, успамінаюць яго светла, цёпла, удзячна, з любоўю.

Але хуткабежны час бяспрасна ўкарочвае нашу памяць, сцірае малюнкi мінулага, затуманьвае твары людзей, якія былі з намі побач. Па невытлумачальных, загадкавых прычынах нешта высвечваецца ў ёй з незвычайнай яркасцю, быццам бы на кінематаграфічнай плёнцы, нешта, на жаль, безнадзейна канчае ў лету, выветрываецца, растае ў дымцы часу. Каб затрымаць гэты разбуральны працэс выветрывання памяці, каб ажывіць вобраз Навума Саламонавіча ў нашым уяўленні, лепш зразумець сакрэт яго абаяльнасці як чалавека, мне захацелася напярэдадні юбілею перачытаць яго аўтабіяграфічныя творы «Я стаў партызанам» і «Хлопчык з мястэчка», выдадзеныя пасмяротна, дзякуючы намаганням і клопам ягонкі Соф'і Яфімаўны.

Відаць, у якойсьці ступені можна было б разгледзець, улавіць асобныя праявы аўтарскай асобы і ў даследчых працах, але тут яны, праявы, глыбей схаваны за непарушным ідэалагічным покрывам, што адбівала ілюзіі і блытаніну часу, напоўненага спакусліва-светлай рэвалюцыйнай ідэяй, якая абярнулася на практыцы для многіх горкім і балючым расчараваннем. Пакаленне, да якога належаў Навум Саламонавіч, пакаленне пераможцаў фашызму, амаль усё прайшло праз гэту спакусу.

І вось я зноў сустрэлася з Перкіным-«сочинителем», і штосьці дабавілася да майго ўяўлення пра яго, хоць я разумю, як наіўна прасталінейна рабіць праекцыі з мастацкага тэксту на біяграфічны воблік пісьменніка. З другога боку, няварта ж пярэчыць і таму, што творы шмат могуць сказаць пра іх аўтара. А ў дадзеным выпадку ступень яго самавыяўлення, самараскрыцця настолькі высокая, што міжволі ўспрымаеш герояў і іх прататыпаў шмат у чым паяднана.

На старонках аповесці «Хлопчык з мястэчка» аўтар пераўвасабляецца ў хлопчыка Міхеля, які зоркімі дзіцячымі вачыма ўглядаецца ў пераломныя гістарычныя падзеі — ад першай сусветнай вайны да грамадзянскай. На мяне дыхнула атмосфера невялічкага яўрэйскага мястэчка, якая фарміравала дзіцячую душу Міхеля і закладвала ў яе зерні той рэвалюцыйнай свядомасці, што зрабілася азбукай не аднаго пакалення. А за развагамі Крошына, Еліна, Азаркевіча ў кнізе «Я стаў партызанам» я быццам бы ўбачыла самога Навума Саламонавіча, які па гарачых слядах імкнецца асэнсаваць свой нялёгка франтавы вопыт, разабрацца ў самім сабе і ў тым, што адбывалася наогул. Я лепш зразумела, чаму Навум Саламонавіч, нягледзячы на вялікую

занятасць даследчай працай, вярнуўся да сваіх ваенных запісаў (ён «папісваў», па яго словах, яшчэ ў партызанах), каб уваскрэсіць былое, зноў перажыць перажытае. Гэта было яму патрэбна не дзеля выйгрышнага іміджу, а таму, што ён разумее каласальную вагу падзей вайны для сябе асабіста і чалавечтва наогул. Ён адчуў у сабе патрэбу затрымаць час і здольнасць спалучыць энергію духу і слова. Яму, як чалавеку, які прыйшоў на вайну не хлопчыкам і нават не юнаком, а без малага ў 30 год, з пэўнымі маральнымі прынцыпамі, якога і там, у пекле вайны, у незвычайным душэўным узрушэнні не пакідала талстоўская думка аб самаўдасканаленні, было, відаць, неабходна ўзвжыць усе перажытыя падзеі на вагах агульначалавечай маралі. Тым больш, што партызанская вайна, якую ён зведаў поўнай і горкай мерай, давала для гэтага надзвычай багаты матэрыял: яна хавала ў сабе найбольш драматычна вострыя і трагічныя формы адвечнага выбару і адпаведна — розныя формы выяўлення чалавечых магчымасцей у экстрэмальных сітуацыях.

Навум Саламонавіч бачыў не толькі пераможны бок партызанскай вайны, але і яе незвычайную ўнутраную складанасць. Перш за ўсё, як абараніць мясцовае насельніцтва, якое аказалася заложнікам на вайне, ад вялікіх страт? Ці заўсёды апраўданы і непазбежны ахвяры сярод яго? Дзе канчаецца асцярожнасць і пачынаецца баязлівасць? Сродкі, якімі дасягаецца перамога, цана яе, увогуле — цэлы спектр маральна-этычных праблем, што спадарожнічаюць вайне, паўстае перад аўтарам і героямі кнігі. Галоўнае напружанне, асабліва ў аповесці «На раздарожжы», і ствараецца роздумам, развагамі Еліна аб жыцці, абавязку, маральных каштоўнасцях. Культывацця роздмухае героя, яго ўнутранай працы прыпадае на той момант, калі перад ім узнікае дылема — што рабіць пасля партызанства: застацца ў тыле ворага, каб займацца сваёй прафесійнай справай — вучыцца студэнтаў, настройваючыся на мірнае жыццё, або вярнуцца на фронт, бо вайна яшчэ не скончылася і канчатковую перамогу над ворагам лепш за ўсё здабыць уласнымі рукамі.

Выбар не такі ўжо і просты, як здаецца, бо ў абодвух выпадках Елін не парушае свой грамадзянскі абавязак, у першым — перад разбураным і спустошаным сваім краем, дзе яго чакаюць студэнты і каханая дзяўчына (наколькі я ведаю, гэты апошні факт — плён пісьменніцкай фантазіі), у другім — перад тымі, хто яшчэ ваюе і кожнае імгненне можа чакаць смерці. Што найбольш маральна ў гэтай сітуацыі? Герой робіць свой, адзіна прымальны для яго выбар — па вышэйшай шкале маральнасці, па гамбургскім ліку — ён выбірае фронт як самае высокае выпрабаванне грамадзянскай годнасці,

вярнуцца ў незабыўнае мінулае і выказаць пачуцці ўдзячнасці, павагі выдатнаму беларускаму вучонаму, пісьменніку Навуму Саламонавічу Перкіну, 90-годдзе якога адзначае сёлета літаратурная і навуковая грамадскасць Беларусі. Н. Перкін унёс вялікі ўклад у беларускую літаратурную навуку. Ён быў і таленавітым арганізатарам, настаўнікам моладзі. На яго кнігах выхоўвалася не адно пакаленне літаратуразнаўцаў. Бясспрэчны ўплыў аказаў Н. Перкін і на станаўленне Э. Гурэвіч як таленавітага, удумлівага, праніклівага даследчыка, гісторыка літаратуры і тэксталага. Талент Эсфір Саламонаўны з асаблівай яркасцю раскрываў у грунтоўных, глыбокіх манаграфіях, прысвечаных складанай, шматаспектнай тэме — тэме вайны: «Пафас гераізму» (1979), «Боль и тревога наши» (1986). Гэтыя кнігі прасякнуты выразным гуманістычным пачуццём, ідэяй абароны чалавека як найвялікшай каштоўнасці свету. Даследуючы ж неабсяжны мацярык, які носіць назву «дзіцячая літаратура», Э. Гурэвіч часта даводзілася ісці па цаліку, шукаць свае дыходы да спасціжэння такога складанай з'явы, як дзеці і вайна: «Беларуская дзіцячая літаратура: 1917–1967» (1970). Гэтыя кнігі і сёння застаюцца, як і шмат гадоў таму, запатрабаванымі.

Міхась МУШЫНСКІ

прыстойнасці чалавека, хоць і разумее, што мера яго карыснасці на фронце, магчыма, будзе меншай, чым у тыле, бо яму не хапае ваеннай вывучкі, умання, а ў сваёй прафесійнасці ён упэўнены. Але з гэтага вынікае толькі адно жорсткае патрабаванне да сябе — усімі сіламі дасягнуць патрэбнага ўмення: «праца, работа і яшчэ раз работа», поўная самааддача. Аўтар паказвае, як, якім шляхам дасягаецца перамога, раскрываючы душэўны стан героя праз унутраныя маналогі, барацьбу думак і пачуццяў — у духу талстоўскай дыалектыкі душы. Ці не праглядае ў душэўных развагах Еліна сам Навум Саламонавіч з яго вышэйшай патрабавальнасцю і маральным максімізмам, з яго жыццёвым дэвізам самаўдасканалення?

Франтавік-інтэлігент, у якога паралельна з выкананнем паўсядзённых ваенных абавязкаў адбываецца працэс унутранай працы, — гэты герой кнігі (таксама, як і яго прататып) сцвярджае, што і на вайне, сярод крыві і смерці, гора і адчаю можна процістаяць азвэрэласці, жорсткасці, бесчалавечнасці, захаваць і нават умацаваць свае маральныя прынцыпы (вядома, калі яны былі ў чалавека раней), упэўніцца ў найвялікшай каштоўнасці жыцця і чалавечнасці.

Навум Саламонавіч прыйшоў з вайны ўзмужнелым, духоўна загартаваным. Што дапамагло яму застацца самім сабою і супрацьстаяць душэўнаму разбурэнню, якое нясе вайна?

Я думаю, перш за ўсё — той маральны камертон, на які ён заўсёды настройваўся, той патрыятычны ўздэм (не пабаюся гэтых зацёртых і скампраметаваных сэння слоў), які быў чыстым, шчырым, незаплямленым і жывым пачуццём у яго (які ў большасці людзей), бо вайна была сапраўды Вялікая, Айчынная.

Дапамагала — так мне здаецца — і пэўная ўкараненасць Навума Саламонавіча ў жыццё, быт, адчуванне трываласці, якія прыходзяць ад умельства гэта, майстравітасці, «домовитости». Гэта ішло ў яго з дзяцінства і юнацтва. Інтэлігент у першым пакаленні, ён быў майстра на ўсе рукі: мог падкараціць штаны, зрабіць любую выкрайку, адрамантаваць кран, памыць падлогу, весела папрацаваць на ўборцы бульбы. Не цураўся ніякай «чорнай» працы — пры такой інтэлігенцкай прафесарскай знешнасці, і водгалас гэтага ў кнізе: Азаркевіч — у партызанах змайстраваў адмысловыя цёплыя рукавіцы на зайздрасць сваім аднапалчанам.

Відаць, сваю выратавальную ролю на вайне адыгрывалі і пачуцці гумару, іронія, самаіронія, уласцівыя Навуму Саламонавічу ў жыцці і творчасці. «Калі пачынаю пісаць, не перастаю пакепліваць з сябе. Ды і пішу некалькі незвычайна — карава, марудна. Так піша школьнік пасля доўгага лета», — чытаем мы ў аповесці «Я стаў партызанам».

Пішучы свае партызанскія аповесці,

Эсфір ГУРЭВІЧ

Навум Саламонавіч нібы падоўжыў сваю ваенную біяграфію і раскрыў сябе знутры. Тым самым ён яшчэ больш наблізіўся да тых, каму пашчасціла з ім блізка сутыкацца.

Да мяне асабіста ён стаў бліжэй дзякуючы адной біяграфічнай дэталі, што адкрылася мне ў кнізе. Аказалася, нашыя з Навумам Саламонавічам ваенныя шляхі-дарогі перакрываваўся яшчэ ў Вязьме, але «судьбы скрещення» тады не адбылося: мы сустрэліся толькі пасля вайны. Аказалася таксама, што той безыменны камандант г. Вязьмы, які ў 1943 г. дапамог партызанам Еліна (чытай — Навуму Саламонавічу) пасля сустрэчы з Чырвонай Арміяй атрымаць прадуктовыя атэстаты, без якіх яны апынуліся з-за недагляду чыноўнікаў, сустрэўся і мне там, але раней, на пачатку 1941, калі я перад самым захопам немцамі горада прыехала туды з Масквы, каб вывезці адтуль паралізаваную маці. Гэты камандант тым часам даў мне выратавальны пропуск у Маскву, якая апынулася на асобным становішчы. У незвычайным напружанні ваеннага, перад задачай, горада ён здолеў адгукнуцца на маю боль і бяду. Колькі такіх «анёлаў-хавальнікаў» было на дарогах вайны!

На жаль, вобраз вяземскага каманданта ў маім уяўленні з часам некалькі рассяўся. Усё перажытае тады злілося ў суцэльныя грукатлы і палаючы кашмар, у якім святлела толькі цёплая аўра гэтага надзвычай чулага чалавека. Дзякуючы Навуму Саламонавічу, ён нібы ажыў перада мной і набыў скупыя, але пільна прыкметаныя аўтарам індывідуальныя рысы: гэта быў рослы, у пагонах палкоўніка ваенны з праніклівым паглядом вачэй. Так! Вочы каманданта — вось што мне цяпер успомнілася, — праз доўгі часлон і завалы памяці. Мастакоўская памяць аўтара абудзіла, уваскрэсіла і маю зачухлую быццам бы назаўсёды памяць.

Але, магчыма, усё гэта толькі здаецца мне?

Так ці інакш, бясспрэчна тое, што Навум Саламонавіч, акрамя ўсяго іншага, валодаў і талентам пісьменніка са сваім мастакоўскім поглядам на свет і прыроду, з тонкім слыхам слова. Дазволю сабе прывесці адну толькі характэрную, на мой погляд, мастацкую дэталі: у забітага сына партызанскага камандзіра ногі гімнаста «колера ранняя арэхавай шкарлупіны»...

І напаследак, на развітанне яшчэ адзін «штрых да партрэта» Навума Саламонавіча: ён быў адналюб пачуццёвы, што зусім не азначала беднасці, абмежаванасці натуры, як можа здавацца. Наадварот. Гэта было сведчаннем яе незвычайнай цэласнасці, сілы і багацця нерастрачанага ўнутранага пачуцця. Для мяне гэта вельмі рэдкая і прывабная чалавечая каштоўнасць — быццам бы неразменны залаты чырвонец.

У яго хоры — кожны артыст

ДА 110-Й ГАДАВІНЫ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Рыгора ШЫРМЫ

«Крутыя хлопцы» — пад такой шматоб'ядкавай назвай выйшла ў «Бібліятэцы часопіса «Вожык» невялікая кніга гумару пісьменніка Васіля Ткачова.

У літаратурна-мастацкім салоне «Сустрэчы на Замкавай», што існуе пры Гомельскай цэнтральнай гарадской бібліятэцы імя Герцэна, адбылася яе прэзентацыя. Выданне кнігі чакалі з нецярплівацю і пісьменнікі, і чытачы, бо Васіль Юр'евіч — даўні гошч салона. Ён шчыра і з ахвотай дапамагае маладым талентам, дае крытычны аналіз творчасці прафесійных літаратараў, вядзе грамадскую работу, з 1989 года з'яўляецца адказным сакратаром абласной пісьменніцкай арганізацыі. У перыядычным друку з зайздросным пастаянствам друкуюцца яго творы, што сведчыць пра высокую працаздольнасць пісьменніка.

Кніга крапае перш за ўсё цеплыню, добразычлівасцю, любоўю да людзей вёскі — працавітых, адкрытых душою і сэрцам і ў нечым наіўных. Нават самыя адмысловыя хітрыкі розных адмоўных асоб — п'яніц, брахуню, сквапнікаў — пад пяром В.Ткачова атрымліваюць рысы людзей, па-чалавечы вартых шкадавання. Гэта і артыст з аднайменнай гумарэскі, які збудаваў хлёў для цешчынай каровы на штат бутафорскага, як у сваім родным тэатры, і Пахом, які хаваў самагонку асабістага вырабу ад самога сябе, і мясцовыя графаманы, хаваючыся ад якіх пісьменнік марыў правесці тэлефонны шнур у санвузел, каб і людзей не пакрыўдзіць, і час правесці з карысцю. На імпрэзе Васіль Юр'евіч зазначыў, што «нешта ў яго жыцці і творчасці ўдалося, нешта — не». Але ж п'яцідзесяцігадовы рубж для пісьменніка — тое ж, што для звычайнага чалавека трыццаць гадоў. Гэта пара росквіту таленту і ў той жа час нейкі перавал, рыса, за якой трэба спыніцца, азірнуцца на пройдзены шлях, падвесці вынікі.

З нядаўняга часу В.Ткачоў стаў вядучым аўтарскай перадачы на абласным тэлебачанні «З Васілём на прызбе», якая адразу атрымала шырокі рэзананс у шматлікай аўдыторыі гледачоў, бо ў ёй прымаюць удзел найбольш цікавыя і папулярныя асобы Гомельшчыны.

У пісьменніка шмат творчых задум: чакаюць свайго рэжысёра новыя п'есы, рыхтуюцца цыкл артыкулаў пра новыя кнігі пісьменнікаў Гомельшчыны, друкуюцца ў «Беларускай лясной газеце» публіцыстычныя творы пра людзей і справы лясгасаў вобласці. Пісьменнік заўсёды энергічны, жвавы, «у гуморы», лёгкі на пад'ём, па-жыццёваму мудры і разважлівы.

Наталля МАЛАШЭНКА,
г.Гомель

Усё пра акадэмію

У Горках жыве і працуе выдатны краязнаўца, адметны арганізатар гісторыка-краязнаўчай работы Уладзімір Маісеевіч Ліўшыц. Большая частка выдадзеных ім прац так ці інакш звязана з Беларускай сельскагаспадарчай акадэміяй. Як і новая кніга — «Беларуская сельскагаспадарчая акадэмія (студэнту-першакурсніку)», якая падрыхтавана ў сааўтарстве з Аляксандрам Цыгановам.

Здавалася б, звычайны даведнік, разлічаны на тое, каб даць уяўленне маладым людзям не толькі пра гісторыю навучальнай установы, але і падаць звесткі пра сённяшняй Горкі (з адрасамі і тэлефонамі), у тым ліку пра акадэмічныя кафедры і г.д. Ды зроблена ўсё такім чынам, што з аднолькавай ступенню кнігу адкрываеш як з практычнай патрэбай знайсці пэўны адрас, так і зацікавіўшыся гісторыяй БСГА.

Работа У.Ліўшыца і А.Цыганова — яркі прыклад для рупліўцаў з іншых ВНУ краіны. Няма ніякіх сумненняў, што падобныя краязнаўчыя даведнічныя выданні варты мець і Белдзяржуніверсітэту, і Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі, іншым акадэміям, універсітэтам, інстытутам. Галоўнае, што ў такіх кнігах і брашурах будзе чытаць, спажываць. Мо і не толькі сярод студэнтаў, выкладчыкаў, але і сярод тых, хто яшчэ думае, з якой ВНУ звязець свой лёс.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Першы раз я ўбачыў Рыгора Раманавіча ў ліпені 1955 года пасля заканчэння Магілёўскага культасветвучылішча імя Н.Крупскай і спробы паступіць у кансерваторыю на вакальнае аддзяленне.

У кансерваторыю я не паступіў — быў вялікі конкурс, — атрымаў «тры» па спецыяльнасці і забраў дакументы. Але ж знайшліся добрыя людзі, якім спадабаўся мой голас і якія дапамаглі сустрэцца з Рыгорам Раманавічам Шырмам. І вось я каля ягоных дзвярэй, сэрца мае часта тахае, ногі падгінаюцца. Я баяўся ўзяцца за дзвярную ручку і ледзь не павярнуў назад. Як раптам у галаве мільгнулі словы мамінай навукі: «Сыноч, рабі добрую справу, асцерагайся злых людзей і не бойся добрых». Я рашуча адчыніў дзверы і пайшоў на сустрэчу свайму лёсу.

Рыгор Раманавіч сядзеў на скураной канапе і размаўляў з нейкім мужчынам. Я папрасіў прабачэння за нечаканы візіт і паведаміў, чаго з'явіўся. Рыгор Раманавіч уважліва на мяне паглядзеў, потым устаў з канапы і падаў руку, як мне падалося, вельмі цёплую і занадта мяккую, і папрасіў раскажаць пра сваё жыццё. Што я і зрабіў, сляшчаючыся і ад хвалявання бянтэжачыся. Шырма заўважыў гэта і, пакалаўшы мне руку на плячо, сказаў:

— Не хвалюйся, усё будзе добра, — і прадоўжыў: — А што вы нам праспяваеце?

Я адказаў, што рыхтаваў украінскую народную песню «Дівлюсь я на нэбо» і М.Блантара «Летят перелётные птицы».

Я пачаў спяваць. Голас гучаў звонка і паслухмяна. Мне здавалася, што праспяваў нядрэнна. Як толькі скончыліся спевы, Рыгор Раманавіч запытаў у басоў, што яны мяркуюць пра мяне, ці бяруць у сваю «каманду». Басы гуртам адказалі: «З задавальненнем!». Шырма павярнуўся да мяне і сказаў:

— Я вас віншую, малады чалавек, мы вас прымаем у наш калектыў, калі не перадумаеце, заставайцеся, на рэпетыцыі.

Я з задавальненнем згадзіўся. Рыгор Раманавіч узмахнуў рукамі, і зала напоўнілася спевам. У маёй душы дзеелася нешта неверагоднае — ніколі не сніў і не думаў, што вось так блізка буду слухаць знакамты хор і бачыць вялікага чарадзея харавой музыкі.

Ці свет, ці світае,
Ці на зоры займае.
А мой міленькі, голуб сівенькі
Койкіка сядлае.

Гэта добра знаёмая з дзяцінства народная песня, якую я і сам ведаў, гучала надзвычай велічна, шырока і пляшчотна, беручы ў свой палон. Мне здавалася, я апынуўся ў казачным асяродку святла і гуку. Самому хацелася спяваць і плакаць ад радасці і ўдзячнасці за тое, што я, вясковы хлапец, апынуўся ў храма высокага харавога мастацтва.

Адчуванне, якое нарадзілася тады ад той песні, засталася са мною на ўсё жыццё. І калі цяпер я чую яе, сэрца зноў і зноў перапаўняецца цеплынёй, жаданнем зрабіць людзям нешта добрае, карыснае.

Рэпетыцыя скончылася. Рыгор Раманавіч падышоў да мяне, узяў за локаць, запрашаючы адзіці крыху ўбок, і яшчэ раз паведаміў, што бярэ мяне ў хор. Пацікавіўся прычынамі кансерваторскіх няўдач, а потым, выслушаўшы маё тлумачэнне, падбэдзёрыў і заўважыў, што мае кансерваторскія яшчэ наперадзе, бо наперадзе ўсё жыццё.

— А вось песня, якой вы хочаце прысвятці гэта жыццё, патрабуе да сябе сур'ёзных адносін — шчырасці, вернасці. Яна далікатная і ранімая, як чалавечая душа, без якой і яна, песня, не зможа быць праўдзай. І наогул, важна жыць на свеце сумленна, цалкам аддаваць сябе справе, якой займаешся.

Мудрыя словы Рыгора Раманавіча сталі маім галоўным жыццёвым прынцыпам. Ад сустрэчы з ім у мяне, здалося, выраслі крылы.

Мой прыход да шырмаўцаў адбыўся ў перыяд значнага ўзлёту іх выканаўчага майстэрства і атрымання заслужанай славы. У лютым 1955 года хор Шырмы прымаў удзел у дэкадзе беларускага мастацтва і літаратуры ў Маскве, пасля якой Рыгору Раманавічу было нададзена званне народнага артыста СССР, а хор перайменаваны ў Дзяржаўную харавую капэлу БССР.

Гэта была заслужаная ацэнка беларускаму харавому калектыву, які не абмяжоўваўся ў сваім рэпертуары творами нацыянальнай спадчыны, а смела асвойваў сусветную, рускую і савецкую харавую класіку.

Каб не спазніцца...

КАМЕНТАР ДА АПОШНЯГА ЛІСТА МАСЕЯ СЯДНЁВА

Наша знаёмства было непрацяглым, але ўзаемна пранікнёным. Захапіў ён мяне адразу багаццем, спавядальнасцю сваёй лірычнай душы, светлым маладым настроем і жорсткімі выпрабаваннямі над лёсам яго героя-нацэма Рамана Карзюка (аднайменны твор). Усхваляванае слова Мاسея Сяднёва, разам з іншымі тварэннямі нашых пісьменнікаў-эмігрантаў, прамовіла да мяне восенню 1991 — у ціхім пакойчыку Беларускай бібліятэкі ў Лондане, пад апекай далікатна-клапатлівага а.Аляксандра Надсана. Тады ж, уражаны прачытаным, нечаканым адкрыццём новае мастацка-псіхалагічнае натуры чалавечай: у нечым блізкае, сугучнае твайму ўласнаму інтымнаму свету, паслаў я, удзячна ўзрушаны чытач, у заакеанскі Глен Коў сваю кнігу пра Францішка Скарыну (мой дароўны надліс, дарэчы, быў узноўлены на старонках «Масеевай кнігі», 1994). Майстар адгукнуўся адразу, ужо на маскоўскі адрас, шчодра, кранальнімі радкамі, шчырымі, нязмушанымі пажаданнямі плёну ў далейшай працы.

Потым былі сустрэчы ў Мінску — на першым З'ездзе беларусаў свету, на канферэнцыі «Культура беларускага замежжа», ладжаных згуртаваннем «Бацькаўшчына». У апошнюю з сустрэч, сілкуючыся пры супольным стале, разам таксама з мудра-ўсмяшлівым Янкам Брылём, рашыўся я на нечаканую праранову Масею Ларыёнавічу — наведаць мой родны Чэрвень, менавіта будынак тае самае турмы (цяпер там месціцца псіхіятрычны шпіталь). Гэта ж на падворку тае змрочнае, за калючым дратам будыніны чэрвеньскім грымотным ранкам 1941 да зняволеннага, асуджанага на смерць вязня Сяднёва прыйшло раптоўнае выбаўленне. Выпадковым чынам уратаваны ад расстрэлу нявольнік, як пазней сам успамінаў, падаўся ігуменскім шляхам, пехатой, на радзіму, у бок Магілёўшчыны... Праўда, спадар Масей тады не падахвоціўся на праранову, магчыма, і не зусім тактоўнаю з майго боку. А вось дзюмома сваімі кнігамі адарыў, пасведчыўшы ўзрушлівымі аўтографамі нашу сардэчную ўзаемнасць. Нашто, скажы, між Захадам і Усходам Вачамі сінімі ты прарасла?.. (Беларусь, 1947).

Два толькі радкі. А колькі ў іх шчымылівага характа, неспаталёнае-невыймаўнае тугі-трывогі сыноўняе да цяжавечнае Бацькаўшчыны.

Пазней наспела другая патрэба патурбаваць мілага Суродзіча на далёкім амерыканскім беразе. І прычынай таму — іншы пазт, публіцыст Яўген Маланюк (1887 — 1968) — адна з

найскравейшых творчых постацей ва ўкраінскай эміграцыі, а цяпер высока ўзнаная ў духова-культурным жыцці братняй Украіны. Між іншым, яго востра палемічны артыкул «Маларасійства», зместам тыпалагічна дужа крэўны праблема беларускай пракавечнай хваробы «западнарусизма», друкаваўся ў «Скарынічы» (1993, вып.2) у перакладзе на беларускую В.Рагойшы). Захапляла мяне й захапляе абок высока сімвалічнай эстэтыкі надзвычайна грамадзянска прыўзнятае, нацыянальна-балесны, ня раз выбуховы пафас гэтага творцы, «украінскага Ераміі» — у спавядальным працтве сугучнага нашаму Янку Купалу. І якім жа прыемным было маё здзіўленне, калі падчас аднаго з чародных «набегаў» на бяссценныя засека-скарбіны пад чуйным наглядом Ганны Запартыкі (БДАМЛіМ), сярод папер М.Сяднёва, пераказаных ім раней на радзіму, на захаванне ў архіве, натрапіў я на кароценькі ліст Маланюка да беларускага пазта. Значыць, падумалася, кантактавалі між сабой, а можа, і глыбей узаемнічалі абодва Парнасікі-выгнаннікі. Разгарнуць бы, абнародаваць, запаліўся тады думкай, гэтую, нязнаную, па ўсему мяркуючы, каштоўную старонку ў леталісе беларуска-ўкраінскага творчага сваяцтва.

А тым часам мой старэйшы калега па інстытуце, вядомы філолаг-україніст Ю.Барабаш, ведаючы і ўсяляк падтрымоўваючы ва мне «маланюкавае» нераўнадушша, зайтрыгваў аднойчы нечаканай «бібліяграфічнай» падказкай. А менавіта: у украінскім студэнцкім часопісе, друкаваным у Празе (1924), Яўген Маланюк прызна адгукнуўся быў на пазтычны зборнік «Нейкага беларуса». Спяшаюся ў галоўную Расійскую бібліятэку (былая «Ленінка» — цяпер 8 год ужо як недаступная, праз аварыйны стан, для наведвальнікаў), замаўляю згаданы перыёдык. Троху ўсхваляваны, гартаю старонкі і ў самым канцы вока засяроджваецца на чаканай тэме: 1. Podgórski-Okolów. Białorus. Poezje. Wilno, 1924. «Дивна річ, — заварожваюць ужо першыя словы рэцэнзента, — кніжка прэчасных паезій, пісаных польскою мовою... повна журби і смутку за Білоруссю, повна чистой эмігрантской нудги и чисто эмігрантского болю». І цытаванае ўслед двухрадкоўе нібы зрокава пасведчае тую самую журбу і чысціню «беларускага пазта... польскай культуры»:

O ty, daleko, ty niezastapiona,
Zielona moja ziemia białoruska...
Спробы мае адушкаць у Маскве, Мінску, Пецярбурзе (пайшлі таксама запты ў Вільню,

Пасля заключнага канцэрта, які прайшоў 21 лютага 1955 года ў Вялікім тэатры Саюза ССР — другое аддзяленне адкрывалася сольнай праграмай хору Шырмы, — на старонках газеты «Правда» з'явіўся аб'ёмны артыкул галоўнага хормайстра Вялікага тэатра А.Хазанова пад назвай «Певцы, музыканты, танцоры Беларусі». У ім аўтар, у прыватнасці, пісаў: «Государственный хор Белоруссии (художественный руководитель и дирижер Г.Ширма) пользуется большой популярностью в республике и известен далеко за её пределами. Этот коллектив несет советским слушателям культуру самого трудного вида хорового искусства — пения а капелла (без музыкального сопровождения). Обширный репертуар хора насчитывает свыше 300 произведений. Хор отличается прекрасным певческим строем, чистой интонацией, отличной дикцией, образцовым ансамблем, тонкой выразительностью исполнения. Можно порадоваться такому успеху дирижера Ширмы и руководимого им хора».

Зразумела, такая высокая ацэнка не магла не радаваць і артыстаў, і іх кіраўніка. Прываенне хору звання капэлы не дала калектыву ні хвіліны паслаблення. Выступалі амаль штодзень: з раницы рэпетыцыя, вечарам — канцэрт.

Выязныя гастролі па Беларусі і за яе межамі былі звязаны з немалымі нязручнасцямі (пераезды і гасцініцы, а то і жыццё па месяцу ў вагонах). І нягледзячы на ўсе складанасці, пастаянна вялася рэпетыцыйная работа — вывучаліся новыя творы і адшліфоўваўся канцэртны рэпертуар. І пры ўсім гэтым напружаным жыцці Рыгор Раманавіч ніколі не паказваў сваёй стомленасці, незадаволенасці, а, як заўсёды, на рэпетыцыях і канцэртах быў у добрым настроі і не забываў дасціпна пажартаваць.

Узыхоўшы на дыржорскае месца, Шырма вітаў свой калектыў з цёплай усмешкай і заўсёды з паклонам, незалежна ад асабістага настрою. Падкрэслена нізка кланяўся той харавой партыі, якая на папярэднія рэпетыцыі аб канцэрте правяла сябе найлепш. Вітанні і паклоны Рыгора Раманавіча не былі нечым вонкавым, штучным. Тут выяўлялася

Варшаву — безвынікова) аказаліся марнымі. Заўважаны Я.Маланюком зборнік Падгорскага-Аколава дасюль мне ня званы, таму цяжка меркаваць пра значнасць яшчэ аднае нашае страты на айчынным пазтычным палетку, якую кранальна суперажываў украінскі пазт-эмігрант: «Поэт чужою мовою так до болю пераакрасно, до болю міцно співае про «gównin twoich łona»... про те, що йому «droższy ponad Akropol — na złotcu drzazcy biały Koryu» (хаця рызыкаўнае, знарочыста рыфмаванае проціпастаўленне сціплага беларускага мястэчка легендарным Афінам мяне, папраўдзе, не вельмі кранала, хутчэй насцярожвала). Тут больш істотным было надзіва трапнае і спачувальнае пранікненне ўкраінскага творцы ў пакрычастыя лёсы блізкароднай культуры.

Адсюль тэма «майго Маланюка», выяўлення яго больш глыбокіх і трывалых повязей з беларушчынай стала яшчэ адным маім даследчым клопатам, цалкам аддацца якому перашкаджалі іншыя службовыя праблемы ды, па шчырасці, штодзённая мітульга. Не дадаў «пашуковага» імпульсу і пісьмовы запыт да сп.Вітаўта Кіпеля након магчымых «маланюковых» слядоў у фондах Беларускага Інстытута Культуры і Мастацтва ў Нью-Ёрку, адкуль ласкава паведамілі пра адсутнасць якіх кольвечы, звязаных з гэтай фігурай, матэрыялаў. Заставалася адзіная — першая і апошняя — надзея: Сяднёў!

Спадару Масею і паверыў я свой неспакой у прывітальнай паштоўцы напярэдадні Новага — 2000 — года. Водгук-ліст з Глен Коў у Маскву надышоў як на ўнушальную адлегласць адносна хутка (з Мінску пісьмы ідуць, калі не «паўзучы», здараецца, куды марудней). Дзве староначкі машынапісу, у палову аркуша, праўленага ў некалькіх месцах знаёмай, але, відаць было, няўпэўненай, аслабелай рукой. Зноў ж тая самая сяднёўская ласка, мудрасць, шчырасць і ледзь улоўная стрымана-сумнаватая смяшынка — запомненая пры сустрэчах з яго жывога абаяльнага аблічча. Чытаў я, прашпітываў пра сябе светлагонныя радкі з цёплым узрушэннем і... з нейкім неадчэпным шчымыліва-трывожным прадчуваннем...

Таго ж дня падзякаваў Яму ў адказ ды з лістом разам запакваў бандэролю дзве свае кніжачкі — «Жывом!», «Будам жыць!». На пошце адрасаваная за акіяна пасылка заважыла на ладнаваты грош: патрэбнае сумы ў кішэню не нашкрэблася. Але лагодна паглядам жанчынка-паштарка з-за акенца спачувальна зірнуўшы на разгубленага кліента, адразу прапанавала выйце: паліма, маўляў, не авія, а

Вера Аляксандраўна

Распавядала дзятве пра цудоўны свет музыкі, «у госці» прывозіла цікавых творчых людзей: кампазітара, выканаўцаў.

Вера Сізко марыла пра тое, каб у Мінску быў створаны музей Рыгора Раманавіча Шырмы. Шукала аднадумцаў. Рабіла заходы, каб мара ажыццявілася. Прынамсі, «церабіла» кіраўніцтва роднага Саюза кампазітараў... Тыя, хто праводзіў Веру Аляксандраўну ў апошнюю дарогу, раскажыце, што старшыня саюза Ігар Лучанок даў над яе труной клятву: прадоўжыць справу, распачату старэйшай калегай, дамагчыся стварэння музея Р.Шырмы.

Калісьці ўвасобіцца высакародная мара. І з'явіцца ў Мінску яшчэ адзін дом з музыкаю душой. З кнігамі, альбомамі, нотамаі, фанаграмамі. З традыцыямаі. Зусім як той, у якім жыла Вера Аляксандраўна. Тут будзе і яе нягледная прысутнасць.

С.БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: В.Сізко ў маладосці; з матуляй і дочкамаі; з І.Лучанком.

Аўтобус паварочвае з праспекта на колішнюю Друкарскую, і я па даўняй звычцы вітаю позіркама знаёмыя акецы на сёмым, апошнім паверсе вуллага дома. Цяпер тут живе з сям'ёй яе малодшая дачка, піяністка. Старэйшая, музыказнаўца, ужо даўно, скончыўшы кансерваторыю, паехала ў падмаскоўны горад Клін, дзе напаткала ўласны лёс, дзе і яе домам зрабіўся славуы Дом-музей П.Чайкоўскага. Сама ж Вера Аляксандраўна свой мінскі дом пакінула ў 1999-м. Назаўсёды. Як некалі яе матуля, што пражила без малаго сто гадоў, як заўчасна памерлы муж — вядомы флейтыст, педагог, эрудзіраваны, далікатны й дасціпны чалаек Сцяпан Сізко.

Дом гэты — з яго някідкім інтэлігенцкім побытам і яркай, шчырай, шырокай музыкаю душой — гэты дом «трымала» і «вяла» Вера Аляксандраўна. Яна была з пароды трывушчых, нязломных людзей, а вась не дачкалася свайго чарговага юбілею, пакінула зямны свет на два гады раней, і прыгожую дату «85» адзначылі ўжо без яе.

Развітанне з ёю было настолькі сціплае і ціхае, што многія проста нічога не ведалі пра жалобную падзею і яшчэ доўгі час пыталіся, заўважыўшы ў філарманічнай зале чыюсьці прыгожую сівізну: «Гэта не Вера Аляксандраўна? Дзе, дарэчы, яна? Не прапускае ніводнай значнай імпрэзы, а тут — няма...» Горка думаць, што ў ліку тых, каго не абвясцілі, апынулася і я. Ці не таму дагэтуль на канцэртах углядаюся ў постаці з рэдкаснай, незафарбаванай, кідкай сівізною, нібы пытаючыся ў сябе: «Можна... Вера Аляксандраўна?»

Так, з дня нараджэння музыказнаўцы, педагога, прапагандысты творчасці беларускіх кампазітараў, актыўнай дзяячкі кампазітарскага саюза Веры Сізко прыбліжкі 85 гадоў, мінае восемдзесят шосты.

У 1983-м яна падарвала мне складзеную ёю кнігу ўспамінаў пра Р.Шырму, напісала: «На добры ўспамін аб прыгожым жыцці вялікага чалавека». Нядаўна зноў пагартаўшы знаёмы старонкі, прыгадала... яе. Самаадданую, энергічную ў чыне адказнага сакратара Саюза кампазітараў. Патрабавальную, бескампрамісную ў якасці слухача канцэртаў. Зычлівую, захопленую і строую ў стасунках з таленавітай моладдзю. Настроеную на творчы пошук, іранічную, па-максімалісцку бязлітасную да аб'екта свайго крытыкі аўтарку «ЛіМа».

Зразумела, яна пісала не толькі ў наш тыднёвік. У штотдзённых газетах і часопісах з 1959 г. з'яўляліся яе публікацыі пра П.Падкавырава і Р.Пукста, Ю.Семянюку, І.Лучанку, Л.Шлег, У.Солтана, пра іншых беларускіх творцаў і выканаўцаў, пра музыкальны прэм'еры і выданні. Апроч таго, В.Сізко на працягу пяці гадоў узначальвала музыканае вяршанне Беларускага радыё, дзе, сярод іншага, рупілася пра запісы нашых выканаўцаў для фанатэкі ў сесіязнага радыё. Яна, атрымаўшы спецыяльную адукацыю ў Мінску, ва Уральскай і Ленінградскай кансерваторыях, свой досвед музыказнаўчы-гісторыка імянулася скарывіцаў усебакова: як педагог, лектар, публіцыст, арганізатар, асветнік.

У апошнія гады жыцця Вера Аляксандраўна шмат энергіі аддавала менавіта аветніцтву. Сапраўднае падзвіжніцтва — яе шэфства над сельскімі школамаі Мінскага раёна! Сама арганізавала, сама кіравала музыкальнымі лекторыямаі ў вёсках Новы Двор ды Каралёў Стан.

Калектыў штотдзёніка «Літаратура і мастацтва» выказвае шчырае спачуванне галоўнаму рэдактару **Алесю ПІСЬМЯНКОВУ** з выпадку смерці маці **Мары Сямёнаўны**.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне сябру сакратарыята **СБП**, галоўнаму рэдактару штотдзёніка «Літаратура і мастацтва» **Алесю ПІСЬМЯНКОВУ** з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці **Мары Сямёнаўны**.

Калектыў рэдакцыі і рэдакцыйная калегія часопіса «Полымя» выказваюць глыбокае спачуванне члену рэдакцыйнай калегіі **ПІСЬМЯНКОВУ** **Алесю Уладзіміравічу** ў сувязі з напаткаўшым яго вялікім горам — смерцю маці **Мары Сямёнаўны**.

Калектыў Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы выказвае глыбокае спачуванне паэту і шчыраму прыхільніку Купалавай спадчыны **Алесю ПІСЬМЯНКОВУ** з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — смерці матулі **Мары Сямёнаўны**.

ягона шчыра падзяка людзям, з якімі ён працуе, вялікая павага і любоў да іх. Яго прастата, чалавекалюбства накладвалі адбітак на адносіны да кожнага чалавека, якога б рангу ён ні быў.

Між тым, ён ніколі не прапускаў парушэнняў працоўнай дысцыпліны, дрэнных паводзін з боку артыстаў. А такое здаралася часта, асабліва на гастролях, дзе з'яўлялася больш розных спакусаў. У такі час Шырма быў вельмі ўзрушаны: твар становіўся хмурым, амаль нерухомым, а вусны і бровы — значна большымі, чым заўсёды, закрываючымі рот і вочы, ад чаго словы, якімі ён «чысціў» свавольнікаў, здаваліся цяжкімі, як жалезныя малаток. У такі час мы стараліся не пападацца пад яго гарачую руку. Бывалі выпадкі, што парушальнікаў адпраўлялі ў Мінск, незалежна ад таго, дзе знаходзілася капэла. Пры добрым настроі і нязначных парушэннях, кожны мог атрымаць сваю порцыю папрокаў у знешне далікатнай, добраазычлівай форме, напрыклад: «Ты не гарыш, а дыміш». А свае заўвагі, як правіла, ён перасыпаў іранічнымі народнымі параўнаннямаі, якія сыпаліся як з рукава: «Прыгожа, хлопцы, праспявалі, прыгожа — лупянулі, як лапцем у луку, і, задаволеныя, ухмыляецеся...»

Любіў Рыгор Раманавіч народнае слоўка і ўмеў выказацца па-народнаму проста, вобразна і дакладна. За такія калючыя выказванні артысты ніколі не крыўдавалі на свайго кіраўніка, бо ведалі, што заслужылі іх.

Ён любіў нас, а мы ўзаемна яго — шчыра і аддана. Тое, што да самазабыцця аб'ядноўвала нас, артыстаў, з ім — была народная песня.

Беларуская народная песня для Рыгора Раманавіча з'яўлялася нечым большым, чым справа жыцця. Ён быў апантана зачараваны ёю і адчуваў яе глыбінны вобразна-эмацыянальны свет. Гэтыя свае адчуванні і зачараванне імкнуўся перадаць і нам, спевакам. Кожны новы харавы твор, праспяваны нашай капэлай, становіўся падзеяй. Гэтак папярэднічала, мы ведалі, вяліка і напружаная праца яго інтэрпрэтатара — Рыгора Раманавіча. Перш чым уключыць новую песню ў рэпертуар капэлы, ён доўга і грунтоўна вывучаў яе, тым часам вызначаючы сваю трактоўку ідэі і вобразна твора.

Рэпетыцыі Шырма часта ператвараў у своеасаблівы лекцыі па гісторыі песенна-харавога мастацтва, пры гэтым маэстра ўжываў розныя вобразныя параўнанні і метафары. Напрыклад, казаў, што партытура — гэта толькі шкілет харавога твора, выканаўцы ж даюць яму жыццё: цела, мускулы, а галоўнае — душу.

Душа ж песні залежыць ад спевакоў і дырыжора. Пры развучванні чарговага твора Рыгор Раманавіч — у залежнасці ад тэхнічнай і мастацкай складанасці — ставіўся да яго парознаму. Пры просценцкім хоры — спявалі адразу са словамаі. Калі ж у той ці іншай партыі не атрымлівалася, Шырма прасіў канцэртмайстра Юрыя Семянюку праіграць спевакам асобна на фартэпіяна іх музыкальную фразу некалькі разоў.

Напачатку Шырма амаль не звяртаў увагі на дакладнае выкананне мастацка-дынамічных вартасцяў твора. У асноўным кантраляваў чытанне нот, сачыў за інтанацыяй і дыкцыяй, зусім не шкалярыў спевакоў за дрэбныя памылкі, недапрацоўкі. Рэпетыцыі звычайна праходзілі спакойна, нека па-хатняму, таму кожны з артыстаў працаваў шчыра і сумленна.

Дзе вытокі Шырмавай славы, усенароднага прызнання і любові? Адказ знайсці не проста, хаця, здавалася б, усё ляжыць на паверхні. Бясспрэчна толькі адно: Рыгор Раманавіч Шырма — з'ява глыбока нацыянальная, феноменальная. Як і ўсякі нацыянальны феномен, ён увабраў у сябе ўсё лепшае, што ёсць у народзе, у яго творчасці — мудрасць і высакароднасць. А галоўнае, усвядоміў сябе сынам свайго этнасу, якому ён служыў сэрцам і душой усё жыццё.

Аднак усё гэта толькі агульныя развагі пра шырмаўскі феномен, унікальны па сваёй прыродзе і, магчыма, адзіны ў гісторыі сучаснай харавой музыкі. Сапраўды, ён нарадзіўся ў прастай сялянскай сям'і, дзе не было ні прафесійных музыкантаў, ні спевакоў. Вясковы хлопец, які не вучыўся ў кансерваторыі, нават музыкальным вучылішчы, раптам робіць смелы выбар — звязвае свой лёс з народнай песняй, з харавымі спевамаі як дырыжор. Ён зусім не валодаў прафесійнай тэхнікай дырыжыравання, не браў урокаў працы з хорам, у яго не было настаянікаў харавых спеваў. Зрабілі, мне здаецца, Шырму вялікім мастацкім кіраўніком і дырыжорам нашага часу дзве акалічнасці: прыроджаны талент музыканта і самаахвярная працавітасць. Бо чым іншым можна растлумачыць той факт, што Рыгор Раманавіч, не маючы ніякай музыкальнай адукацыі, узяўся на вяршыню харавога мастацтва.

Нездарма пісьменнік А.Фадзееў, аднойчы наведваючы выступленне хору Шырмы, пісаў Рыгору Раманавічу: «...Усё вам падуладна — ці не гэта і ёсць шчасце ў мастацтве?»

Аляксандр ЖУРАЎ,

дэкан факультэта культуралогіі Беларускага ўніверсітэта культуры

«малой скорасцю». Што ж, згадзіўся, спакайнеючы: праз месяц акі даплыве. «Доплывет!» — салідарна ў адказ усміхнуліся жаночыя вусны, — нікуды не денется.

Магчыма, «даплыў» той пакет да месца прызначэння. Толькі адрасат яго ўжо не ўгледзеў — ні ліста, ні кніжак. У хуткім часе з Мінску, ад Віталія Скалабана даведаўся: Масей Сяднёў адышоў у іншы свет.

Жаданне пакойнага дачакацца працы пра Яўгена Маланюка ва ўкраінска-беларускім дыялогу цяпер успрымаецца як заповіт — для мяне, для калег-беларусістаў, україністаў. Тым болей, што пачатковы, па высокай меры чырвоны радок мяркуемай працы ўжо створаны — апошнім лістом светлай памяці беларускага Паэта.

Ніжэй прапануюцца чытану абодва — Масей Сяднёва і мой, у адказе, лісты.

Дарагі, вельміпаважаны Спадар Аляксей. У маё хворасці Вашае святочнае слова было найлепшым лекам для мяне. Стылістычна і рытмічна ў сукупнасці яно набыло чудадзейную сілу. Дык шчыра-шчыра дзякую. У маіх «праведных клопатах» гэта тое, што яшчэ трымае мяне. Як доўга?

Зычу Вам у Новым Годзе, у новым сталяцці шчасця і поспеху, здароўя і сілы напісаць яшчэ адну асаблівую кнігу пра народ наш паспаліты.

Пытаецца пра Яўгена Маланюка, ці ведаў яго асабіста. Вашае пытанне ўзбудзіла ў мяне шырокую тэму маіх украінскіх сувязяў. Насьветліць гэтую тэму, як хацелася б, няма змогі, дык спынюся тут на найбольш зырккіх момантах.

Рэгенсбург. Лягер для перамешчаных асобаў (ДП лягер). Антон Адамовіч просіць мяне пачытаць новыя вершы на сустрэчы з адным вялікім украінскім паэтам. Ён цікавіцца беларускай паэзіяй. Глядзі, не падкачай. Пытаюся, хто ён такі. Скажу, дык ты яшчэ спужаецца. Знаёмства адбылося — Яўген Маланюк просіць мяне пачытаць свае вершы. Я сыпаў і сыпаў, задаволены, што госьць слухае ўважліва. Па сканчэнні Маланюка зацікавілі мае радкі: «Патушыла полымя ў пазце холаднасць няўмольная ўладык».

У Гановэры пасьяла майго выступлення камэндант лагера, прафэсар (ня памятаю) каб дагэдзіць мне, сказаў — толькі моваю Шэўчэнка можна выказаць пануцьці ад маёй паэзіі. Доўга гаварыў, да зморанасці аб украінска-беларускіх узаемаінах.

Назад да Маланюка. Пісямко А.Маланюка, пра якое Вы згадваеце, выліканна ад чытанья Маланюком майго «Галубінага сэрца». Там гаворыцца між усяго іншага, як галубок, склаўшы крыльце, падаў долу. Адсюль жаданье Маланюка, каб я не складваў сваіх крылаў. У гэтым «Сэрцы» шмат мяне самога.

Дык гэтулькі, дарагі Аляксей, пра Вашае пытанне адносна Маланюка. Пісаў, як папала, выбачайце. Не звяртайце ўвагі на мае па-

мылкі і на мой выклад.

Яшчэ раз шчасця, здароўя, хацеў-бы дачакацца Вашай працы пра Маланюка ў украінска-беларускім кантэксце.

Усяго добрага
28.12.2000
М.Сяднёў
19 студз. 2001 г.

Даражэнькі Масей Ларыёнавіч.

Сёння Дзень хрышчэння Гасподняга — Вадохрышчя, які звыклася ў нас казаць. Толькі што вярнуўся дахаты з бутлем свяцонае вады, напоўненым з бруістага ручая, што пульсуе ў расколіне, з глыбіняў, між тымі самымі Холмамі Крылатскімаі, дзе цяпер жыў. Калісьці Іван Грозны (Жахлівы), рушыўшы з сваім абозам на Лівонскую вайну, меў у гэтым месцы першы ад Крамля прыпын, тутажж, вярнуўшыся з паходу, на памятку аб сваёй перамозе (спялялёным Полацку таксама...) загадаў закласці царкву Ражства Прасвятой Багародзіцы. Пазней Пётра І фундаваў узвядзенне на гэтым жа месцы цаглянага храму, які толькі нядаўна вярнулі вернікам і пачалі аднаўляць. Дык вось за вадой музею адстаяць з гадзіны дзве, а праціснуцца ў царкву праз густы, расцягнуты на колькісот метраў тлум, сілоў ня стала. Але падняўся ў сваю кватэру, на 11 паверх, трошку прасвятлелым, душэзна злагоджаным, з тым светлым, малітоўным настроем, калі і маўчыцца хораша, і слова шчырае само набягае на вусны. Прызнаюся: у спомненым храме з прычын зразумелых пакуль не дайшло і магчыма не дойдзе да маёй спеведзі, хоць грахі ў сабе цягаць неадпушчанымі што раз цяжэй, нязносней. У Менску ж, колькі ні наведваюся, ніяк не даласці беларускае службы. І святая, інтымная справа міжволі набывае адзнакі нейкае знарочытасці, якогось мерапрыемства — нядобра! Як жа быць, спадару Масею?

Гэта ж Вашае мілае лісьцянка разварушыла, расчуліла мяне — хоць спавядайся. Калі дойдзе да «Маланюка», згадкі бяцэнныя Вашыя скарывіцаўца цалкам. На «асаблівую кнігу», да якое ласкава мяне падбіваеце, ужо не маюся, амаль выпетрыліся глудзы, усохлі пачуцці. Можна, сёе-тое з тых мрояў і боляў «асаблівых» адклалася ў дасылаемых Вам кніжках. Першая з іх («Жывом!») стракаціць процьмай тэхнічных памылак — прабачце. На Антона Адамовіча таксама завёў творчае «дасье», нядаўна здаў у друк артыкул пра ягоную канцэпцыю беларускага гісторыка-літаратурнага працэсу. Увогуле лічу гэтую постаць выключнай у нашай творчай спадчыне, нацыянальнай думцы. Калі б, шануючы пане Масею, захацелі колькі драбніц падаць пра гэтую неардынарную асобу... Але я, мабыць, надужываю Вашаю ласкай.

Галоўнае — дзякуй Вам агромністы за нязвычайна чалавечы і боскі водгук на маё запітанне.

Шчасці Вам Божа!

Аляксей КАЎКА

Врончанка — першы перакладчык Шэкспіра і Міцкевіча

Нядаўна споўнілася 200 гадоў з дня нараджэння выдатнага рускага географіста і географа, цудоўнага паэта-перакладчыка Міхаіла Паўлавіча Врончанкі (1801—1855). Ён нарадзіўся ў Копысі Магілёўскай губерні (цяпер гарпасёлак у Аршанскім раёне Віцебскай вобласці) у сям'і святара. Скончыўшы Магілёўскую гімназію, Врончанка паступіў на славетны факультэт Маскоўскага ўніверсітэта, але неўзабаве перайшоў на вайсковую службу і быў залічаны ў світу імператара Аляксандра I (верагодна, па пратэкцыі старэйшага брата Фёдора Паўлавіча Врончанкі, рускага дзяржаўнага дзеяча, пазней міністра фінансаў). У 1823 г. прапаршчык М. Врончанка праводзіў трыангуляцыйныя работы на тэрыторыі Віленскай губерні. Гэтая работа яму спадабалася, і ён прымае рашэнне атрымаць грунтоўную адукацыю па астраноміі і географіі ў Дэрптскім універсітэце пад кіраўніцтвам прафесара В. Струве — будучага акадэміка Пецябургскай акадэміі навук, заснавальніка і першага дырэктара Пулкаўскай абсерваторыі. Пасля заканчэння ўніверсітэта (1827) Врончанка служыў у Пецябургу пры Ваенным міністэрстве. Ён дасканала валодаў нямецкай, англійскай, французскай і італьянскай мовамі. У сувязі з пачаткам чарговай руска-турэцкай вайны быў накіраваны ў 6-ы пяхотны корпус дзейнай арміі, размешчанага палізу Канстанцінопаля, для тапаграфічнай падрыхтоўкі тэатраў ваенных дзеянняў на Балканах.

У канцы 1833 г. Врончанка, авалодаўшы да таго часу турэцкай і грэчаскай мовамі, быў накіраваны ў Малую Азію, на тэрыторыю пера-

можанай Турцыі, для збору ваенна-геаграфічных і статыстычных звестак пра насельніцтва, прамысловасць, гандаль, клімат і прыродныя багацці гэтай амаль не даследаванай у той час краіны. Ён стаў шырока вядомы ў Расіі і Еўропе як географ. У выніку падарожжа па Малой Азіі (1834—1836) апублікаваў географічную манаграфію ў 2-х частках "Обозрение Малой Азии в нынешнем ее состоянии".

У 1845 г. палкоўнік Врончанка стаў адным з 17 членаў-арганізатараў рускага географічнага таварыства, у лік якіх уваходзілі вядомыя падарожнікі адміралы Ф. Літке і І. Крузенштэрн, акадэмікі К. Бэр і В. Струве. На жаль, падзвіжніцтва М. Врончанкі ў галіне географіі яшчэ мала каму вядома. Яго больш ведаюць як першага паэта-перакладчыка Шэкспіра, Гётэ, Байрана, Міцкевіча...

У 1827 г. Врончанка надрукаваў у часопісе "Московский телеграф" пераклады з "Гамлета" Шэкспіра і "Манфрэда" Байрана, праз год апублікаваў у друку свой першы поўны пераклад "Гамлета", які выклікаў захопленыя водгукі з боку В. Бялінскага. Врончанка паставіў перад сабой задачу выканаць пераклад гэтага дзівоснага твора так, каб зрабіць па магчымасці дакладную яго копію на рускай мове, захаваўшы "красоты подлинника". Ён добра валодаў усімі асноўнымі еўрапейскімі мовамі і сам з юных гадоў захапляўся паэзіяй. Бялінскі, характарызуючы Врончанку як "чалавека, які страшна любіць Шэкспіра і валодае талентам паэзіі", адзначыў вартасці яго перакладу: "Усе лірычныя месцы, у якіх Врончанка цал-

кам перадаў магутную паэзію Шэкспіра, даказваюць нам, што пераклад Шэкспіра — яго справа... Што ж да песень Афеліі і ўвогуле ўсіх лірычных месцаў, то, паўтараем, Врончанка перадаў іх не толькі паэтычна, а і па-мастацку".

У "Невском альманахе на 1828 год" быў апублікаваны пераклад "Манфрэда" Байрана. У тым жа годзе быў надрукаваны пераклад "Дзядоў" Міцкевіча. А. Пушкін і В. Жукоўскі, А. Грыбаедаў і П. Вяземскі ўпершыню даведліся і па годнасці ацанілі Адама Міцкевіча дзякуючы гэтаму перакладу Врончанкі.

Перыяд знаходжання Врончанкі на Балканах таксама стаўся прадуктыўным. У 1831 г. ён надрукаваў у "Одесском альманахе" пераклад паэмы Міцкевіча "Конрад Валенрод" і "Сон Сарданапала" з аднайменнай паэмы Байрана, у "Московском телеграфе" (1832) № 20 часткова быў надрукаваны "Кароль Лір" Шэкспіра.

Вярнуўшыся з Малой Азіі, Врончанка закончыў пераклад "Макбета" Шэкспіра і апублікаваў яго ў 1837 г. З рэцэнзіяй на гэты пераклад асабліва цікавае ўважэнне водгук акадэміка П. Плятнёва: "Врончанка з поўнай павагай глядзіць на арыгінал і, па магчымасці, ні ў чым ад яго не адступае. Яго ўважлівасць шырыцца да таго, што ён перадае арыгінал з радка ў радок: праца неверагодная, мяркуючы па адрозненні моў англійскай і рускай, з якіх у першай гэтак жа шмат аднаскладовых слоў, як у другой шматскладовых. Сапраўды добры пераклад і не можа быць выкананы без гэтага пашанотнага пачатку. Вялікі та-

лент, як сама прырода, нічога не нараджае без глыбокай значнай думкі".

У 1844 г. дзейнасць перакладчыка дасягнула свайго апагею — ён апублікаваў пераклад "Фаўста" Гётэ і даў падрабязны каментар да гэтай паэмы.

Хутка ён узначаліў трыангуляцыйныя работы на поўдні Расіі, на велізарнай прасторы ад Кішынёва і Адэсы на захадзе да Астрахані на ўсходзе. Праца доўжылася 6 гадоў. Падарваны арганізм ужо не мог змагацца з сухотамі, і ў 1855 годзе Врончанка памёр.

Славу генерал-маёр пахаваны ў Харкаве. Там, дзе яго напаткала смерць. Ці не варта перанесці яго прах на радзіму — у Копысі, паставіць тут помнік Міхаілу Паўлавічу. Ён гэтак заслужыў усім сваім сумленным жыццём, падзвіжніцтвам у навуцы і літаратурнай дзейнасцю.

Валерый ЯРМОЛЕНКА

ЗАСНАВАЛЬНИК
ГА "Саюз
беларускіх
письменнікаў"
ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Павел ВЕРАБ'ЁЎ,
Алесь ГАУРОН —
адказны сакратар,
Мікола ПЛЬ,
Уладзімір МАРУК —
намеснік галоўнага рэдактара,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Яўген РАГН,
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,
Віктар ШНІП —
першы намеснік галоўнага рэдактара

АДРАС
РЕДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 284-8461
намеснікі галоўнага рэдактара — 284-8525, 284-7985
АДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай думкі — 284-7985
літаратурнага жыцця — 284-8462
крыткі і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-7985
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выяўленчага мастацтва — 284-8462
фотакарэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462
Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба спасылца на "ЛІМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства "Выдавецтва "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2601
Нумар падпісаны ў друку 14.02.2002 г. у 17.30
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 1009

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Фота Г. ЖЫНКОВА

ДАРОДЫН

Вядомы

Нязгаснай памяшчу вядомы
Да блізкіх крочу я ляскоў.

Павел САКОВІЧ

*Ці я ў дарозе, ці мо дома,
Гляджу цікаўна па баках —
Ці я каму яшчэ вядомы?
Не згасне памяць у вяках?*

*Суседскі певень кукарэкнуў —
Мяне вітае! Бач! Здалёк!*

*А быў жа колісь недарака,
І вершы слухаў, бы пянёк.*

*Сцяпанаў Жулік гэтак брэша,
На веча кліча ўсіх сабак
У гонар мой. Па-чалавечы!
Я, можа б, і не здолеў так!*

*І вераб'і кругом цвіркочуць,
Разносяць славу пра мяне!
"САКОВІЧ!!!" — курачкі сакочуць.
Другая й вочкам падміргне!*

Мікола ШАБОВІЧ

Пляшка на дваіх

Барвяны верасень, як пляшка
З густым настоеным віном.

Раіса БАРАВІКОВА

У сподзе рака зіхацела,
Як пляшкі парожняе цела.

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

*Ой, што было, — ўявіць няцяжка,
Хоць сёння і здаецца сном.*

*Барвяны верасень і пляшка
З густым настоеным віном.*

*Канечне, мала: два паэты —
І толькі пляшка на дваіх.*

*Ну, хоць бы дзве —
былі б сюжэты
Яшчэ і для наступных кніг!*

Дзе я толькі не ляжаў

У капе між лязнякоў
Я ляжу,

Як Мікола Лупсякоў.

Яўген ХВАЛЕЙ

*Дзе я толькі, сябры, не ляжаў,
Як камбайн за сялом жыта жаў:
Ля бяроз — бы Уладзімір Мароз,
Ля дубкоў — як Алесь Пісьмянкоў.
На капе між густых лязнякоў,
Як Мікола ляжаў Лупсякоў.*

*Ну, а потым пайшоў я пад дуб,
Нібы Шніп, нібы Цвях, нібы Шруб.*

Сёння зноўку прыкльпаў у лес.

Глядзь — ідзе Камароўскі Алесь.

— Што ты, Жэня, пад клёнам прылёт?

І з работы так рана ты збёт.

— Так і гэтак, — кажу-гавару, —

Геніяльныя вершы твару.

Як радкоў напішу цэлы воз —

Дзякуй скажуць і Кмен і Рагоз.

Перадумаў

Аслепну, каб стаць Гамерам,
Аглухну — Бетховенам стаць.

Ды застаюся з вачыма.

Са слыхам, як промень прамы.

Алег ЛОЙКА

*Нямала жыцця я адмераў,
А славы маёй не відаць.
Аслепну, каб стаць Гамерам,
Аглухну — Бетховенам стаць.*

*А потым падумаю: «Дудкі!»
Бо, маючы славы мяхі,
Ці шчасця спазнаю мінуткі,
Як буду сляпы і глухі?..*

*Таму застаюся з вачыма,
І вушы таксама пры мне.*

Ёсць Козіч, ёсць Тычка, Тычына —

Мо, класіка злепяць з мяне.

У дзень святога Валянціна,
У дзень святочнага цяпла
Ты стала для яго адзінай,
Як ружа, поўная святла...